

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI

7-8

Edelény, 2000

A Borsodi Tájház

közleményei

7 – 8

Edelény, 2000

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 7–8

4. évfolyam 1-2. szám
2000.

Szerkeszti:

LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ

Technikai munkatárs:

Slezsák Zsolt
Tóth Bertalanné

A borítón:

Szarvasos viszlói szőttes motívum.

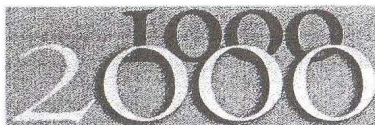
A Borsodi Tájház rajza. Mezey István grafikusművész munkája.

HU ISSN 1418 – 2211

Felelős kiadó: HADOBÁS PÁL, az MKKM igazgatója.

Készült az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum számítógépes szövegszerkesztőjén 2000-ben.

Nyomdai munkák: K-B Aktív Kft. Gyorsnyomda és másolószolgálat, Miskolc. Felelős vezető: Kása Béla.

Dr. Ódor Ferenc

Edelény 700 éves

**Tisztelt Ünnepi Képviselőtestületi Ülész!
Hölgyeim és Uraim!**

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közgyűlés nevében tisztelettel köszöntöm a Képviselőtestület tagjait, mindazokat, akik sokat tettek 700 éves városunk jelenéért.

Az idő gyors múlását mi sem jelzi jobban, mint az, hogy ma már nem hónapokban, napokban, sokkal inkább órákban fejezzük ki: meddig kell még várjunk az 1990-es évek végéig, 2000. január elsejéig.

Egy ilyen nagy dátum-váltás értékelésre készítet bennünket: mit tetünk jól, miben kellett volna másként cselekednünk.

Bár itt a megyében alig csökkentek gondjaink, mindannyiunk számára biztató: jelentősen javultak a magyar gazdaság makromutatói, a gazdasági növekedés esélyei. Jól alakult a magyar gazdaság külső környezete is: a magyar áruk első számú felvevő piaca, az Európai Unió még sohasem látott annyi magyar terméket, mint az idén. Kisebb megtorpanás után újra növekszik a külföldi működő tőke bizalma mind a magyar politika, mind a magyar gazdaság iránt, soha nem látott csúcspontot dönt a tőzsdeindex.

Biztatóan nézhetünk tehát a 2000. év elé, és reménykedve: a megye gazdasági helyzetében is olyan döntő fordulat következik be, amely a munkanélküliség jelentős csökkenéséhez, leszakadó térségeink stabilizálásához vezethet.

Ezeknél jobbat, azt hiszem, senki sem kívánhat Borsod-Abaúj-Zemplén megyének az elkövetkezendő évekre.

Tisztelt Képviselőtestület!

A 2000. év nagy jelentőségű mindannyiunk életében. Ez az esztendő

- a kereszténység harmadik évezredébe átvezető szentév,
- a magyar államiség millenniumának éve.

Mindkettőre méltán emlékezünk jövőre:

– a kereszténység felvétele kapcsolta egyszer és mindenkorra a magyarságot Európához,

– a magyar állam megteremtése tette lehetővé, hogy Vörösmarty szavaival élve: „*Megfogyva bár, de törve nem,*

Él nemzet e hazán.”

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is megkülönböztetett figyelemmel készülünk az évfordulóra.

Edelény város szíves invitálását elfogadva úgy tervezzük, hogy 2000. június 4-én, a borsodi földvár területén rendezett megyegyűléssel indítjuk azt a rendezvény-sorozatot, amellyel a megye tiszteleg az évfordulók előtt.

Azt hiszem, hogy a megyegyűlés színhelyének nemigen akad méltóbb helye a megyében:

– a borsodi vár, Borsod vármegye névadója, egyike a legrégebbi magyar várainknak,

– a közeli Boldván épült fel legjelentősebb Árpád-kori templomunk, amelynek hírért az is növeli, hogy a királyi alapítású apátság falai között születhetett legrégebb nyelvemlékünk, a Halotti beszéd és Könyörgés,

– alig néhány kilométerre innen, Szalonnán áll a másik Árpád-kori templom.

Újabb emlékeket is említhetnek.

1727–28-ban épült az egyik legszebb és legnagyobb magyarországi kastély. A felújításra váró edelényi Coburg-kastély hazai barokk építészetünk ragyogó eredményei közé tartozik. Csodálatos kovácsoltvas kapujával méltán vált a város jelképévé.

Árpád-kori templom alapjain, 1791-ben emelték a száz táblából álló festett famennyezetű borsodi református templomot.

Mindezek azt bizonyítják, hogy a térség meghatározó szerepet játszott az ország életében és jól döntöttünk, amikor a milleniumi megyegyűlés színhelyéül Edelényt választottuk.

Tisztelt Ünneplők!

Edelény gyarapodása, öröme Borsod-Abaúj-Zemplén megye gyarapodása és öröme is. Ezért adózom itt tisztelettel azoknak az eredményeknek, amelyekről polgármester úr beszámolt. Engedjék meg, hogy mindanyiójuknak, Önökön keresztül pedig valamennyi edelényi polgárnak örömeiben, eredményekben gazdag boldog új évet kívánjak!

Elhangzott: Ünnepi közgyűlés. Városi Rendezvények Háza, 1999. dec. 29.

„Felkelt a napunk”

Tisztelt ünneplő Közönség!

Edelény város polgárai számára mi is lenne méltóbb helyszíne a millenniumi megemlékezésnek, mint a Borsodi földvár.

Ez a földvár egykor erős sáncaival, vitéz katonáival, a vármegye dolgos népével szilárd támasza volt István király államalapító munkájának.

Borsod népe kései utódaiként elzarándokoltunk ide, hogy felidézzük ezer év távlatából honalapító királyunk dicső tettét.

Néhány verssort hívok segítségül. Tűz Tamás: Szent István című verséből:

*„Kegyes jobbjaival törvényt ír,
keményet, hogy megkösse a rónák
vad porát, szőlő teremjen és kenyér, fehérebb
s hogy mindenki meglelje otthonát.”*

A Szent István király teremtette ezeréves otthonunk egyik legszilárdabb alapkövét a keresztény egyház-szervezet jelentette.

A szerzetesek nemcsak hittételekre tanították a magyar népet, de gazdálkodásra is. Az egyházi hiteleshelyek az írásbeliség műhelyei voltak.

Az egyház megszerveződésével vette kezdetét a magyar iskolaügy története is. Országalapító királyunk II. Szilveszter pápától kapott koronája a magyar nép befogadását is jelentette az akkori európai államok sorába.

Országépítő munkája során nem volt könnyű dolga. Számos egyéni tragédia szeghette volna kedvét, megannyi konfliktus téríthette volna el kitzűzött feladata teljesítésétől.

István azonban végigment a jól választott úton és ennek köszönhetjük azt, hogy Borsod népe kései utódaiként itt ma, az emlékhellyé szelődült földvár sáncain a magyar állam fennállásának 1000. évfordulóját ünnepelhetjük.

*Az Edelényi Izsó Miklós Gimnázium csapatának ünnepi beszéde
(versenyfeladat) a „Felkelt a napunk...” című honismereti vetélkedő
megyei döntőjére. Miskolc, 2000. március 25.*

* * *

Dr. Páll István

„A’ MAGYAR NÉP ZIVATAROS SZÁZADAIBÓL”

*Történelmi személyek, események, szimbólumok
a paraszti és polgári dísztárgyakon*

A magyar államalapítás ezredik évfordulójának tiszteletére készült kiállításunk nem véletlenül választotta címéül Kölcsey Hymnus-ának alcímét: már a szerző is a nép fogalmát használta a nemzet helyett, jelezve, hogy ez a megjelölés általánosabb, mint az akkor történelmileg a nemességre értelmezett „nemzet” fogalma volt.

Kiállításunk is az egész magyar történelem képekben, szimbólumokkal ábrázolt eseményeit kívánja számba venni a paraszti és polgári lakásbelsőik díszítését szolgáló tárgyak segítségével. Ezen emlékek nem régiek, nem egykorúak a több évszázada lezajlott eseményekkel. A XIX. század előtt a népi díszítőművészetből hiányzott a nemzeti szimbólum, és az államiság jelképe is csak kivételes esetekben volt látható. A század utolsó harmadában általánosan elfogadott „nemzeti szimbólumok” (címerábrázolás, a trikolór színei) jelentek meg a használati tárgyakon, díszítő művészetekben, lakások dekorációjaként vagy a könyvek illusztrációján. Már majdnem ezer éves a magyar állam, de csak a szabadságharc után lett ennek kifejezése. Akkor viszont a társadalom minden rétegében megtalálható, városi és falusi környezetben egyaránt. A magyarságtudat kifejezése a paraszti, polgári, főúri környezetben egyszerű használati tárgyakon és lakásdíszeken szimbolikus értékkel mind szélesebb körben vált általánossá. A Ferenc József táborában szolgáló, idegen célokért harcoló magyar katonák énekelte dalokban és az ő emlékeztükben fennmaradt szövegekben éppen úgy divatos lett a magyarságtudat megfogalmazása, mint a kézművesek használati tárgyain vagy olcsó kiadványokon. (Kriza I. 1998. 9.)

A kiállításunkban látható tárgyi emlékek két, elég jól körülhatárolható csoportot alkotnak: az elsőt a *képek*, a másodikat a *kerámia- és üvegtárgyak* adják. Ezeket egészítik ki az I. világháború idején, ill. a hadifogoly táborokban készült fém- és fatárgyak (feliratos és évszámos mozsarak, néhány töltényhüvelyből előállított dísz tárgy stb.).

A szentképeket felváltó *profán képek* magyarországi térhódítása a XIX. század második felére tehető, a kegytárgyipar kibontakozása után terjedt el a világi témájú képek vásárlásának divatja. Virágkorát az 1867-es kiegyezés után élte. Többségük a református falusi otthonokat díszítő, széria- illetve tömeges előállítású kép volt. Terjesztésükben a *magyarországi belmisszió mozgalomnak* volt igen nagy szerepe, mely olyan „tanítói célokat” követett, amelyekben helye volt a műveltség és iskolázottság növelésének, széles tömegeknek a polgári társadalom intézményeihez való felemelésének; ennek érdekében a haza fogalom felértékelése, a nemzeti történelem megismertetése. A paraszti lakásokban fellelt képek egy program keretében a paraszti művelődés eszközei voltak – egy hasonló egyetemes, európai teológiai mozgalom hatására, befolyásolására. A Kossuth-tisztelet is a paraszti műveltség részeként élt tovább sajátos protestáns nemzeti identitás és műveltség részeként. A mozgalom a millennium körüli időben erősödött fel, az ahhoz kapcsolódó kiadványok *Hornyánszky Viktor* könyvkereskedéséből és nyomdai tevékenységéből kerültek forgalomba. Ismert még *Székely Aladár* budapesti „könyv- és képkiaadó” sorozata, valamint az 1848–49. Ereklje Múzeum kiadványsorozata is, mely *Divald Károly* „műintézetében” készült Budapesten. A kiadványok egy részét a „néptömegeknek” szánták, (*Szacsavay É.* 1998. 227–232.) de éppúgy helyet kaptak a református értelmiségiek (tanítók, lelkészek, jegyzők) és polgárosultabb földművesek lakásaiban, mint az iskolák, vendégfogadók, csárdák, olvasóköri, közházák falain.

Témájukat tekintve az ábrázolt képek néhány nagyobb történelmi esemény köré csoportosulnak: érdekes, hogy a magyar történelem régi századaihoz fűződő ábrázolások igen kis számban találhatók meg a lakásbelsőkből. Figyelemre méltó vizuális anyagot találunk a *II. Rákóczi Ferenc* vezette szabadságharccal, az *1848/49-es forradalommal és szabadságharccal* ill. az *I. világháborúval* kapcsolatosan. Alkotóik főleg ismeretlen festők, de megtalálhatók közöttük a korszak neves művészei (*Zichy Mihály, Lotz Károly*) is.

Legtöbb kép az ún. „emléklap” kategóriába tartozik. Ennek műfaja által megkövetelt allegorikus ábrázolás kialakított egy olyan kompozíciós típust, mely részleteiben megengedett ugyan kisebb változtatásokat, lényegét tekintve azonban mindig hasonló volt, akár egy olajnyomat készült, akár egy neves művész műlapja. A jelenetek sok szereplőt, gyakran tömegeket mozgatnak meg, s a főszereplő egyrészt valamilyen alle-

gorikus alak, másrészt mellette, vele a forradalom és szabadságharc kiemelkedő hőse, többnyire Kossuth vagy Petőfi. Általában szöveg, felirat is kíséri a jeleneteket, olykor idézetek irodalmi művekből. Technikájukat tekintve e lapok sokszorosított grafikák, többnyire litográfiák, esetleg nyomatok. (*Basics B. 1998. 234.*)

Kiállításunkban korai történelmünket a *Fesztai-körkép*ből kiemelt, *honfoglalást* ábrázoló részlet papírra nyomott, színes képe, *Mátyás király és Zrínyi Miklós* üvegre nyomott színes mellképe képviseli. *Rákóczi* kultusza megyénkben főleg Tarpa parasztpolgárságának lakásaiban volt jelentős, míg az 1848/49-es események képei országosan is elterjedtek voltak. *Kossuth Lajos* arcképe színes litográfiákon, olajnyomatokon, üvegre nyomott képeken is megjelent, de alakját számos, a szabadságharc eseményeit megörökítő emlékképen is felfedezhetjük. 1894-ben bekövetkezett halála után kultusza tovább növekedett: öregkori képei minden méretben és kivitelben kaphatók voltak emlékképeken vagy emlékbögréken. Kedvelt volt az egész *Kossuth-családot* ábrázoló nagyméretű emlékkép, de mézeskalács ütőfára is felvésték alakját, és ismert szenesvasaló zárógombjaként alkalmazott háromdimenziós fejformája is. Keménycserep tányérokon portré nélküli, csupán szöveges megemlékezést is találunk Kossuthról („*Éljen Kossuth Lajos*”).

Meglepően sok ábrázolás fűződik az osztrák *császári családhoz* és az I. világháború kezdeti, sikeres időszakához. A Budapesten és Bécsben készült színes nyomtatványok a Habsburg császári családot, Erzsébet királynét vagy éppenséggel a német császári familiát ábrázolták. Feliratuk általában német és magyar nyelvű volt, némelyiken a család tagjait név szerint is felsorolták. E képek a kiegyezést követő „békeidők” nyugodtabb légkörébe ágyazottan, a századforduló körül kerültek a magyar szabadságharcok, függetlenségi mozgalmak eseményeit ábrázoló képek mellé. (Erzsébet királyné és Ferenc József portréját számos képen, tányéron, poháron megörökítették, köréjük gyakran a magyar nemzeti színek és „*Aldás a magyarra*” felirat is felkerült.)

Igen nagy kedveltségnek örvendtek a *katonai emlékképek*. Ezek is a XIX. század második felében, végén jelentek meg a paraszti és polgári családok lakáskultúrájában. Szinte valamennyi fegyvernem más-más ábrájú, részleteiben különböző emlékképet adott a leszerelő bakáknak, s a császárok arcképei között feszítő, az előnyomott katonalak üresen hagyott fejrészébe beragasztott honvédharcok, a katonaidő alatt készült egyéni és csoportképek megbecsült tárgyaivá váltak a berendezésnek. Ez

az új, vizuális elemkészlet szervesen beépült a hagyományos paraszti értékrendet tükröző tisztaszoba rendszerébe. A földműves családok házainak falán az uralkodó família tagjairól készített ábrázolások között a nagyapáról készült katonafényképek történelmi dimenziót nyertek. Ezáltal a család ősei „felértékelődtek” az utódok és szemlélők szemében (Pozsony F. 1998. 241–245.). Az egyazon mintára készült nyomtatott emléklapokon kívül többféle anyagból összeapplikált, színes fonallal hímzet, feliratos darabok is találhatóak, „*Ha a hon veszélyben leszen...*” vagy „*Óh Szűz Mária, könyörögj vitéz katonáinkért*” és más feliratokkal. Érdekes, hogy a szolgálati idő emlékére adott emléklap a két világháború között is megmaradt, csak a császár(ok) arcképének helyét Horthy Miklós foglalta el.

Szintén az I. világháború idején vált közkedveltté az uralkodót, a háborúban szövetséges császárokat ábrázoló *porcelán és keménycserép tárgyak* sokasága. Elképzelhetetlen mennyiségű és hihetetlenül változatos formájú „*ferencjóska*” bögre, tányér, kávékészlet, bonbonniére, virágváza stb. került forgalomba a háború kezdeti sikereinek propagálására, az uralkodó népszerűsítésére. A portrék alatti évszámok főleg az 1914-15-ös évet jelzik. Jóval kevesebb a mások portréját hordozó csupor (Erzsébet királyné, a Kossuth halála alkalmával készült bögre, lovas huszár ábrája). Ezek, a gyűjtők körében ma elég magasra értékelt porcelánok esztétikus megjelenésükkel valóban sikeres, máig ható propagandatermékei voltak a hajdani „*arcuatteremtőknek*”.

Üveg emléktárgyak is forgalomba kerültek: *Kossuth Lajos, Rudolf főherceg, Erzsébet királyné, Andrássy Gyula gróf* stb. portréja kapott helyet a poharakon, tányérekön, de ismeretesek Ferenc József és Bismarck portréjával díszített hamutartók is.

Kiállításunk a Gyulaházi paplak három termében tekinthető meg. Rendezésekor igyekeztünk a paraszti és a polgári használatú dísztárgyakat némiképp elválasztani egymástól, így a bejárattól jobbra nyíló szobában egy paraszti enteriőr-részlet utal az itt elhelyezett tárgyak egy részének eredeti helyére. Itt elsősorban azon színes emlékképek kaptak helyet, amelyek a magyar történelem 1849-ig tartó eseményeire utalnak. Az enteriőr talán legérdekesebb darabja az a házilag készített szék, melynek háttámlájába ügyes kezű készítője Ferenc József kissé naiv arcképét faragta. (*Borsodi Tájház, Edelény*)

A bejárattól jobbra nyíló helyiségben polgári enteriőr-szelet jelzi az itt kiállított képek és tárgyak származási helyét. A falakon üvegre nyo-

mott portrék, egy üveges szekrényben pedig megannyi porcelán és keménycserep emléktárgy látható az I. világháború körüli időkből.

Boltív alatt léphetünk be a legkisebb kiállítóterembe, mely a katonai emlékek és emlékképek bemutatásának helyszíne. A falakon körben a múlt század végétől a két világháború közti időig kiállított emléklapok tanúsítják, hogy tulajdonosuk kitöltötte szolgálati idejét. Néhány, hadifogoly-táborban készített türelemmunka, bot, fotó, képkeret képviseli a katonaélet tárgyi emlékeit.

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak a magán-személyeknek és intézményeknek, akik és amelyek segítségével, féltve őrzött tárgyaik kölcsönadásával hozzájárultak kiállításunk megrendezéséhez. Név szerint nem tudunk mindenkit megemlíteni, csak azokat soroljuk fel, akik jelentősebb számú tárgyat kölcsönöztek:

Bocz Péter	(Hajdúdorog)
Borsodi Tájház	(Edelény) 32 db.
Bozsó István	(Nagyhalász)
Helytörténeti Gyűjtemény	(Csenger)
Helytörténeti Gyűjtemény	(Tiszadob)
Dr. Jakó János	(Nyíregyháza)
Jósa András Múzeum	(Nyíregyháza)
Szatmári Múzeum	(Mátészalka)
Városi Múzeum	(Újfehértó)

A Sóstói Múzeumfalu időszakai kiállításainak vezetői ; 10. Időszak kiállítás 2000. április - október.

MILLENNIUMI MEGYEGYÜLÉS

BORSODI FÖLDVÁR, 2000. június 4.

Program

Tisztelettel meghívjuk

az edelényi

Borsodi földvárban

2000. június 4-én (vasárnap)

10.30 órakor

kezdődő

MILLENNIUMI MEGYEGYÜLÉSRE

*Köszöntőt mond:
Szilágyi Adolf,
Edelény város polgármestere*

*A megyegyűlést megnyitja:
Dr. Ódor Ferenc,
a megyei közgyűlés elnöke*

*Ünnepi beszédet mond:
Dr. Orbán Viktor
miniszterelnök*

*Millenniumi díszzászlók
átadása-átvétele,
megszentelése, megáldása.*

*„A magyarság története
a honfoglalástól napjainkig”
- szvit*

*Közreműködnek:
Varga Miklós énekes,
Kormorán Zenekar,
Rockfort Együttes,
BM Duna Művészegyüttes
Mucsi János vezetésével*

*Emléktábla leleplezése a Borsodi
református templomban*

Beszédet mond:

*Molnár Oszkár,
a megyei közgyűlés tagja,
országgyűlési képviselő*

Igét mond:

*Bákai Imre
református lelkipásztor*

*„A Borsodi földvár.
Egy államalapítás-kori megye-
székhely”
című kiállítás megnyitása
a Borsodi Tájházban*

A résztvevőket köszönti:

*Szilágyi Adolf,
Edelény város polgármestere*

A kiállítást megnyitja:

*Dr. Bogdán Zsolt
megyei főjegyző*

*A Borsodi földvár
szabadtéri színpadán
kulturális bemutató
13.00–18.00 óráig*

Közreműködnek:

*a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
V. Amatőr Gála résztvevői,
Edelény város művészeti csoportjai*

19 órától

*a Városi Művelődési Központban
a Miskolci Egyetem
Bartók Béla
Zeneművészeti Intézete
Szimfonikus Zenekarának
hangversenye*

Vezényel:

Somos Csaba

Szólista:

*Ibon Perez
fuvolaművész*

** * **

Szilágyi Adolf *polgármester* köszöntője

Tisztelt Miniszterelnök Úr ! Ódor Úr !

Hölgyeim és Uraim !

Kedves Vendégeink !

Megtisztelő számomra, hogy Edelény Város Önkormányzata nevében tisztelettel és szeretettel köszönhetem mindannyiukat városunkban, a történelmi Borsod megyének is nevet adó, hajdani Borsod községben, a helyreállított Borsodi Földvárban.

Városunk polgárai nevében is szeretettel köszöntöm Orbán Viktor miniszterelnök urat, akinek személyes megjelenése emeli millenniumi ünnepségünk rangját. Köszöntöm a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közgyűlés elnökét, Dr. Ódor Ferenc urat, az országgyűlési képviselőket, a megye állami, egyházi vezetőit, a megyei közgyűlés tagjait, megyénk településeinek polgármestereit és mindazokat, akik a megye és Edelény város közös millenniumi rendezvényét részvételükkel megtisztelték.

Örülök annak, hogy az István király által szervezett ezeréves vármegyerendszer volt központja adhat helyet ennek a rendezvénynek. Ma ez a leginkább feltárt és megismert vármegyeközpont István király korából, amely hosszú évszázadokon át méltatlanul elhagyatva, csaknem a feledés homályába süllyedt. A millennium tiszteletére sokéves kitartó előkészítő munkával sikerült feltárni és részben helyreállítani. Megköszönöm mindazoknak, akik kezdeményezésünket elősegítették, és külön köszönöm a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közgyűlésnek, hogy meghívásunkat elfogadták, és erre az ünnepi megyegyűlésre a Borsodi Földvárban kerülhet sor.

Még a millennium évében a földvár feljáratánál szeretnénk egy emlékművet is felállítani. Ebben számítunk a Borsod megyei települések, a Borsod elnevezésű cégek és intézmények, sőt a megye egész lakosságának a támogatására is.

Remélem, hogy a mai rendezvény hozzájárul a Borsodi Földvár közismertté válásához, és egyre több emberben tudatosul, hogy létezik egy István király korabeli földvár, amely évszázadokig Borsod vármegye központja volt. Bővítse ez történelmi ismereteinket, erősítse magyarság- és nemzeti öntudatunkat, hazaszeretetünket.

Ismételten megköszönve megtisztelő jelenlétüket és figyelmüket, átadom a szót dr. Ódor Ferenc úrnak, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnökének.

Dr. Ódor Ferenc, a megyei közgyűlés elnökének megnyitója

**Miniszterelnök Úr!
Tisztelt Megyei Gyűlés!
Hölgyeim és Uraim!**

A mai napon ünnepelni jöttünk Edelénybe, a borsodi várba, s mindannyiúnknak öröm, hogy a Magyar Köztársaság Miniszterelnökével végre nem a gátakon találkozunk, hanem a borsodi földvár sáncain, ezen a történelmi helyszínen, történelmi eseményekre emlékezve üdvözölhetjük. Köszönjük, hogy velünk ünnepel a mai napon.

Ezerévesek ezek a sáncok, amelyek körbe fognak bennünket, és ezer éve hirdetik: a Szent István által megteremtett államiság alapját a királyi vármegyék jelentették.

A borsodi várban feltárt esperesi templom pedig annak a bizonyítéka, hogy ezer évvel ezelőtt a kereszténység is gyökeret eresztett ezen a tájon, és ezer éve támasza a magyar államiságnak.

Mindez a történelmi környezet méltó helyszínt biztosít legújabb kori történelmünk első megyegyűlésének.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye minden településéről meghívtuk a polgármestereket a közös ünneplésre, és örömmel tölt el, hogy elfogadták meghívásunkat.

Az önkormányzatok a demokrácia és a jogállamiság egyik alappilérét jelentik hazánkban. Kékedtől Tiszavalkig, Domaházától Zemplénagárdig – a megyeivel együtt – 358 önkormányzat szolgálja a lakosságot, és jelentős szerepet vállal a gazdaság- és a területfejlesztési politika megvalósításában, a település üzemeltetésében, az iskolák működtetésében, a kulturális javak megőrzésében, gyarapításában.

Nyugodtan kijelenthetjük: ezer évvel ezelőtt a királyi megyék biztosították, napjainkban az önkormányzatok jelentik a magyar államiság alapját. A millenniumot méltán érzik tehát magukénak az önkormányzatok hazánkban.

Ünnepelni jöttünk – említettem, de az ünnepi percekben, 2000. június 4-én nem feledkezhetünk meg hazánk egyik legszomorúbb eseményéről: nyolcvan éve kitörölhetetlen seb hazánk történelmében a trianoni béke-diktátum. Különösen fájó erre ebben a megyében emlékezni, hi-

szen elcsatolták Abaúj-Torna 48 százalékát, Gömörből alig maradt valami, a jóval nagyobb Zemplénnek pedig mindössze 28 %-a a mai Magyarországé. A névadó várak közül a sajjögömörit és a zemplénit is elvesztettük.

Tisztelt Megyegyűlés!

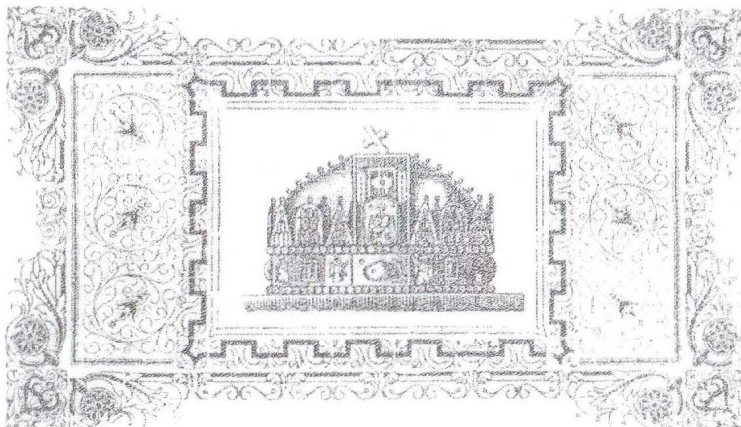
Edelény város meghívásának tettünk eleget, amikor a borsodi földvárat választottuk megyegyűlésünk színhelyéül. Köszönjük a meghívást, azt a sok munkát, törődést, amellyel felkészültek a mai napra. Ahogy így körbe nézünk, megállapíthatjuk: megérte! A vár helyreállításával méltó emléket állított a város a millenniumnak.

Ünnepi megyegyűlésünkön sok szeretettel köszöntöm a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közgyűlés, a bizottságok tagjait, a települési önkormányzatok polgármestereit, a megyei szervezetek és közintézmények, az egyházak vezetőit.

Köszöntök minden kedves jelenlevőt!

Ünnepi megyegyűlésünket megnyitom. Felkérem Orbán Viktor miniszterelnök urat, tartsa meg ünnepi beszédét.

* * *

Dr. Ódor Ferenc átveszi a megyei zászlót

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Önkormányzat nevében köszönöm a zászlót. Méltó helyen tartjuk, megőrizzük. Mindig arra fog emlékeztetni bennünket, hogy ezer éve otthon vagyunk Európában, és ebben az ezer évben ez a térség is olyat alkotott, amelyre méltán lehet büszke az egész ország. Külön köszönjük, hogy a Magyar Köztársaság Miniszterelnökétől vehettük át az emlékHzászlót.

* * *

Szilágyi Adolf Edelény város Önkormányzata nevében átveszi a városi millenniumi zászlót

Miniszterelnök Úr !

Nagy megtiszteltetés városunk számára, hogy Miniszterelnök úrtól vehettem át a millenniumi zászlót. A zászlóátadást a városi önkormányzat nevében tisztelettel megköszönöm.

A millenniumi zászló erőt, biztatást ad további munkánkhoz, remélem, hogy városunk minden polgárának hazaszeretetét is erősíti. Ígérem, hogy a millenniumi zászló eszméjéhez hűek maradunk, azt utódaink számára is megőrizzük.

* * *

Dr. Ódor Ferenc berekeszti a megyegyűlést

Tisztelt Megyegyűlés!

Ünnepségünk hivatalos részének végére érkeztünk. Szeretném megköszönni Miniszterelnök Úr térségünk jelentőségét méltató, jövőbeli fejlődésének lehetőségeit is felvillantó ünnepi beszédét.

Köszönöm, hogy személyesen hozta el hozzánk a millenniumi zászlókat. Megyegyűlésünk megható eseménye volt a zászlók megáldása és megszentelése. Köszönöm az egyházi méltóságok közreműködését. Bízunk benne, hogy imájuk meghallgatásra talál.

Ünnepi megyegyűlésünket bezárom! Javaslom, hogy adjuk át a színpadot a művészeknek, akik a zene, az ének és a tánc nyelvéen szólnak ezeréves múltunkról.

* * *

Szilágyi Adolf polgármester ajándékot ad át a fogadáson, a borsodi iskolában

Tisztelt Miniszterelnök Úr !

Elnök Úr !

Kedves Vendégek !

Ismételten köszöntöm Önöket. Ezt az alkalmat szeretném felhasználni arra, hogy Edelény Város Önkormányzata és polgárai nevében átadjam ajándékunkat Miniszterelnök úrnak, emlékül, hogy jelenlétével megtisztelte millenniumi ünnepségünket.

Ezt a szép hangzású csengőt és a magyaros fokost városunk köz-tiszteletben álló, PRO URBE díjas népművésze, Hodossy Gyula készítette.

Kívánom, hogy emlékeztesse Miniszterelnök Urat Edelény vendég-szeretetére.

Javaslom, ürítsük poharunkat hazánk, benne Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Edelény város sikereire.

Molnár Oszkár országgyűlési képviselő emléktábla-avató beszéde a Borsodi református templomban

Tisztelt Vendégeink!

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közgyűlés szép szokása, hogy hazánk egy-egy kiemelkedő jelentőségű nemzeti ünnepéről a megye különböző kistérségeiben emlékezik meg.

Tartottunk már ünnepi közgyűlést Szerencsen, Mezőkeresztesen, készülünk a sárospataki, jövőre pedig a putnoki és az abaújvári ünnepségekre is.

Megtiszteltetés számomra, hogy mint e térség országgyűlési és megyei képviselője, most egy új kezdeményezést indíthatok útjára.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés úgy döntött, hogy márványtablán örökíti meg a mai nap emlékét. A Varga Éva szobrászművész által készített tábla a megye címerét és a következő szöveget tartalmazza:

A MAGYAR ÁLLAMISÁG ÉS A KERESZTÉNYSÉG FELVÉTELÉNEK EZERÉVES ÉVFORDULÓJA EMLÉKÉRE, A BORSODI FÖLDVÁRBAN TARTOTT ÜNNEPI MEGYEGYŰLÉS ALKALMÁBÓL, 2000. JÚNIUS 4-ÉN ELHELYEZTE BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN MEGYE ÖNKORMÁNYZATA

Tisztelt Ünneplők!

Többen elmondták már, hogy milyen jól döntött a közgyűlés, amikor a borsodi földvárat választotta a mai megemlékezések színhelyéül.

Hasonlóan méltó helyre, a műemlék Edelény-borsodi református templom falára kerül a megyei közgyűlés emléktáblája. A falak tövében feltárt sírok bizonyítják a templom alapjának Árpád-kori eredetét: a XI. században papjai már eskettek, kereszteltek, temettek.

Nagy értéket képvisel a templom 100 kazettából álló mennyezete, a karzat festett mellvédje, az ugyancsak festett padelők és a hétszögletű, hármas tagoltságú szószerk.

A karzatok mellvédjén a jó és a rossz, az áldás és az átok, a halál és az élet küzdelmének szimbólumát láthatjuk.

Az egykori naprágyi származású népi festőt Mózes szavai ihletik az alkotás során. Mózes V. könyve 30. rész, 19. versében így szól népéhez:

*„Előtökbe adtam ma
a jót és a rosszat,
az áldást és az átkot,
a halált és az életet.”*

Mózes nemcsak utoljára említi az életet, hogy ez a gondolat maradjon meg népében, hanem még hozzáteszi:

„Te azért válaszd az életet.”

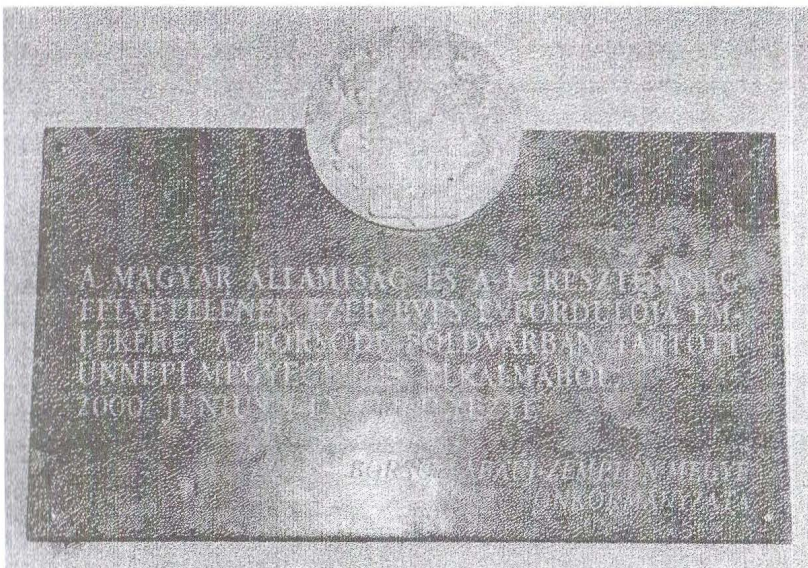
Tisztelt Ünneplők!

Amikor ezeréves történelmünkre emlékezünk, amikor számba vesszük ennek az elmúlt ezer évnek dicsőséges és tragikus lapjait, nemcsak elődeink előtt tisztelgünk, nemcsak nemzeti hagyományainkat ápoljuk, hanem mi is az életet választjuk: ez ad ugyanis távlatot és hitet a jövő feladatainak megoldásához.

Miniszterelnök Úr!

Elnök Úr!

Kérem, fáradjunk az emléktáblához! Megkérem Elnök Urat, leplezze le a táblát. Bejelentem, hogy a tábla leplezése után ígét mond Bákai Imre református lelkipásztor.

Szilágyi Adolf *polgármester* megnyitja a kiállítást

Tisztelt Jelenlévők !

A borsodi földvár helyreállítása mellett az edelényi városi múzeum egy állandó kiállítás megrendezésével is tiszteleg a magyar államiság ezeréves évfordulója előtt. Itt, a Borsodi Tájházban – felhasználva a borsodi földvár ásatásai során felszínre került régészeti emlékeket is – készült el „A Borsodi Földvár. Egy István király korabeli megyeszékhely” című kiállítás, A kiállítóterem megépítéséhez a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Területfejlesztési Tanács, a kiállítás megrendezéséhez a Magyar Nemzeti Múzeum és a Herman Ottó Múzeum, illetve dr. Wolf Mária régész, Kozmáné Bányi Judit és Bánfalvi Ferenc nyújtott segítséget. Köszönet érte.

Tisztelettel felkérem dr. Bogdán Zsolt urat, a megyei önkormányzat főjegyzőjét, nyissa meg a kiállítást.

* * *

Dr. Bogdán Zsolt *megyei főjegyző* kiállítást avató beszéde

**Tisztelt Megyegyűlés!
Hölgyeim és Uraim!**

A magyar államiság ezeréves ünnepére történelmi helyszínen, a borsodi várban emlékeztünk.

A Borsod vármegyének nevet adó földvár sáncai alatt, a Borsodi Tájház kiállítási csarnokában most a borsodi vár ezer évvel ezelőtti hét-köznapjait idézzük meg; azt a hatalmas, nagy szervezettséget igénylő munkát, amellyel a várfal szerkezetét készítették el a honfoglalást követő évtizedekben.

A X. század végén, a XI. század elején épült, gömbfákkal megerősített sánc, a vesszőfonatból készült, sárral bevert palánk a maga idejében bevehetlenné tette a borsodi várat is.

A vár szerkezete és építésmódja oly mértékben egységes, hogy az aligha tulajdonítható a véletlen művének. Létrehozása a Szent István király által megalkotott erős központi hatalomnak köszönhető, amely itt összpontosította a térség világi, majd egyházi uralmi centrumait.

A vár volt ugyanis a királyi vármegye központja. A királyi vármegye fontos szerepet játszott a Szent István által megteremtett államiség szervezeti rendszerében. A királyi birtokokon szerveződő vármegye központjában folytak be az adók, a király vagy kísérete ide érkezett, hogy hasznosítsa azokat. Itt folyt a bíraskodás. A királyi várak védelmében alakultak ki az első jelentősebb települések. Az egykori várak, falak melletti sírok a régész számára a legfontosabb leletek forrásait rejtik, amelyek a feltárásuk után a várnépek mindennapi életéről vallanak. Ezek a leletek jelentik kiállításunk legértékesebb darabjait.

Ha figyelembe vesszük, hogy a borsodi földvárban, illetve közvetlenül mellette két Árpád-kori templom nyomait is feltárták, arról a szerepről is képet alkothatunk, amelyet a kereszténység felvétele, az egyház játszott István államának megszilárdításában ezer évvel ezelőtt.

A borsodi földvárban feltárt templom lehetett az esperesi templom, amely az egyházmegye központja volt, a várfalon kívül pedig – mai szóhasználattal élve – az a plébánia-templom, amely a mindennapi hitélet szervezésével kapcsolatos feladatokat látta el.

Milyen lehetett az élet a Bódva mentén ezer évvel ezelőtt?

Wolf Mária itt folytatott ásatásai jelentős támpontot adnak a X-XI. századi magyar társadalom szerkezetének megismeréséhez, és felvilágosítják a mindennapi élet egyedi jelenségeit is az évszázadok homálya alól.

A kutatások arról tanúskodnak, hogy a X. századtól egyre inkább túlsúlyba kerülnek a földműves közösségek térségünkben. Ezek természetesen nem mondanak le az állattartásról sem, de annak aránya mind kisebb lesz körükben. A falvakban megtelepednek a kézművesek, kialakul a vasművesség.

Az irtással, égetéssel előkészített szántókat faekékkel művelték meg.

Ezek talpára vas ekepapucsokat húztak, amelyek segítségével még a kötött talajt is fel tudták törni. Főként búzát, árpat, kölest és zabot termesztettek.

A korabeli településhálózat a mainál sűrűbb volt. Ehhez hozzájárult az is, hogy amikor a szálláshely közelében lévő földek kimerültek, a falvak újabb szántókat fogtak eke alá, s azok mellett építették fel házaikat. Már első királyaink törvényei szigorúan tiltják, hogy a falu elköltözzön a templom mellől, ami arra utal, hogy ez gyakori eset lehetett.

E falvak néha csak pár házból álltak, ahol 3-4 család lakott, máskor pedig terjedelmesebbek. A leggyakrabban félig földbe mélyített hajlékok

kerültek elő, amelyek egyetlen helyiségből állottak, falukat fával vagy vesszőfonattal bélelték. Egy-egy udvar nemcsak egyetlen ilyen házból állott. Itt kaptak helyet a gabonátároló vermek, ólak, valamint a sütő-, aszaló-, füstölő- és szárítókemencék is. Az udvarokon lehettek szabad-tűzhelyek, amelyeken a szolgafára akasztott cserépbográcsokban főztek.

A borsodi földvárban a félig földbe ásott s a felszínen sejtethető épületek mellett előkerült egy kőalapozású, legalább első szintjéig kőből, majd emeleti részén fából emelt épület falazata is, amely előkelő úrnak adhatott otthont.

Tisztelt Vendégeink!

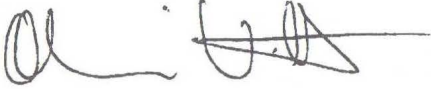
Elnök Úr megnyitójában úgy fogalmazott, hogy az edelényi képviselőtestület a vár rendbetételével méltó emléket állított ezeréves múltunknak. Azt hiszem, ez az állandó kiállítás is méltó a millenniumhoz, és minden műkőből készült jelképnél nagyobb hatású emléket állítottak jelennek, jövőnek.

Köszönet érte a képviselőtestületnek, személy szerint polgármester úrnak.

Köszönöm Wolf Máriának, a Nemzeti Múzeum régészének a kiállítás megrendezését, valamint a Herman Ottó Múzeum munkatársainak, Kozmáné Bányi Juditnak és Bánfalvi Ferencnek az igényes kivitelezést. Itt szeretném megköszönni a Nemzeti Múzeum igazgatójának, hogy egyes műtárgyak kölcsönadásával hozzájárult ahhoz, hogy hitelesebb képet alkothassunk a borsodi földvárról, egy államalapítás kori megyeszékhely mindennapjairól.

A kiállítást megnyitom.

Csodulok a tájházat qorobá, órolí emelak
munkájárol. Kívánom, hogy mint köll
köpöptöt fpedjanel, a emléktemenel a köpöptöl
elienel nép életén és jó irkénen.

Orbán Viktor miniszterelnök úr bejegyzése a tájház vendégkönyvében

M Ú L T I D É Z Ő

A szalonnai és szendrei források ismeretessége a XVIII. században

Domby Sámuel Borsod vármegye
gyógyforrásaival foglalkozó művének
(*Relatio de mineralibus inclyti Comitatus
Borsodiensis aquis ...*, 1766) részlete elé

Az 1700-as évek második felében vette kezdetét a hazai földtudomány ágai-
nak kisarjadása. Ekkorra tesszük a mai értelemben vett orvosföldrajz megszü-
letését is.¹ Ezen belül is kitüntetett figyelem irányul a Kárpát-medence gyógy-
forrásaira és gyógyvizeire, illetve a kutatások előmozdítója még a Habsburgok
bevétel-növekedésének kecsegtető reménye, melyet a korban „divatossá váló”
ásványvízfogyasztás alapoz meg.

Az első magyarországi fürdőkről készült mű 1549-ben jelenik meg, Georg
Wernher „*De admirandis Hungariae aquis*” című könyve. Azonban egy sor je-
lentős munka az 1700-as években születik e tárgyban, mint Csiba István
„*Dissertatio historico-physica de admirandis Hungariae aquis*” (Nagyszombat,
1713), Torkos Justus János „*Thermae Almasiensis ...*” (Pozsony, 1745),
„*Balneum aquae dulcis*” (Pressburg, 1765), Hatvani István „*Thermae
varadiensis*” (Bécs, 1777), Gömöri István „*De aqua soteria Sancto
Ladislaiensi*” (Nagyszombat, 1777), „*Dissertatio inang. medica de aqua
soteria*” (Pozsony, 1777), La Langue János „*A magyarországi orvoslásról és
a betegségekben azokkal való élésnek szabott módjairól*” (Nagykároly, 1783)
című műve, hogy itt csak az ismertebb, jelentősebb műveket említsük.²

Erre a tudománytörténeti szempontból kiemelendő időszakra tesszük Domby
Sámuel „*Relatio de mineralibus inclyti Comitatus Borsodiensis aquis ...*” című
művének 1766-os bécsi megjelenését, melynek díszes előlapján a címet kiegészítve,
magyarul a következő áll: „*Jelentés a nemes Borsod vármegye ásványvi-
zeiről, amit a magas Királyi Helytartótanács számára gálfalvi Dombi Sámuel,*

¹ *Hevesi Attila*: Földtudományaink elkülönülése. In: *Karátson Dávid* (szerk.): Magyarország földje. Kertek 2000, Bp., pp. 12–13.

² A felsorolás készült *Hevesi Attila*: A magyarországi földrajzi és földrajzzal kapcsolatos munkák jegyzéke 1801-ig c. munkája (kézirat, é. n.) alapján.

az orvostudományok doktora, a nemes Borsod vármegye tisztiorvosa készített 1763-ban.”³

Domby Sámuel (1729–1807), aki 1762-től Borsod vármegye „fő physikusa” volt leginkább a gyermekorvoslásról, bábaképzésről szóló könyve, illetve fordítása (*Bába mesterség melyly irattatott kérdésekben és feleletekben foglaltatott a Tekintetes Nemes Borsod Vármegyei Bábáknak hasznokra, 1772; Orvosi Tanítás a gyermekek nyavalyáinak megismerésekről és orvoslásokról, melyet svéciai nyelven irt Rosen [Rosenstein] Miklós ..., 1794*) tette ismertté. Élete végén még egy munkája jelent meg, immáron pedagógiai témában (*Fontos kérdés, miként kelljen a gyermekeket természet szerint úgy nevelni, hogy egészségesek, nagyok, erősek, hosszú életűek lehessenek? ..., 1807*).⁴

Az első nyomtatásban megjelent könyve, a tokaji borról szóló (*Dissertatio inauguralis physico-chemico-medico de Vinum Tokaiensi, 1758*) disszertációja hasonló célzattal s módszerrel készült mint a borsodi gyógyvizeket földolgozó munkája: a hazai „terméknek” ismertséget és elismerést kell szerezni, s mindezt tudományos alapossággal, a kor igénye szerint „kémlelőszerekkel” végzett vegyelemzésekkel alátámasztani.

A magyarországi források vizsgálatát Mária Terézia 1763. január 17-én hozott rendeletében írta elő. A megyei főorvosokra hárult a feladat, hogy a forrásokat fölkeressék és vizüket vegyelemezzék.⁵ Domby 1763 nyarának végére végzett is a munkával s kéziratát gróf Pálffy János megyei főispánnak adta át, hogy eljuttassa a császári főorvoshoz, van Swietenhez, akiből – a később kinyomtatott könyv előzéklapjainak tanúsága szerint – igen nagy elismerést vált ki. A 23 számozott lapból s az előzéklapokból álló könyv végül Pálffy grófnak ajánlva, a királynőt dicsérve s Borsod megye hasznát kívánva 1766-ban jelenik meg Bécsben, Bader Imre Félix könyvkereskedőnél.

A Domby által vizsgált s leírt borsodi és részint hevesi (!) gyógyvizek között ott van két szendrei és a szalonnai forrás is, melyeket közül a két szendrei a Szendrő–Rakacai-rögvidék és a Gömör–Tornai-karszt találkozási területén, a szalonnai az utóbbi tájhoz tartozó Rudabányai-hegység peremén fakad. A földtörténeti múltban a vizsgált terület szomszédságában több helyütt is működtek

³ A fordítás T. Balthazár Teréz munkája.

⁴ Domby Sámuel munkásságával foglalkozó főbb munkák: *Gyárfás Ágnes*: A bábaképzés és a képzett bábák sorsa Borsod megyében. = Borsodi Szemle. 20. (1975) 3. pp. 80–88., *Uő.*: Domby Sámuel, az első modern bábátankönyv szerzője. = Az Orvosi Könyvtáros. 15. (1975) 2. pp. 209–219., *Uő.*: Domby Sámuel. = Borsodi Művelődés. 6. (1981) 4. pp. 83–87., *Uő.*: Doktor Domby Sámuel lakóháza Miskolcon. = A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei. 20. (1982) pp. 42–50., *Uő.*: Domby Sámuel (1729–1807) élete és munkássága. = Orvostörténeti Közlemények. 102/104. (1983) pp. 77–114., *Uő.*: Gálfalvi Domby Sámuel, Borsod vármegye főorvosa (1729–1807) = Orvosi Hetilap. 123. (1983) 34. pp. 2123–2125.

⁵ *Vida Mária*: Gyógyvizek és ásványvizek a régi Magyarországon. In. *Borszéki Béla* (szerk.): Ásványvizek és gyógyvizek. Mezőgazdasági, 1979. Bp. pp. 9–61.

hévízföltörések, ezek egyik legismertebb példája a Szalonna határában emelkedő, forrásvízből kivált mésztufával betakart Borzlyuk-tető.⁶

A szendrei két forrás közül a „langyosvizek” közé tartozó enyhén kénes hatású, 26 °C-os termálvíz⁷ föltörése az alaphegység törésvonala(i) mentén valószínűsíthető. A föláramlás során vize keveredik a Pannon-beltő többször kiszáradt öblének tengeri eredetű üledékeiben raktározott vízzel, s a Bódva kavicsteraszából származó talajvízzel. Ahogy fakadását s útját Dobby is megjelöli: „*a közepes nagyságú Bódva folyó medrében; ennek vizével erősen keveredik. (...) Nyugat felé egy folyó van a közelében, sőt meghitt frigyre is lép, vagyis inkább egyesül vele.*” A Bódva fattyúágát, melyben a forrás vize felszínre tör, tévesen a Bódvával azonosítja, s ezért nem nevezi néven a „nyugat felé lévő folyót”. A „meleggel keveredett” vízből „kémlélszerek” segítségével 93 mg/l alkálisít és 230 mg/l karbonátot⁸ mutat ki és jelzi a gyógyvíz kénes mivoltát is, bár halmásból eredő („*amiről meséltek nekünk*”) leírását túlzónak tartjuk: „*.... egy meggyújtott kis szalmacsomót dobnak bele a folyóba, a víz valahogyan tüzet fog, és felszínén fényes láng terjed tova*”. A forrásvíz keveredésének megakadályozását a Bódva medrének áthelyezésével javasolja elérni s akkor „*.... rövid időn belül híressé válna ivóvízként*”, mert így az ivókúrára szánt gyógyvíz „*csak gazdasági célokra szolgál, mégpedig kender-áztatásra és ruhamosásra*”.

A gyógyforrás általunk ismert első említése a kuruc korból való: 1690. április 13-án kelt az a levél, melyet Szendrő várának parancsnoka írt a vármegyének, azzal a céllal, hogy az gróf Csáky Istvánnak küldjön molnárokat, akikkel a forrásra fürdőházat építtet.⁹ A korban virágzó fürdőkultúra a szendrei végeken is – úgy tűnik – rövid időre gyökeret vert, hiszen Dobby már nyomait sem említi a fürdőnek, holott, ha tudna róla, bizonyosan megtenné. Magda Pál 1819-ben megjelent ország-lexikonában pedig Dobby művére támaszkodik: „*Szendrő a régi várát omladozni látja, kénköves patakja van, a Bódva vize mellett.*” Majd a szalonnai forrást is megemlítve: „*lány meleg ferdőkben Dobby Sámuel orvos meszes földet talált, közönséges sötét és bányás alkálit, a szendreiben kénköves spirituszt is. Használják nagyon a tagoknak dagadásaikban, zsugorodásaikban, fekélyekben, sebekben, rühben, s több efféle bőrmnyavalyákban.*”¹⁰

A másik szendrei gyógyvíz, a „vasas” hollétéről ma sejtésünk sincs. Dobby is utal arra, hogy saját korában is alig ismert: „*mi is csak véletlenül fedeztük fel*” – írja. Azonban ismerve a terület földtani fölépítését nem valószínűtlen

⁶ Sümeghy József: Szalonna és Martonyi forrásmészke faunája. = A Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve. 26. (1924) 2. pp. 25–27.

⁷ Cseke László: Észak-Magyarország gyógyfürdői és fürdői. Panoráma, 1982. Bp., pp. 205–209.

⁸ 1 font = 420 gramm, 1 granum = 0,07 gramm

⁹ Borovszky Samu: Szendrő vára. Magyar Tudományos Akadémia, 1908. Bp., pp. 29–30.

¹⁰ Magda Pál: Magyar Országának és a határ őrző katonaság vidékének legújabb statistikai és geographiai leírása. 1819. Pest, pp. 382–399.

vastartalmú forrás(ok) megléte, hiszen mind a Rudabányai-, mind a Szendrői-hegység rejt kisebb-nagyobb vastelepeket, melyek a víz gubacsporral kimutatható vastartalmának okozói. Az ivókúrára javasolt, frissiben fölfedezett gyógyvíznek nagy jövőt jósol a könyv utolsó soráiban: „*emésztést könnyítő és erősítő, kiváló képességével nagy hasznára lehet a polgároknak, a szerencsétlen betegek tömegének pedig sok esetben nagyobb vigaszt nyújthat, mint a gyógyszereszek drága, arany és ezüst pirulái.*”

A szalonnai forrás a szendreihez hasonló korú, illetve korábbi említéséről nem tudunk. A forrást birtokló község nevének eredete viszont e tekintetben fontos támpont: a Szalonna falunév a 'sós víz' értelmű *slana* szóból eredeztethető,¹¹ amely balkáni ósláv (óbolgár) népek hagyatéka, akik népünk honfoglalását megelőzően települtek meg a tájon.¹² A forrást eszerint a helyiek hamar fölismerhették. Első irodalmi említését Bél Mátyás vármegyeleírásában (1720–1730) olvashatjuk: „*A szalonnai hőforrások a Csákyak birtokában vannak, de nemigen törődnek vele. Egyébként bőven buzognak forrásai, gyógyverejük van, mivel azonban semmiféle gondozásban nem részesülnek, elfolynak egy árokba, melyet a parasztok – akik tömegesen jönnek ide koratavasszal – fürdésre használnak.*”¹³ Rövid utalásban még az 1777-ben megjelent, Bél Mátyás nevével jegyzett Compendium is szól a szalonnai forrásról.¹⁴

Domby először leírja a forrás kinézetét: „*a hegy keleti lábánál tör elő egy sziklás, rendkívül tágas nyíláson át*”, majd vegyelemzése kapcsán 93 mg/l alkálisító s 420 mg/l karbonátot jelez. Az ugyancsak ivásra alkalmas vizet nem tartja különösebben érdekesnek, viszont megjegyzi, hogy valószínűleg a hőfokból eredően „*sok más víznél alkalmasabb a kender áztatására, amiből minden évben jókora mennyiséget szállítanak ide*”.

Az 1700-as évek első felében látott alkalmi fürdőzők után már csak a megszokott hasznosítási módról értesülünk: Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtésekor a szalonnai ívet Kolos István jegyző töltötte meg, ennek utolsó sorai a következők: „*NB. [= nota bene, azaz „jól jegyezd meg” – levelek végén használt formula] Szalonna helységnek van még egy igen bőv melegvíz forrása is annyira bőv pedig hogy a' múlt 1864^{IK} évben Mennyisége a' Bódva vize mennyiségét csak nem megközelítette; használják télen nyáron át mosásra, nyárbán a közel*

¹¹ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai kiadó, 1978. p. 594. Bp.

¹² Dénes György: Szalonna: a forrás és a település. = Élet és Tudomány. 29. (1974) pp. 702–704.

¹³ Bél Mátyás: Descriptio comitatus Borsodiensis. 1720–1730. Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjtemény Hist. I. r. 17. A kéziratot fordította Tóth Péter, idézett részletét közli Gyulai Éva: A Bódva folyó tájai és helységei az országismereti és utazási irodalomban (18–19. század). In: Bodnár Mónika – Rémiás Tibor (szerk.): Tanulmányok a Bódva-völgye múltjából. Gömöri Múzeum és Baráti Köre, 1999. pp. 527–565. Putnok

¹⁴ Bél Mátyás: Compendium Hungariae geographicum. 1777. pp. 230–240. Említi Gyulai Éve i. m-ban.

eső falvak kender áztatására, – némely években 3 mérőföldről is hoznak belé kender áztatni. Vegytanilag még itt ismeretlen.”¹⁵ A szalonnai forrás vizének fölhasználása tehát nemigen változhatott a korábbi évszázadok és az ezt követő évtizedek során sem, Lendvay Károly még 1932-ben is ekként élcelődik: „(...) Tovább északra van Szalomna község. Vasútállomásától két percnnyire hatalmas kőfejtő van. Ennek belsejében barlangszerű üregek vannak, amelyek egyesek szerint melegvizet tartalmaznak. A kőfejtő előtt kissé kénhidrogénes melegvíz-forrás fakad, amelynek 20–24°-os vizét kőgátakkal körülkerített mesterséges tavakban gyűjtik össze és, a magyar élelmesség és vállalkozó szellem nagyobb dícsőségére, kenderáztatásra használják.”¹⁶

A Domby Sámuel nyomán általunk ismertetett három borsodi forrás tehát a szerző korában már nem bírt különösebb jelentőséggel, ahogy Esterházy Károlynak címzett levelében írja: „Kevesebbet irtam a Borsod Vármegyei Minerális vizekről, nemcsak azért, hogy ez tsak Relatio [= előtanulmány] volt, hanem, mivel ámbár sok is a mi vizeink, minazonáltal nem igen nevezetesek. Meleg vizeink tsak lágy melegek, némellyek tsak télben melegek, nyárban hidegek, savanyú vizeink is gyengék. Úgy itélik, valamit a nagy hasznú vizekről keveset írni illetlenség, úgy az alábbvalókról sokat beszélni haszontalanság.”¹⁷ Hogy azonban mi mégis fontosnak éreztük a velük való foglakozást, azt helyismereti szempontból értelmezett érdekességük kívánta meg.

Koleszár Krisztián

¹⁵ Közli Tóth Péter: Pesty Frigyes : Borsod vármegye leírása 1864-ben. Herman Ottó Múzeum, II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Borsod-Abatúj-Zemplén Megyei Levéltár, 1988. p. 311. Miskolc

¹⁶ Lendvay Károly: Sajó-Bódva-köz ismeretlen szépségei. In: Dudich Endre: Az aggteleki cseppkőbarlang és környéke. (Népszerű Természettudományi Könyvtár 12.), 1932. pp. 150–151., Bp.

¹⁷ Bakos József: Újabb adatok a tokajhegyaljai régi szőlőművelés szokincséhez, történetéhez és irodalmához. = Az Egri Pedagógiai Főiskola Füzetei. 1960. pp. 531–534.

J E L E N T É S
a nemes Borsod vármegye
Á S V Á N Y V I Z E I R Ő L,
amit
a magas Királyi Helytartótanács számára
G á l f a l v i D o m b i S á m u e l,
az orvostudományok doktora, a nemes Borsod
vármegye tisztiorvosa készített,
1763-ban
BÁTOR és ELŐRELÁTÓ módon

[...]

Miskoltz királyi város fölött körülbelül 3 mérföldnyire, a megye északi részén, amit mi szendrői vidéknek nevezünk, két víz található, a szendrői és a szalonnai, – de egyiket sem használják gyógyításra.

A szendrői langyosvíz

A szendrői langyosvíz Szendrő városánál ered, mégpedig a közepes nagyságú Bódva folyó medrében; ennek vizével erősen keveredik. Kelet felől a várossal együtt magasabb helyen fekvő Tsáki vár és egy igen magas hegy van vele szemben, ennek csúcsán egy régi vár omladékai látszanak, amit valaha Újvárnak hívtak. Nyugat felé egy folyó van a közepében, sőt meghitt frigyre is lép, vagyis inkább egyesül vele. Dél felé, lenn egy síkság terül el, ami igen alkalmas lenne egy másik meder kialakítására. Észak felé szántóföldekre és a szomszéd falura, Szalonnára nyílik kilátás. A várost mindenfelől félelmetes erdőkkel borított hegyek őrzik, úgy, hogy közben nagyszámú szántóföld és mező terül el.

A langyos víz hőfokát a hideggel való erős egyesülése miatt nem lehet pontosan megfigyelni. A polgárok véleménye szerint ott a legmelegebb, ahol a fölszálló buborékokat a folyó félhüvelyknyi vizében mutatták nekünk. Meleg vizet önmagában nem lehetett kimerni, hanem arra kényszerültünk, hogy a meleggel keveredett vízzel végezzünk kísérleteket. Ebben a folyékony kémlelőszer becseppentésétől semmi mozgás nem keletkezett, a viola-sziruptól enyhén zöld lett, a gubacspor egyálta-

lán nem festette meg, és a borkősav-oldattól egy kevés fehér por csapódott ki belőle. A teljes bepárlás alkalmazásakor azt tapasztaltuk, hogy 7 font víz 4 granum-nyi alkálisót és 10 granum-nyi mészkövet tartalmaz. Hogy a vízből nem hiányoznak teljesen a kénes elemek, arra az átható szagú kénes gőzből következtettünk, ami, ha az ember a folyóparton sétál, megcsapja az orrát. Ezt a véleményünket – úgy tűnik – erősen támogatja az az egyszerű kísérlet, amiről meséltek nekünk; ennek során azt lehet látni, hogy ha a folyó erős apadásakor egy meggyújtott kis szalmacsomót dobnak bele a folyóba, a víz valahogyan tüzet fog, és felszínén fényes láng terjed tova; annak kiváló példájaként, hogy a benne lévő elemek közt szétszórtan rejlik valami kénes elem, ami a tüzet táplálja.

Ha a folyót a legközelebbi síkság felé eltérítenénk, – ami kevés fáradsággal megoldható lenne, – és önmagában maradna meg a meleg víz, hogy megfelelőbb lehetőség nyíljon természetének vizsgálatára, rövid időn belül híressé válna ivóvízként, valamint gyógyító tulajdonságai, s talán néhány olyan kiválósága miatt is, amit más borsodi vizekben hiába keresünk. Most csak gazdasági célokra szolgál, mégpedig kenderáztatásra és ruhamosásra.

A szalonnai langyosvíz

A Szalonnai langyosvíz a hegy keleti lábánál tör elő egy sziklás, rendkívül tágas nyíláson át, Szendrő városától fél mérföldnyire, úgy, hogy szántóföldek és rétek terülnek el közben. Ez a víz télen erősen, tavasszal és ősszel kevésbé, nyáron igen kis mértékben meleg, és egy elég nagy területen át látja el vízzel a közeli **Szalonna** falu felé tartó, tiszta és a hideg télen fagytól mentes folyót.

A forrásnál megpróbáltuk a vizet összekeverni különböző folyadékokkal, és azt tapasztaltuk, hogy nincs semmilyen különleges tulajdonsága, kivéve, hogy a borkősav-oldat kevésbé zavarta meg, nem lett tejszerű a színe, teljes bepárlás során pedig 7 orvosi font vízből 4 granum-nyi alkálisót és 18 granum-nyi hamuszerű, porított mészkövet nyertünk.

A víznek semmilyen hatását nem dicsérik, kivéve, hogy ivóvizet ad és gazdasági haszna van. A Polgár-forrás nyáron, mikor egy kicsit lehűl, mindennapi italt nyújt, ami nagyon javasolható, mert a víz tiszta, könnyű, egészséges. Azt mondják, hogy az ezen a vidéken található tó nagyon hasznos a parasztok számára, mivel – főleg a langyosvíz jóvoltából – sok más víznél alkalmasabb a kender áztatására, amiből minden évben jókora mennyiséget szállítanak ide.

A szendrői vasas víz

A szendrői vastartalmú víz – ami körülbelül ugyanolyan ízű és zömmel ugyanolyan összetételű, mint a tapolcsányi, s eddig még neve sincs, mert a polgárok nem becsülik, és mi is csak véletlenül fedeztük fel – kevésbé hozzáférhető, nagyon kedvezőtlen helyen, a már ismertetett melegvizeken túl, Szendrő város északi részén, a **Bódva** folyó mellett ered; csak akkor hozzáférhető, ha ez teljesen lepad. A vízben illékony vastartalmú elem van, amit, ha gubacsport szórunk bele, a fekete-bíbor szín tesz számunkra nyilvánvalóvá, ha viszont ugyanezt a port egy távolabbi helyen szórjuk a vízbe, nem következik be a várt felzavarodás és változás. Eddig valóban az ismeretlenség homályában rejtőzött ez a víz, és semmilyen gyógyító adottságáról nem tudott senki. Ha a későbbiekben esetleg megvédi majd a folyó áradásától, és megfelelő módon igénybe veszik ivóvízként és gyógyításra is, alig, vagy egyáltalán nem kételkedhetünk abban, hogy ez a víz emésztést könnyítő és erősítő, kiváló képességével nagy hasznára lehet a polgároknak, a szerencsétlen betegek tömegének pedig sok esetben nagyobb vigaszt nyújthat, mint a gyógyszerészek drága, arany és ezüst pirulái.

Eredetiből fordította: T. Baltház Teréz.

Magyar nyelvű gépirásos példánya a miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Adattára 53.3773.1 leltári számán 17-20. oldal.

* * *

Koleszár Krisztián

Az esztramosi mészkőbányászat és barlangkutatás kezdetei

Bányászat és barlangok az Esztramos hegyen 1948-tól 1965-ig

Előzmények

Azt megállapítani, hogy a Bódvarákó és Tornaszentandrás között húzódó Esztramos hegyen mikor fedeztek föl először bányászat során barlangot, ma már lehetetlen. Tudjuk viszont: a hegy természetes bejárható üregeinek ismerete egyidős a tájon egykor élt emberek történetével. Ennek ékes bizonyítéka a 80-as évek elején régészetileg is kutatott

Szentandrás-barlang leletanyaga¹ és korban közelebbi példaként Szentandrás és Rákó jegyzőjének a Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtés kérdéseire adott, kitűnő terepismeretről tanúskodó válaszai az 1800-as évek második feléből.²

Az Esztramos és környékének vasérc-előfordulásait kiaknázni az őskor embere kezdhette meg, aztán a kora Árpád-kor vasművesei bányászhattak ércet a területen.³ A fejtés – az esztramosi bányászat ezen szakaszában – a felszínhez közeli érctelepet érinthette, azaz külszíni bányák létesültek. A bányavágatok, kutatótárók kihajtását csak jóval később kezdték meg, az elsőket a XIX. század végén.⁴

A Diósgyőri Vasgyár tulajdonában lévő vasérctelep bányászata az I. világháborút követően nyert ismét nagyobb figyelmet az ércvagyonát veszített országban, és 1928-ra vált igazán kiépítetté. Bár ekkor is még csak kisüzemként működött, körülbelül 70 bányászt alkalmazva. Az 1940-es évekre a Bódva völgye felé néző oldalon már hét szinten folyt az ércbányászat: a hegy talpától (VII-es szint, kb. 180 m tszf.) egészen annak „derekáig” (I-es szint, kb. 280 m tszf.).⁵ Az I-es szinten külszíni ércfejtés folyt, a köztes szinteken 2 m-es osztásközű főtepásztás fejtéseket alakítottak ki a tárókból kiindulva. A szinteken kialakított feladóál-

¹ *Simán Katalin* 1982-ben ásátot a hegyen, az akkor szervezett barlangfeltáró és régészeti leletmentő tábor keretében. A leletanyag publikálása a régészeti tollából a következő munkákban történt meg: *A Herman Ottó Múzeum ásatai és leletmentései 1980–82.* = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve.* 21. [1982] pp. 109–124., *Ásatás az Esztramoson.* = *Búvár.* 1983. 10. pp. 464–465. és *B. Hellebrandt Magdolna: A Bódva-völgy története az őskor utolsó évezredében.* = *Tanulmányok a Bódva völgye múltjából,* szerk. Bodnár Mónika és Rémiás Tibor. Putnok, 1999. pp. 93–120.

² *Bellus Mihály* jegyző a Pesty-féle 1864-es helynévgyűjtés során az Esztramos név eredetére vonatkozóan írja: „több üregeiben ember és állatok csontvázai találtatván”. Így ezt tekinthetjük az esztramosi barlangok – és azok leletanyagának – első írásos említésének. Az OSzK-ban őrzött kézirat részleteit közli *Dénes György: Az Esztramos és környéke történeti földrajzához* = *Topographia Mineralogica Hungariae.* 5. [1997] pp. 15–30. munkájában.

³ Az Esztramos és környéke korai ércbányászatát tárgyaló munkák: *Heckenast Gusztáv: A magyarországi vaskohászat története a korai középkorban.* (Akadémiai Kiadó. 1968, Budapest), *Dénes György: Középkori vastermelés a Bódvától keletre és a tornaszentandrás-i iker-szentélyes templom.* = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve.* 11. [1972] pp. 83–103., *Dénes György: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története.* (Borsodi kismonográfiák. 19., Herman Ottó Múzeum. 1983, Miskolc), *Hadobás Sándor: A martonyi vasércbányászat.* = *Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből.* 3., pp. 163–173. *Nehézipari Műszaki Egyetem.* 1988, Miskolc, *Dénes György: Az Esztramos és környéke történeti földrajzához.* = *Topographia Mineralogica Hungariae.* 5. [1997] pp. 15–30.

⁴ *Turtegin Elek: Az esztramos-hegyi vasércbányászat története levéltári források alapján.* = *Topographia Mineralogica Hungariae.* 5. [1997] pp. 31–36.

⁵ Az Esztramos eredeti magasságát 380 m tszf. magassági adattal szokták megadni.

lomásokat az 1928-ban készült siklópálya kötötte össze egymással, és ugyanekkor készült el a bányatelepet Bódvaszilással összekötő vasútvonal az érc diósgyőri kohókba való továbbszállítására.⁶ Az I-es szinten fölépült fékházból irányították a sikló működését és a szinteken kiépített feladókon cserélték ki az állványkocsin álló üres csilléket érccel teli csillékre. Az ércbányászat 1951-ig működött, majd 1956 és 1960 között még egy utó kutatást és termelést végeztek. Valójában ez utóbbi munkálatok során tárták föl a VII-es szint legismertebb barlangját, a Rákóczi-barlangot. Azonban a Rákóczi-barlang fölfedezése az utolsók közül való a sorban, azt megelőzően már számos barlangról tudtak a bányászok.

Az első bányászat során fölfedezett barlangnak a hegy érctelepének műveléséhez kellett kapcsolódnia.⁷ A bányászok egy-egy barlang előbukkanásakor azt többnyire bejárták és gyűjthettek annak képződményeiből is, ezután az üreget sorsára hagyták, vagy a főtepásztás művelés folytatásaként betömedékeltek. Így az ércbányászat időszakából, annak a szervezett hazai barlangkutatást megelőző volta miatt nem ismerünk pontosan fölmért vagy leírt barlangot, csak érintőleges említéseket. Külszíni ércfejtés közben előkerült barlangról nem tudunk. Azonban ismer-

⁶ *Turtegin Elek* 1997. i. m. p. 34. A siklópálya tervezője Vánkó Rezső, az Újpesti Bányagépgyár mérnöke. (Id. *Molnár László* közlése, 1999 – A lábjegyzet nélküli bányászzottörténeti adatok forrása a továbbiakban id. Molnár László, a mészkőbánya nyugalmazott üzemvezető-helyettesének 1998 és 2000 között tett visszaemlékezése, amiért köszönettel tartozom neki).

⁷ *Pantó Gábor* említ elsőként a hegyről bányászat során előkerült barlangokat földtani munkáiban (Szerkezeti és ércképződési megfigyelések a rudabányai vasércvonalon. = A Magyar Állami Földtani Intézet évi jelentése. 1948. B. Beszámoló a vitaülésekről. 10. pp. 77–106., A rudabányai vasércvonalat földtani felépítése. = A Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve. 49. (1956) 2. pp. 340–482. és *Balogh Kálmán – Pantó Gábor*: A Rudabányai-hegység földtana. = A Magyar Állami Földtani Intézet évi jelentése az 1949. évről. 1952. pp. 135–154.), ugyanis a limonitos érc áthalmazódását barlangokhoz kapcsolódnak tartja. *Kordos László* utalása szerint (Adatok az Esztramos barlangjainak ismeretéhez. = *Karszt és Barlang*. 1973. 1–2. pp. 7–12.) a *Pantó Gábor* által „Okker-barlangok”-ként leírt üregek a dolomit és mészkő vetőzónája mentén helyezkedtek el, ez jól látszik *Kordos László* későbbi rajzán (Az Esztramos barlanggenetikai, hegység szerkezeti és üledékföldtani vizsgálata. = *Karszt és Barlang*. 1974. 1. pp. 21–26.), melyen „fossilis barlang”-ként jelöli a kitöltött vetőzónát. Ezen ábra alapján *Lénárt László* (Az Esztramos-hegy hidrogeológiai és szpeleológiai kutatásának eredményei. = *Topographia Mineralogica Hungariae*. 5. [1997] pp. 55–74.) két különböző barlangként („Okker-bg.-k”, „Fossilis-bg.”) említi azokat, holott azok eszerint azonosak.

ve a hegy barlangjainak elhelyezkedését, feltételezhető, hogy léteztek ilyen üregek.⁸

A jelenleg ismert, dokumentált (meglévő vagy elpusztult) barlangok⁹ közül néhányat az ércbányászat vágathajtásai során fedeztek föl a bányászok. Minden bizonnyal ezek között van néhány olyan jelenleg ismert üreg is, melyek az Esztramoson folytatott bányászati tevékenységnek köszönhetően a hegy legkorábban fölfedezett barlangjainak tekinthetők. Ilyenek a VII-es ércbányászati (kb. 190 m tszf. magasságban elhelyezkedő) szint *Ny-i és DNy-i tárójában lévő, kevésbé jelentős névtelen üregek*¹⁰ és a VI-os szinti táróból (a kb. 200 m tszf. magasságban, az ún. Flórián-táróból) nyíló „*Fekete-Rendszer barlangjai*”. Utóbbiak jelentős és kevésbé bolygatott üregrendszert jelentenek, föltárásuk fölfedezésük óta nem történt meg.¹¹

A mészkőbányászat megindulása

A bánya a front alatt kizárólag készletre termelt és munkásainak egy része az 1944. decemberében, a német-magyar hadsereg által fölrobantott négy üzemi vasúti híd szétbontásánál dolgozott. 1946-ban az üzem eredeti létszámát jelentősen földuzzasztották, körülbelül 250 főre, melyet a rohamosan inflálódo pengő értéktelensége tett a vezetőségnek kifizetődővé. A Diósgyőri Vasgyárban kivitelezett új hidak beépítésénél is az üzem dolgozói segédkeztek, így 1946. augusztus 20-án tábori mise keretében fölavatásuk megtörténhetett. A forint pénzrendszer bevezetését követően pedig a bányászok létszámát visszaállították a háború előttiire.

A II. világháború után egyre nyilvánvalóbbá vált az esztramosi vasércbányászat gazdaságtalansága. Ezzel veszélybe került az Esztramoson

⁸ Talán eredetileg nem is barlang, hanem táró lehetett a tornaszentandrásai oldalon nyíló *Kereszt-feletti-barlang* is, melyben utólag cseppköleflyások képződtek (leírásukat lásd *Majoros Zsuzsanna: Esztramosi barlangok.* = A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, I. sorozat, Bányászat. 33. [1986], pp. 189–195. Nehézipari Műszaki Egyetem, Miskolc). Egyébként amennyiben barlangként vesszük számba, úgy a hegy egyetlen dolomitban képződött barlangja! Vö. *Less György et al.: Az Aggtelek–Rudabányai-hegység fedetlen földtani térképe.* 1:25 000. (Magyar Állami Földtani Intézet, 1988) munkával.

⁹ A publikációban hozzáférhető, 52 barlangot feldolgozó legújabb barlangkataszter *Lénárt László* 1997. i. m. pp. 72–73. található.

¹⁰ Első irodalmi említésük *Majoros Zsuzsanna* 1986. i. m. p. 192.

¹¹ Első irodalmi említésük *Majoros Zsuzsanna* 1986. i. m. p. 193. A későbbi föltárást nehezíthette, hogy az üregeket kizárólag a robbanóanyag-raktárként használt tárón keresztül lehetett megközelíteni – melyhez engedély volt szükséges. Jelenlegi állapotok *Salamon Gábor* közlése (1999) szerint omladékos, megközelítésük nehézkes vagy lehetetlen.

dolgozó bányászok megélhetése is. Kiút volt számukra, hogy bár a vasbánya még 1951-ig működött, 1948-tól termelni kezdték a hegy mészkövet az ózdi vasolvasztók számára.¹² A bánya a Diósgyőri Vasgyár tulajdonából 1946. október 10-én került a Magyar Állami Szénbányák szuhakállói körzetvezetőségéhez, majd 1947. május 11-én újra visszakerült a Diósgyőri Vasgyárhoz. 1948. február 1-jétől a Nehézipari Központ a rudabányai ércbányászati üzemigazgatóságához sorolta.¹³

Az 1948-tól megszülető kőbányászat rátelepedett az ércbánya esz-közeire, így egy darabig még közösen használták a siklopályát is. A mészkő termelése az I-es ércbányászati szinten indult meg az I-es, II-es és III-as bányával (az első kettő a siklófékháztól keletre, az utóbbi attól nyugati irányban helyezkedett el), majd a hegy csúcsának eltüntetése következett (IV-es bánya) 1949-ben.¹⁴ A mészkő termelési módszere az I-es szinti külszíni ércfejtés műveléséhez hasonlóan indult meg a legfőbb bányához a hegy lábától fölvezették a fúrógép sűrített levegős csövezetékét, ott 30–35 mm átmérőjű fúrólyukakat készítettek és az azokba töltött robbanóanyaggal (paxittal) jövesztették a kőzetet. A munkát nehezítette a hegy meredek oldalának rossz megközelíthetősége. A termelvény humusz- és agyamentes, úgymond „gyermekfej nagyságú” (max. 150 mm-es) darabos mészkőből állt, amit Ózdon aprítottak kohósításhoz szükséges szemmagyságra (80 mm alá).

Mivel az első három bánya talpszintje megegyezett az I-es ércbányászati szint talpszintjével, ezért a kitermelt mészkövet továbbra is csillék segítségével, emberi erővel szállították a siklopályához. Azonban a siklófékház szintje és a hegy csúcsa közötti közel 100 méteres szintkülönbséget valahogy le kellett győzni. Ezért 0.5 m átmérőjű acél csőcsúszda készült a tetőszint (kb. 370 m tszf.) és a kb. 310 m tszf. magasságú szint között. A csőcsúszdát gurítóval (későbbi nevén I-es gurítóval) kötötték össze az I-es szinten, a siklófékház mögött kihajtott táróval. Így a tetőszinten robbantással termelt mészkő a csőcsúszdán és a guritón keresztül az I-es szint tárójába jutott, ahol a mészkövet billenőcsillékbe csapolták. A csilléket a kettős vágányú táron keresztül hozták ismét felszínre, a siklófékház mögött, majd a bányasikló állványkocsijára tölték. Onnan a sikló szállította le a mészkövet a VII-es szintre, ahol továbbították a tárolóbunkerok felé. A bunkerokból vasúti kocsikba csapolták a kohókövet és vasúton szállították tovább Ózdra.

¹² Turtegin Elek 1997. i. m. pp. 34–35.

¹³ Turtegin Elek 1997. i. m. p. 34.

¹⁴ Sztálin generalissimus 70. születésnapja (1949. december 21.) tiszteletére följánlva.

Az I-es ércbányászati szint siklófékház mögött nyíló tárójából két barlangot¹⁵ ismerünk: a gurító nyílását elhagyva a *Hasadék*-¹⁶ és a *Kristály-barlangot*.¹⁷ Mindkét barlangot 1948 körül fedezték föl a táró kihajtásakor. A mészkőbányászati szállítóvágat kialakításakor az első barlangot a fejtés egyszerűen átlukasztotta: a táró északi és déli oldalán, valamint a főtében is követhető a kb. $30 \times 10 \times 12$ méteres üreg. Az 5 m hosszú és 8 m magas Kristály-barlang viszont csak érinti a vágat északi oldalát 0.6×0.8 m átmérőjű bejáratával. A rendkívüli formagazdagságú falborítás valószínűleg e kis bejárat miatt maradt oly sokáig ismeretlen a barlangászok előtt.¹⁸

1949 januárjától a bánya az Ércbányászati Nemzeti Vállalat üzeme lett, majd 1951. július 1-jétől, újabb átszervezéssel a perkupai központtal létrejött Bódvavölgyi Ásványbánya Vállalat Tornaszentandrás Üzeme néven szerepelt.

A csőcsúszdát 1952–53 körül szétszedték, szerepét a tetőszint (kb. 370 m tszf.) és a kb. 310 m tszf. magasságú szint közötti „tölcsérfejtés” vette át, amely bányászmozgást nem kapott. A felsőbb részekben robbanással jövesztett kőzet a tölcsér alján gyűlt össze, amely a fent említett gurítóval volt összeköttetésben a 300 m tszf. magasságban újonnan kihajtott kőzetes szint tárójával. A kőzetes szinti táróban dolgozó bányászok a kőzetoszlopot vashorog („hák”) segítségével a gurítóba beépített törőrostára piszkálták és a nagyobb átmérőjű darabokat a továbbjutás érdekében azon nagykalapáccsal összetörték. Ezzel elérték, hogy az I-es szinti csapolónyíláson keresztül csak megfelelő (max. 300 mm) átmérőjű kőzet távozott.

1952 nyarán kb. 170 m tszf. magasságban (a Csillés-táró szintje alatt) beépítést nyert két Blake VIII-as kétingás pofástörő, amelyek az

¹⁵ *Lénárt László* i. m-ban három barlangot említ az I-es szinti táróból. Azonban adatfölvétele téves, a 24. sorszám alatt közölt barlang azonos a 22. sorszámú barlanggal. Ez mindjárt látszik, ha megnézzük *Kordos László* fölhasznált térképét (Adatok az Esztramos barlangjainak ismeretéhez. = *Karszt és Barlang*. 1973. 1–2. pp. 7–12.), melyen – igaz, alig észrevehetően – a bejáratnál nem kb. 10 m-re, hanem szaggatott vonalás jelöléssel távolabbra jelöli ki a barlangot.

¹⁶ Első irodalmi említése *Kordos László*: Jelentés a Szpeleológia Barlangkutató Csoport 1972. évi munkájáról (Karszt- és Barlangkutató Tájékoztató. 1972. 7. pp. 31–33.) munkájában, ebben „*Osztramos 1-es szint barlangja*” néven.

¹⁷ A két barlang ilyen néven való irodalmi említése *Majoros Zsuzsanna* 1986. i. m. p. 192. tűnik föl elsőként.

¹⁸ Első irodalmi említése *Majoros Zsuzsanna* 1986. i. m. p. 192., 1972-ben és 1973-ban *Kordos László* nem közli.

I-es szintről a siklopályán leszállított mészkövet 80 mm alá törték. Az aprított kőzetet egy 30 m hosszúságú, 0,8 m széles szállítószalag két 1000×3000 mm-es rostafelületű síkvibrátorra vitte. A vibrátorok a kívánt szemnagyságra osztályozták a kőzúzaleket: általában 30–80, 10–30, 0–10 mm-es frakciókra. Az osztályozás után surrantva az eddig is használt tárolóbunkerokba került az anyag. Ugyanebben az évben történt az üzem villamosenergia-ellátásának kiépítése is. A törömű részére a perkupai villamos elosztótól a mészkőbányáig 22 kV-os távvezetékét építettek ki kültéren elhelyezett transzformátorral. A villamos energiát a bányatáró világítására és a fúrásokhoz sűrített levegőt előállító légsűrítő berendezés (kompresszor) meghajtására is fölhasználták. (Korábban faszéngázos motor hajtotta a kompresszort, majd az 1948 körüli évektől dízelmotor.)

Már az 1950-es évek elején fölvetődött a siklopályán való szállítás kiváltása egy, az I-es szint és a VII-es szint közötti gurító kihajtásával. Egy 300 m hosszú kettős csillevégányú tárót terveztek, melyben végtelelnített kötélvontatással oldották volna meg a csillék továbbmozgatását. A VII-es szinti Csillés-táróban lévő kiszélesítés a kivitelezéshez való hozzákezdés maradványa, azonban pénz hiányában mindez csak terv maradt több mint tíz évig. Kísérleti csőcsúszda készült viszont 1952-ben az I-es és VII-es szint között, azonban mivel a várt eredmény nem hozta, ezért rövidesen szétbontották.

Az említett törő- és osztályozómű fölépülése volt a mészkőbánya gépesítésének első lépése. A tervet az ózdi Mácsai testvérek, kohóüzemi mérnökök készítették, és az ózdi vasszerkezeti műhely kapta a kivitelezés feladatát. Az üzem történetének új fejezete 1953. március 1-jével kezdődik, amikor is az „Ózdi Kohászati Üzemek Nagyolvasztómű Gyár-részleg Tornaszentandrási Mészkőbányájá”-vá vált.

Az I-es szinti, fékház mögött nyíló táró a barlangokat elhagyva tovább is folytatódik. Ugyanis 1954-ben a bánya továbbhajtotta a vágatot, a végére gurítót terveztek ugyancsak a kb. 310 m tszf. magasságú szint összekötésére. Végül ez a gurító nem készült el, mivel erősen meddő (agyagos) anyagba ütköztek.

Mindeközben tovább folytatták a II-es és III-as bánya művelését (az I-es bánya művelésével a nagy szállítási távolság és a jelentkező meddő miatt korábban, 1949 körül fölhagytak) egészen 1954-ig, amikor is a tölcserfejtés és a két említett bánya művelését megtiltják a magas-

művelés veszélyessége miatt.¹⁹ Ezután az eddigi tölcserfejtést magasságában kettéosztották. A roston való kézi anyagtörés és a köztes táró szerepe ezzel megszűnt. A 340 m tszf. magasságú szinten egy új fejtési udvart alakítottak ki, amit ugyancsak kettéosztottak: egyik oldala Bódvarákó irányába haladt (V-ös bánya), míg a másik Tornaszentandrás irányából haladt (VI-os bánya) előre, a tölcserfejtés felé. Utóbbi, „fordított” fejtési módra az ott jelentkező meddőbeágyazás a magyarázat. Ezen a szinten fejlődött ki a VII-es és VIII-as bányák udvara is. A termelt mészke I-es szintre való leszállítására pedig továbbra is a tölcserfejtés megmaradt rézsűjét használták.

Az 1950-es évek végi érckutatás és -termelés

Az 1956-ban újból erőre kapott érckutatás során az Ércbányászati Feltáró Vállalat nekifogott a megmaradt vasércvagyon bányászatának.²⁰ Bányáskodást az V–VI-os, VI–VII-es szintek között és a VII-es szint alatt végeztek.

A VII-es szinten tovább próbálkoztak az 1943–44 körül a Csillés-táró belső végével párhuzamosan az érctest felé 16°-os lejtéssel hajtott, ún. „ereszke” művelésével, amely kihajtásakor a karsztvízszint elérése után (1944-ben) abbamaradt. A újból megnyitott művelés során nagyteljesítményű szivattyúkkal védekeztek a folyamatosan pótlódó karsztvíz ellen. Végül egy előfűrés közben olyan méretű vízbetörés következett be, hogy a víz elárasztotta a szivattyúkat, életveszélyes helyzetbe sodorva az ott dolgozókat. A továbbiakban az ereszke művelését így már teljesen fölhagyták.

A VII-es szinten 1956 és 1958 között az ÉK-i táró folytatásával, az „ereszkefejet” elhagyva újabb érckutató tárót (későbbi nevén Rákóczi-tárót) hajtottak ki a II-es kőbányában mutatkozó hematitnyomok mélyszinti kutatására. Ennek nyomán ma még tíz barlangot ismerünk. A táró hajtása során talált első két barlang sorban fölfűzve: a *Rákóczi-tárá 1. számú ürege*²¹ 40 m hosszú, 10 m mély és 15 × 17 m kiterjedésű üreg, majd a 3 m hosszú barlangocska, a *Rákóczi-tárá 2. számú ürege*²² következik.

¹⁹ *Fecske János* bódvarákói bányász halálos balesete miatt.

²⁰ *Turtegin Elek* 1997. i. m. p. 35.

²¹ Első irodalmi említése *Majoros Zsuzsanna* 1986. i. m. pp. 192, 194., „*I. omlás barlangja*” néven.

²² Első irodalmi említése *Lénárt László* 1997. i. m. p. 72.

A táró nevét adó *Rákóczi-barlang*²³ 1958 körül nyílt meg („lyukadt ki”) egy belműveleti robbantás során. A karsztvízszintet elérő (tavas-) barlang megnyílt szakadékát egyszerű megoldással (két villanyoszloppal) áthidalták és tovább folytatták az érckutató táró hajtását. Az „ércesek” nem foglalkoztak különösebben a barlang jelentőségével, bár bejárati szakaszáról Venkovits István geológus azon nyomban térképet is rajzolt,²⁴ ha úgy tetszik, a barlang első térképét. Lejárati szakaszának környéke erősen törmelékes, mivel a vágat továbbhajtásakor az onnan kikerülő mészkövet a bányászok már nem hordták ki külszíni meddőhányóra, hanem azt ide, azaz a barlangba zúdították, azaz a barlang belső meddőhányóként funkcionált.

A Rákóczi-barlang áthidalása után folytatódó bányavágat még további hat barlangot érint, illetve vág át. Ezek sorra: *Rákóczi-táró 3. számú ürege*²⁵ 180 m-nél, *Rákóczi-táró 4. számú ürege*²⁶ 192 m-nél, *Rákóczi-táró 5. számú ürege* 220 m-nél, *Rákóczi-táró 6. számú ürege*²⁷ 240 m-nél, *Rákóczi-táró 7. számú ürege*²⁸ 280 m-nél és *Rákóczi-táró 8. számú ürege*²⁹ 300 m-nél. A barlangok általában kicsinyek, hasadék mentén alakultak ki és maximum 25–28 m hosszúak.

A Rákóczi-barlang nyílásánál, azzal szemközt újabb bányavágatot nyitottak ÉK felé a falon látható hematitosodás továbbkutatására. Majd az érc elhanyagolható mennyisége miatt a továbbkutatással rövidesen fölhagytak. Az alig több mint 50 m hosszú táró még további két barlangot tárt fel. A *Rövid táró első barlangja*³⁰ 14 m hosszú és 6 m mély, a *Rövid táró második barlangja*³¹ 30 m hosszú és 23 m mély üreg. A két borsóköves barlang szintén hasadék mentén alakult ki.

Az esztramosi vasérc termelését 1960 végén fejezték be és a Miskolci Kerületi Bányaműszaki Felügyelőség még az év decemberében végleg törölte az üzemet a bányahatósági nyilvántartásból.³²

²³ Szilvássy Gyula: A Vámorségi Barlangkutató Csoport 1964. évi beszámolója. = Karszt és Barlangkutató Tájékoztató. 1965. 1-2. pp. 16–18. Lásd még később is!

²⁴ Kordos László: Magyarország barlangjai. (Gondolat. 1984, Budapest) p. 268.

²⁵ Első említése Majoros Zsuzsanna 1986. i. m. pp. 192, 194., „II. omlás barlangjai” néven a következő üreggel.

²⁶ Lásd az előző lábjegyzetet.

²⁷ Első említése Majoros Zsuzsanna 1986. i. m. p. 192., „kiszélesedés” barlangjai» néven

²⁸ Első említése Majoros Zsuzsanna 1986. i. m. pp. 193, 194., „Reprendszer”-barlang» néven a következő üreggel.

²⁹ Lásd az előző lábjegyzetet.

³⁰ Első említése Majoros Zsuzsanna 1986. i. m. pp. 192, 194., „A 190 m tszf-i magasságban levő rövid táró barlangjai”-ként a következő üreggel.

³¹ Lásd az előző lábjegyzetet.

³² Turtegin Elek 1997. i. m. p. 35.

Az mészkőbányászat fejlesztései az 1950-es évek végén és az első „publikált” barlang

Az 1950-es évek végének ércföltároló és érctermelő munkálatai alatt a mészkőbánya egyre növekvő termelési mutatókat produkált. Ekkorra, mint elmondottuk, az Esztramos már csúcsát vesztetten állt. A kb. 340 m tszf. magasságú bányatéren ekkor középtűt egy 20–40 méter széles agyagos hasadékkitöltés (meddő) akadályozta a termelést, így azt az Ózdi Kohászati Üzemek megbízásából a Bányászati Földkotró Vállalat takarította le a hegy déli lejtőjén kialakított meddőhányóra.

1956–58 között fölépült a transzformátorház modern árammegszakító kapcsolókkal. Beépítést nyert két 500 kVA-os transzformátor, amelyek a beérkező 22 kV-os nagyfeszültségű áramot 380 V-ra alakították át. A berendezést szándékosan méretezték túl, számítva a további fejlesztésekre. Ez idő tájt történt az üzem villamos berendezéseinek földkábelrel történő villamos megtáplálása, valamint a korábbi, 10 m³/perc teljesítményű kompresszornak egy újra, KV 52 típusú 25 m³/perc teljesítményűre való lecserélése. A korábbi teljesítmény ekkorra már kevésnek bizonyult.

Az 1950-es évek végén a bódva-völgyi oldalon újabb tölcserfejtést (IX-es bánya) alakítottak ki, a korábbi tölcserfejtéstől Bódvarákó felé eső irányban, 312 m tszf. magasságú talppal. Gurító (II-es gurító) készült a 312 és 280 m tszf. magasságú szintek között, melynek végpontjából az ekkor hajtott tårón keresztül dízelmozdony szállította a termelt mészkövet a siklópálya I-es szinti feladójára.

Fölépült a VII-es szinten, a Csillés-tåró szája előtt a karbantartó mőhely is, melyben kovács-, lakatos-, forgácsoló-, hegesztő-, asztalos-, villanszerelő-mőhely nyert elhelyezést. Majd 1960-ban adták át a bányaiüzem szociális létesítményét, a három szintes fürdő- és irodaépületet. Addig az üzem irodahelyisége az Esztramos oldalában álló, a kalocsai iskolanővérek államosított nyaralója volt. (Azt megelőzően pedig 1945-ig a VI-os ércbányászati szint Flórián-tårójánál álló iroda volt az üzem központi épülete.)

1960-ban kapott az üzem egy GB-80 típusú NDK gyártmányú kőzetfúrógépet, amely gyakorlatilag a korszerűbb kőzetjövésztés megindulását jelentette. A géppel 80 mm átmérőjű, 20 m mély fúrólukakat lehetett készíteni, ezzel megszűnt a (17, 19 és 22 kg-os) kézi fúrókalapácsok használata. (Majd 1963-ban kapott három újabb, magyar gyártmányú PUF K-40 típusú fúrógépet az üzem.)

1960 körül a VIII-as bányából déli irányban (a jelenlegi Földvári Aladár-barlang védőpillére fölé) tárót hajtottak, majd a déli oldalon való „kilyukadás” után ott megnyílt a X-es bánya³³ (kb. 340 m tszf. magasságban) és a táró mindkét oldalán megkezdték a kőfejtést. Meddőjének egy része a később előkerült Földvári Aladár-barlang védett védőpillére került (illetve ma is ott van). A vágaton keresztül dízelmozdonnyal szállították a II-es gurítóhoz a termelt mészkövet, miközben a bányaudvar fokozatosan a Bódva-völgy irányába harapódzott.

1961. szeptember 29-én, az említett meddőletakarító munkálatok során, a 340 m tszf. magasságú szint valamelyik bányaudvarán találtak egy barlangot, amely a bányászat során előkerült barlangok közül elsőként került be a „barlangász köztudatba”. Borbély Sándor jelentését még 1961-ben közölte.³⁴ Ebben leírja, hogy „a Bányászati Földkotró Vállalat dolgozói a legfelső szinten robbantásokat végeztek. A lerobbantott mészkő eltakarítása közben egy üreget találtak. Juhász Tibor és Sebők László bemásztak a megnyílt barlangüregbe és az első törmelékes szakasz után meglepődve tapasztalták, hogy gyönyörű cseppköves barlangot tárt fel a robbantás. Az esetet jelentették Császár János műszakvezető bányásztechnikusnak, aki október 1-én megtekintette a barlangot és látva annak szép képződményeit, felhívta az »Északmagyarország« napilag szerkesztőségét és kérte, hogy az esetet hozzák barlangkutatók tudomására.” Ami meg is történt: Borbély Sándor és Várszegi Sándor barlangkutatók bejárták a barlangot, elkészítették az első, barlangász által rajzolt, esztramosi barlangtérképet, fotókkal és leírással dokumentálják az üregek képződményeit. A barlang utolsó termében megdöbentő tapasztalatot szereztek: „... puha talajon járunk. Hozzáérünk a Ny-i fal cseppköveihez, elhajlanak, nem törnek el. Megszorítjuk ezeket a »cseppköveket«, vastagon spriccel ki a víz belőlük.” Ma már tudjuk, amit ők akkor még nem: hegyitejes cseppkövekkel találkoztak, ami a hegy felsőbb barlangjainak egyik különlegessége.

Néhány évnek azonban el kell még telnie és külszíni művelés során előkerül az a barlang, amely kiváltja a természetvédelem és a bányászat valódi konfliktusát: azt a nehezen föl- – vagy talán föl sem – oldható problémát, amely a hegy megtartásában vagy „elhordásában” gyökerezik.

³³ A X-es bánya ma is lehatárolható maradványa a védett bódvarákói oromrész felső, 312-es szint felőli oldalán található néhány négyzetméteres csonka bányaudvar.

³⁴ Borbély Sándor: A bódvarákói cseppkőbarlang. = Karszt- és Barlangkutatói Tájékoztató. 1961. december. pp. 9–11. A jelentést – és a további munkák részleteit is – eredeti formájában, hibáival együtt közlöm.

A Földvári Aladár-barlang előkerülése

Az 1960-as évek elején a „földkotrósok” megbízatása megszűnt, mivel letakarították a 340 m tszf. magasságú szinten elhagyott meddő-sávot és megnyílhatott a XI-es bánya a tornaszentandrás oldalon. Ekkoriban bővítették a VI-os szintű (ún. Flórián-) táró robbanóanyag-raktárát az addigi 10 mázsás tárolókapacitásról 50 mázsára.

1964-ben a 312-es tszf. magasságú szinten, a IX-es bányából dízel-mozdony-szállítás számára készült duplaszelvényű táróval É–D-i irányban átlukasztották a hegyet. Így az egyre terjeszkedő IX-es bányával és a táró déli végén megindult kőfejtéssel (XII-es bánya) a teljes 312-es szintet megtámadták.

Az „Esztramos-ügy” tulajdonképpen valamikor 1964 nyarán, kora őszén kezdődött.³⁵ A 312 m tszf. magasságú szinten, a XII-es bányarészben, a Bódva-völgy irányába haladó fejtés egyik robbantása után nagyobb barlang bejárata került elő.³⁶ A bátrabb bányászok a törmeléken keresztül bemásztak az üregbe, azt bejárták és – miért is ne tették volna, hiszen mindahányszor ilyesmi történt, ez természetes volt – törtek a képződményekből, majd azokat, valamint a robbantás során lepergett mutatósabb cseppkövek egy részét felszínre hozták.

Az üzem vezetői azon nyomban tudtak a barlang létezéséről, de nem különösebben törődtek vele, hiszen a barlang jelentőségét nem kívánták fölértékelni, bár ekkor még aligha sejtették, hogy mekkora „nyűgöt” szabadított nyakába a bánya a fölfedezés tényének „kiszivárogtatásával”. Így a barlang a bánya számára eleinte csak egy újabb cseppkőves üregnek számított a lerobbantható barlangok sorából.

Az egyik bányász, aki éppen akkor Ózdon járt, jelentette a barlangot a vezetőségnek, mire az Ózdi Kohászati Üzemek (ÓKÜ) jelezte a Kohós és Gépipari Minisztériumnak (KGM), amely továbbította az ügyet az

³⁵ A barlang előkerülésének pontos ideje bizonytalan. Dénes György a vele készült beszélgetésben (Az Esztramos kincsei. Rendezte: Feigel Lóránd, Nyíregyházi Televízió, 1998. Bemutató: Duna Televízió, 1999. április 23. 19.40) a következőket mondja: „Ami odairányította az ország figyelmét, az 1964-ben történt. '64 – ha jól emlékszem – október 22-én a robbantások során fölnyílt egy barlangüreg...”, majd később „Szilasról kaptam a telefon akkor szeptember végén, hogy valami csodálatos barlang nyílt meg...”. Ugyanakkor 1964 júliusát jelöli meg levelében Papp Ferenc (címezte az Országos Természetvédelmi Hivatal, kelt: 1965. jan. 24.).

³⁶ Első publikált említései: –*ivánszk-*: Barlang a Mészköbányában. = Ózdi Vasas. 1964. nov. 22. (7. évf. 48. szám) p. 1., Dénes György: Esztramosi-barlang. = Karszt- és Barlangkutatási Tájékoztató. 1964. 4. p. 79.

Országos Természetvédelmi Hatóságnak (OTvH).³⁷ Ennek következtében a barlang környezetében a fejtés rövidesen leállt.

Eredetileg a vezetés talán úgy képzelhette, hogy miután elcsitul a barlang fölfedezésének szenzációja, a barlang képződményeit kitermelik és ezután magát az üreget is lerobbantják, hiszen az a hegy átvágásának irányába esett.

A Rákóczi-tározó barlangjainak megismételt fölfedezése

Az Ércbányászati Feltáró Vállalat – mint azt korábban elmondottuk – még 1960-ban fölhagyta az általa kutatott tárokat. Ugyanakkor a vállalat által nem kutatott, felsőbb szinti tárók még korábbtól, az 1940-es évek végétől sorsukra hagyottan álltak. A tárókban bennmaradtak a bukkócsillék, helyenként a rabolatlan ácsolatok is.

Az 1960-as évek közepére az ózdi kohók egyre nagyobb mészkoigénnyel jelentkeztek. Az esztramosi bánya teljesítményét pedig csak úgy lehetett fokozni, ha javulnak az üzemen belüli szállítás feltételei is. Nyilvánvalóvá vált, hogy a kohászat megnövekedett kohókoigényét a kisüzemi célra méretezett siklópálya már nem tudja ellátni. Megoldásként újra fölvetődött a hegy felső szintjének (IX-es bánya, 312 m tszf.) összekapcsolása a VII-es (180 m tszf.) szinttel. Az ÓKÜ megtervezte a Bányászati Tervező Intézettel,³⁸ majd 1964 körül az Aknamélyítő Vállalat hozzákezdett a kivitelezéshez. Így 4 m átmérőjű függőleges surrantó (ledobóakna) készült és mélyítése közben fölfedezték a *Ledobóaknai-barlangot*.³⁹

A Vámorségi Barlangkutató Csoport⁴⁰ 1964 végén járt az Esztramoson. Szilvássy Gyula kutatási beszámolója⁴¹ szerint elsőként a hegy tetejét járták be, ahol „*mintegy 15 m hosszú, 3 m széles szenilis*

³⁷ Sárdi Imre üzemvezető-helyettes levele a miskolci KBF-hez (kelt: 1965. okt. 30.)

³⁸ A Csillés-tározó bejárata fölötti táblán olvasható: „*B. Á. T. 1964*”.

³⁹ Első említése Szilvássy Gyula: A Vámorségi Barlangkutató Csoport 1964. évi beszámolója. = Karszt és Barlangkutatási Tájékoztató. 1965. 1-2. pp. 16–18. „*Ledobó-aknai-barlang*” néven való említése elsőként Majoros Zsuzsanna 1986. i. m. pp. 191, 194. Lásd még a szöveget és a 45. lábjegyzetet!

⁴⁰ 1965-től új neve: Pénzügyőr Sport Egyesület Természetbarát Szakosztálya Barlangkutató Csoportja.

⁴¹ Szilvássy Gyula: 1965. i. m. pp. 16–18. Idézi még Kordos László: Magyarország barlangjai. (Gondolat. 1984, Budapest) munkájában, pp. 267–270.

aragonitos⁴² barlangra hívták fel a bányászok a figyelmünket. Ez a barlangrész belesik a bányaművelés irányába. További járatokat benne nem találtunk.”⁴³ Arról nem szól a jelentés, hogy a 312-es szinten újonnan fölfedezett barlangban jártak-e, azonban a következő évben megjelent kutatási jelentés egyértelművé teszi, hogy kutattak abban.⁴⁴ Első otlétükkor leszálltak viszont az akkor készülő ledobóaknába: „Egy szinttel lejjebb, (értsd: a 312-es szinten, a szerző) hol a nagy surrantót építik, középmagasságban, (értsd: a surrantó középmagasságában) van egy ugyancsak a bányászok által ismert, kb. 30 m hosszú és 10 m széles barlang.”⁴⁵

A vasércbánya táróinak bejárásakor újból fölfedezik a Rákóczi-barlangot: „Otlétünk alkalmával a VII. szinten lévő egyik táróból ködgomolyagra emlékeztető párás levegő áramlott kifelé. Kalocsay bányatechnikus,⁴⁶ aki kisért bennünket a bánya területén, kérdésünkre elmondta, hogy semmilyen szellőztető berendezés nem dolgozik, és a mesterseges táró több irányba is elágazik.” Ezután már a megismételt „fölfedezés” következett: a barlangászok elértek a barlang hasadékhöz és biztosítókötél segítségével leengedték egyik társukat (Kertész Tamást), aki odalent tavacskát talált. Így a következő alkalommal (1964. november 5-én) „kutató csoportunk kötelekkel, hágcsókkal, gumicsónakkal, fényképezőgéppel, stb. kellőképpen felszerelve megérkezett...”, majd „... meggyújtottuk lámpáinkat és megkezdtük a leszállást.” Aztán megtörtént az első vízreszállás, az első tóban 11.5 m vízmélységet mértek.⁴⁷

⁴² Szilvássy Gyula 1965. i. m. p. 18. érhető tetten az első aragonit- említés. Megjegyzendő, hogy az újabb, 90-es évekbeli ásványtani kutatások az Esztramosról aragonitot nem mutatnak ki. Lénárt László 1997. i. m-hoz írott lábjegyzetben Szakáll Sándort idézve: „... hiába említ számos szerző aragonitot az Esztramos-hegy barlangjaiból, magunk – több mint 40 karbonátos képződmény röntgen diffrakciós vizsgálata alapján – nem találkoztunk vele, és a mutatott »aragonitok« minden esetben kalcitok voltak.”

⁴³ A Lénárt László 1997. i. m. p. 73. által, Szilvássy Gyula 1965. i. m-re való hivatkozásában „Hegy-teteji-bg.”-ként említi.

⁴⁴ Szilvássy Gyula: A Pénzügyőr S. E. Természetbarát Szakosztálya Barlangkutató Csoportjának 1965. évi beszámolója. = Karszt és Barlangkutatási Tájékoztató. 1966. pp. 28–31.

⁴⁵ Kordos László 1973. i. m. p. 9. az I-es szintű, fékház mögött nyíló táróval azonosítja, amely téves – ez látszik a barlang közölt méreteiből is. Lénárt László 1997. i. m. p. 72. a Surrantós-barlanggal véli azonosnak, azaz a Rákóczi 2. számú barlanggal. Ez azonban szintén téves, hiszen az csak a következő évben kerül elő, továbbá a leírás is egyértelművé teszi a Ledobóaknai-barlanggal való egyezést. A Surrantós-barlang neve itt egy további kérdést is fölvet: vajon nem az idézett Szilvássy-féle leírásból vették át a későbbiekben a Surrantós nevet és alkalmazták azt a Rákóczi 2. számú barlangra?

⁴⁶ Pontosabban: Kalocsai Géza művezető.

⁴⁷ Szilvássy Gyula 1965. i. m. p. 17.

Beszámolójában Szilvássy Gyula a falakon látott képződmények közül többek között heliktitet és elsőként „tűs aragonit”-ot⁴⁸ említi. Elérték a később Aranykalitkának elkeresztelt szakaszt, melyből rögös volt a továbbjutás útja: „... felsőbb szintre jutottunk, ahol kb. 1 méter magas, 2.5 m széles cseppkőfüggöny zárta el előlünk a továbbjutás lehetőségét. A cseppkőfüggönyön keresztül erős huzat áramlott. Fájó szívvel a függöny közepéből – mivel a járat ott haladt tovább – kitörtünk három db egy méter hosszú hófehér cseppkövet, hogy tovább haladhassunk. Egy hatalmas teremben találtuk magunkat. Alattunk 20 méterre egy másik tó viztükre csillant meg lámpáink fényében.” A később 2-es számú tónak elkeresztelt tóban is vízre eresztették csónakjukat, majd innen már visszafordultak.⁴⁹

A barlang és képződményeinek keletkezését alulról föltörő, egymást váltogató hideg- és melegvíz hatásának tulajdonítja. A barlangot, illetve – az eredeti megfogalmazás szerint – a hegy összes barlangját „Ostromosi Rákóczi-barlangcsoport” névre keresztelték, mivel hogy – szerintük – „ezen a területen éltek valamikor a Rákócziak”.⁵⁰

A Földvári Aladár-barlang hányattatásai

1965. január 7-én az Országos Természetvédelmi Hatóság (OTvH), a MTVB, MIH, Ém. Int. Biz., Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat (MKBT), Magyar Természetjáró Szövetség (MTSZ), TKV, KGM ÓKÜ együttes kiszállása alkalmával az OTvH a 312-es szinten fölfedezett barlang ideiglenes megtartása mellett döntött.⁵¹

A helyszíni bejárást követően, 1965. január 18-án az OTvH bányaművelő szakértője – talán éppen dr. Papp Ferenc – azt javasolja az üzemnek, hogy a barlang védelme érdekében a hegy átvágását tolja el 20 méterrel ÉK-i irányba, valamint a barlang 10 méteres környezetében megtiltja a robbantásokat és csak 50 méteren túl enged nagyobb tölteteket elrobbantani.⁵²

Az MKBT Műszaki Osztálya az OTvH-tól kapott megbízást – derül ki dr. Papp Ferenc leveléből⁵³ – a feltárt barlang értékének és védelemre érdemeségének megállapítására. A Sárváry István és Varga Magdolna

⁴⁸ Lásd a 42. számú lábjegyzetet!

⁴⁹ Szilvássy Gyula 1965. i. m. pp. 17–18.

⁵⁰ Szilvássy Gyula 1965. i. m. p. 18.

⁵¹ Sárdi Imre üzemvezető-helyettes levele a miskolci KBF-hez (kelt: 1965. okt. 30.)

⁵² Sárdi Imre üzemvezető-helyettes levele a miskolci KBF-hez (kelt: 1965. okt. 30.)

⁵³ Papp Ferenc levele a budapesti OTvH-hoz (kelt: 1965. jan. 24.)

által készített fölmérésből megállapítható, hogy „4 terem alakú barlangüreg csatlakozik egymáshoz. (...) A bejárati rész sajnos a kőbányászati robbantásai miatt sérült...” A barlangot védelemre javasolják, mivel „a környék barlangjaitól teljesen eltérő cseppkőképződményeket rejtő barlang üreghálózat alakult ki e helyen”. Továbbá védelme érdekében megjegyzik: „Feltétlenül szükséges a bejáratot megfelelő betonkeretes, jól elzárható ajtóval ellátni.” A jelentés nem említi tördelésnyomokat, viszont a védelmet már szükségesnek mondja. Ebben a levélben érhető tetten az első bányabezárási (pontosabban áthelyezési) javaslat, kívánatosnak érzik az OKÜ részéről más bányával kiváltani a hegyet és „... terv készítendő, hogy fokozatosan hogyan állítható ez be az idegenforgalom szolgálatába; kétségtelen, hogy a közeli években legfeljebb egy kutató csoport dolgozhatna ott, hogy a minden bizonnyal jelenlevő újabb barlangokat azok feltárják.”

Még egy barlang, a „Surrantós”

1964 körül, a 312 és 180 m tszf. magasságú szintet egymással összekötő gurító készítésekor vágatot hajtottak a Csillés-táróból DK felé, a fölülről mélyített gurító végpontjához. Azért, hogy a 312-es szinten gurítóba öntött mészkő 180 m tszf. magasságú táróba surrantása után dízelmozdony-szállítással jusson ki ismét a felszínre, a Csillés-táró vágányán. A bányavasút szellőztetésére tovább folytatták a DK-i vágatot, amely végül 1965 első felében belelyukadt egy nagyobb barlangba. Így a bányának nem kellett szellőztetőcsöves légcserét kiépítenie, ehelyett a barlang természetes légcseréje biztosította a vágat szellőztetését. A barlang szájához két axiálventillátor („egy téli és egy nyári”) került beépítésre, melyek a külső hőmérséklet változásával követték a huzat irányváltozását.

1965-ben a Pénzügyőr S. E. barlangkutatói tovább kutattak az 1964-ben újra fölfedezett barlangban, ahol a Bódva vízszintje és a barlang tavainak vízszintje közötti kapcsolatot sikerült föltárni. Geodéziai mérésekkel bizonyították, hogy a Bódva duzzasztott vízszintje megközelítően egyezik a barlangban mérhető vízszinttel. A barlangrészek közötti lehetséges kapcsolatok föltárására megvizsgálták a vasércbánya táróit is, amelyek ekkorra – a leírás szerint – jórészt beszakadtak, ácsolataik összedőltek és korhadtak voltak.⁵⁴

⁵⁴ Szilvássy Gyula: 1966. i. m. p. 29.

Az év legkiemelkedőbb fölfedezése azonban a följebb említett barlang. A beszámoló szerint: „... új vágatnak a behajtásakor, a vágat végén, hasadék nyílt meg, amelyen keresztül szinte sivitva tört fel a légáramlat. 8 métert leereszkedve törmelék kúpra jutunk, amely enyhén lefelé halad kb. 10 métert, amikor egy egyenlő oldalú háromszög alakú nyílássá szűkült össze a járat, amelyet a könnyebb közlekedés céljából kirobbantottunk, úgy hogy kb. 1,5 x 2,0 méteres nyílást kaptunk. (...) Ebben a barlangban is több helyen megtaláltuk a karsztvízszintet. (...) Az eddig feltárt barlangrész iránya a beszámolóim elején említett tavas barlang felé tart és minden remény megvan arra, hogy a két barlang között az összeköttetést mielőbb megtaláljuk. Ennek az új barlangnak a bejárat hossza meghaladja kb. az 500 métert. (...) A felmérést Ambrus Gábor, Kalinovits Sándor, Szloboda Ferenc és Szilágyi Péter kezdték...”

A korábbi évben előkerült barlang kapcsán Szilvássy Gyula egy sztalaktit tarajszerű kinövéseit magyarázza hosszasan. Majd leírja a barlangkutatók bányának nyújtott segítségét: „... akkor került volna sor a több száz méter hosszú, kb. két centiméter vastag földkábel kiépítésére, amely a bányában használatos elektromos berendezések balesetmentes használatát biztosítja. Szilvássy Andor kutatótársunk szakszerű irányításával a bánya műhelyében elkészült a megfelelő méretű (1.50 x 0,80 m) 8 mm vastagságú földlemez, amelyre több helyen ráhegesztették a vastag, többberű földkábelt, amelynek hossza így csak kb. 40 méter volt. (...) A jó földelés biztosítása érdekében a vaslemezt az egyik kis tavacskába 4 méter mélyre eresztettük le. Így a bányát több száz méter földkábel kiépítésétől mentesítettük, ami tetemes költségmegtakarítást jelentett a bányának.”⁵⁵

Ez az eset hosszú időre példaértékű maradhatott volna, azonban az 1960-as évek végétől egyre inkább elmergesedni látszott a helyzet. Egymás érveinek meg nem értése, a kölcsönös tiszteletlenség hosszú időn keresztül egyik félnek sem kedvezett igazán. Az üzem úgy érezte, illetve érezte a felsőbb vezetéssel, hogy nem hagyják dolgozni, az akkor erőtlen lábakon álló hazai természetvédelem pedig a hegy megmentéséért gyártotta a javaslatokat, szakértői véleményeket. Mire megtanultak volna együttműködni, addigra a bánya tönkrement. A bánya, eszközeivel együtt, jelenleg is a pusztulás képét mutatja.

⁵⁵ Szilvássy Gyula: 1966. i. m. p. 30.

Az Esztramos mészkőbányászatának története jelenleg még földolgozatlan. A kőbányászat megindulásához kívántam adatokat szolgáltatni jelen munkámban és ugyanakkor meghatározni, „helyretenni” a négy fokozottan védett esztramosi barlang előkerülésének idejét és körülményeit, ugyanis ebben a témában sok egymásnak ellentmondó adat került publikálásra.

Továbbra is vegyes érzelmekkel fordulok a témához: egyfelől az az igazán becsülendő tömörkedés munkája körvonalazódik előttem, ami egy hegy leszeleteléséhez, csücs-régiójának eltüntetéséhez volt szükséges, másrészt a bányászat természeti értékekkel való tiszteletlensége, kufárkodása keserít. Egy azonban bizonyos: a hegy barlangjainak vizsgálatához elengedhetetlen a hegyen folytatott bányászat történetének alapos ismerete.

* * *

Szekrényessy Attila

Bódva-parti paradicsom

Borsod hírneves követének, [Ragályi Tamásnak] unokaveje örökölte meg Borsodot és a hangácsi birtok egy részét. Szekrényessy Árpád birtokközpontjául a borsodi évszázados udvarházat választotta, hova annak idején Széchenyi, Wesselényi, Kossuth, Kölcsey, Kazinczy levelei futottak be, mely a reformkorszak – minden túlzás nélkül mondható – egyik szellemi központja volt. Falai között országos jelentőségű ügyek forogtak, nagy horderejű nemzeti eszmék, gondolatok születtek.

Itt jött létre a Ragályi Tamás-féle **könyvtár**, melynek kötetei a Szekrényessyek patinás gyűjteményét gyarapították, melyben „... benne volt Apácai Cseri Enciklopédiája, Bod Péter Magyar Aténása, Haller Hármas históriája, Kazinczy számos műve, köztük a Tövises és virágoknak egy példánya, melyet a széphalmi mester Ragályi Tamásnak dedikált stb.”¹

E Ragályi-féle könyvtár idővel Szekrényessy Berta keresztfiához (másod-unokatestvérének gyermeke), az akadémikus Dr. Császár Elemér irodalomtörténész professzorhoz, a Pázmány Egyetem tanszékvezetőjéhez került: „így vetette meg a Hungaricum gyűjteménye alapját. Most a kolozsvári egyetemi magyar irodalomtörténeti intézeté.”²

¹ Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár, Ms 5669/114, Császár Ernő: Visszapillantás a múltba I-II. Bp. 1949-50, kézzel írott, magyar nyelvű.

² Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár, Ms 5669/114, Császár Ernő: Visszapillantás a múltba I-II. Bp. 1949-50, kézzel írott, magyar nyelvű.

A fent említett kötetek még 1906 előtt elkerültek Borsodról, Szekrényessyné adakozó kedvéből. Míg teljes volt a Szekrényessy könyvtár, addig sok értékes hungaricum volt fellelhető benne, melyek közül néhány leírását is ismerjük: „... ódivatú kemény kötésben Hugo Victor „Notre-Dame” és „Marion Delorme”-ja, Mdme Geulis pásztorregényei, Mdme de Staël „Voyage en Allemande”-ja, Lafontaine, Delauigne, Béranger költeményei, Chateaubriand „Atala”-ja. Azután I. Napóleonról szóló híres műve Baurienne-nek, tizenegy kötetben Thierry kitűnő „Histoire de la Revolution”-ja, nemkülönbén Schiller összes munkáinak első kiadása, ... a korabeli (18–19. századi) magyar literatúra összes terméke s a francia és német irodalom minden nevesebb könyve, tudományos könyvek s a latin klasszikusok ... Beethoven hegedűszonátáinak az első rézmetszésű kiadásai ...”³ De itt volt a neves zeneszerző, Hummel János sajátkezű ajánlásával ellátott több zeneműve, mely a Szekrényessy hagyatékából később Kodály Zoltán tulajdonába került.

Ugyancsak a borsodi Szekrényessy könyvtár állományát gyarapították Jókai műveinek első, teljes kiadása, Szekrényessy Endre, egykori pesti városkapitány művei. Úgymint az első pesti viccgyűjtemény, „Demokritusi cseppek (1833-34), Ügyvédek és perlekedő felek kézikönyve (1835), A magyar magános polgári törvény (1837), A tisztí írásmód saját szavai (1834), Az álhalottak... (1835)”,⁴ s igazi kultúrhistóriai unicumként a Lánchíd alapkövetételére időmértékes verseléssel írott, s díszkiadásban megjelentetett verse.

A kéziratok között több Széchenyi, Kossuth levél mellett, Árpád atyjának, Józsefnek művei, nevezetesen, az 1830-as években bemutatott vígjátékok tisztázott szövege, valamint az elkallódott „Széchenyi István gróf némely terve” illetve „Az újpesti kikötő”.⁵

A borsodi családi könyvtár mellett jelentős a Szekrényessy **levéltár** anyaga is, mely főként levelezésekből, évszázados családi feljegyzésekből, hivatalos értesítőkből, peranyagokból stb. tevődött össze.

De milyen volt **maga az épület**, mely falaival az értékes családi könyvtár őrizőjévé vált?

³ Szekrényessy Margit (1854-1932) naplótöredéke 1905., 34-35 pp. Kézzel írott, magyar nyelvű, másolat In.: Szekrényessy család levéltára

⁴ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái XIII. kötet, 621-622 pp. Hornyánszky Viktor, Bp. 1909.

⁵ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái XIII. kötet, 621-622 pp. Hornyánszky Viktor, Bp. 1909.

Ősi földön, a várdomb közvetlen közelében, az Edelény irányába vivő hepehupás falusi út (Borsodi út) mellett, a Bódvától övezve állt az ódon épület. Biztosra vehető, hogy központi helyzeténél fogva középkori alapokon nyugvó nemesi udvarházzal van dolgunk. Valamelyik rész-birtokos alakíthatta itt ki falusi gazdasági központját. Erre utal az épület, az út ill. Edelény felől azt mintegy szoros gyűrűbe fogó gazdasági épületek elhelyezkedése.

Semmi elegancia, minden pusztán a hétköznapi teendő, a falusi gazdaság feladatainak van alárendelve. A főépület hármastagolású, mondhatni szimmetrikus egységet alkot. A középső, zömök, kontyolt tetejű épület képezi az udvarház ősi magvát, mely ha leegyszerűsített, s szerényebb formában is, de az egykori széphalmi Kazinczy-kúriával mutat némi rokonságot.

Ezen ódon épületrész vályogtégla és terméskő keverékéből emelt falai között élt Szekrényessy Árpád előtt minden korábbi földbirtokos.

A középső épület hajdan – jobb ill. bal oldali hozzátoldás híján – magányosan állt a gazdasági épületek gyűrűjében. Díszítéseit tekintve is roppant szerény kivitelű alkotás. A falsikon vajatolt falpillérek ismétlődnek, melyek valaha korinthoszira emlékeztető oszlopfejezetekben végződtek, a késő klasszicizmus provinciális formáit idézve.

A középső részhez Szekrényessy Árpád birtokossága idején ragasztották az alacsonyabb és keskenyebb jobb- ill. balszárnyat, valamint az épület túlsó oldalán álló fedett télikertet, ill. bádogsüvegű romantikus tornyot. Ilyenformán a „Szekrényessy-kastély”, – ahogy erre felé még ma is nevezik – a mellékhelyiségeket leszámítva toronnyal, s terasszal egyetemben tíz helyiségből, szobából állt.*

A Borsodi út felől többnyire úri fogattal érkező látogatók, az udvarra behajtván, az öreg épülettel szemben álló „nagy grupp” (rózsákkal beültetett kör alakú virágágy) mögé kanyarodva szállhattak ki. Míg a kocsis a lovakkal foglalatoskodott, addig a vendég a fatimpanonos, esőfogóval védett ajtón át nyert a cseléd révén bebocsátást az ódon épület előszobájába. Innen jobb kéz felé nyílt egy vendégszoba, mely ablakával az udvar virágágyaira tekintett. A bejárati ajtó túlsó oldalán, – szintén az udvarra néző ablak mögött – az előszobából balra nyíló hálószoba helyezkedett el, szépminű antik ágyával, finom 18. századi toalettasztalkával, meissenai mosdótállal, s az éjjeliszekrénykéken ezüst gyeratyartatókkal. A sarokban bécsi barokk öltözőszekrény, telve Szekrényes-

* A tornyocskát az 1990-es évek végén lebontották. – A szerk.

syné finom atlasz, brokát és selyem estélyi toalettjeivel, s a nagyságos úr zsinóros huszáregyenruhájával s prémés díszmagyarjával.

A Ragályi Tamás-féle átalakított kúria közép részén – a belső parkra eső szép kilátással – helyezkedett el a tágas, elegáns **ebédlő**. Letűnt idők vigalmait, boldog lakomák helyszínét jelentette e hely. Fehér abroszok fölé hajlól, kigyúlt arcú megyei nemesek egymásra találását, nehéz fűszerillatú ebédek, vacsorák évszázados ismétlődését. Sűrű viaszgyertyák hevétől s nehéz boroktól átizzott levegőjű hajdanvolt esték, suhogó cselédszoknyák, ezüstök csillanása, poharak csengése, palackban táncoló tokaji aranylása, ezüst kandeláberek méltósága, vadhúsok illatozása, szuszogó bajuszos nagyurak s csipegető dámák kavalkádja.

A bal oldali épületrész, a **hálószobán** túl az udvarra néző kis **vendégszobával**, mögötte elhelyezkedő korszerű **fürdőszobával** (e korszakban igen ritka még a fővárosban is), **toalettel**, s az ugyancsak parkra tekintő, de a gazdasági épületekhez közel eső **cselédszobával** folytatódott. Praktikumból a cselédszoba mögötti udvari traktuson lévő **konyha** közös ajtóval összenyílt. A nagy gazdaságnak és vendégjárásnak megfelelő tekintélyes konyha szép világos helyiség volt. Ablakával az udvar öreg diófájára tekintett. Tisztára súrolt kövezetén hatalmas rézzel borított munkaasztal állt. Célszerű, ugyanakkor kedélyes helyiség benyomását tette az idáig merészkedő látogatóra.

A falakon Bizell Margit tizenhárom darabos Wilhelm Busch meséjét ábrázoló dísztányérjai ill. Szekrényessy Berta árnyképes mesetányérjai díszlettek. Szép régi veretes vörösréz edények tucatjai sorakoztak a polcokon, melyeket alkalmanként három-négy nőcseléd tisztogatott az udvaron, jókedvű énekük távolra hallatszott: „Kiöntött a Bódva vize messzire...”.

A Szekrényessy-kúria jobb oldali szárnya, mely nem véletlenül az ebédlővel volt határos, a ház úri jellegét hangsúlyozta. Innen nyílt az ún. „**kisszalon**”, mely ablakával a virágba borított udvarra tekintett. Falait szép bordűr fedte, berendezése zömében a Szekrényessy család 18–19. századi reprezentatív bútorairól állt. Központi darabjai biedermeier ülőgarnitúrából, klasszicista szekreterből s szép üveges vitrinből álltak. A falakon kisebb történeti metszetek és olajképek lógtak, világításul finomművű ezüst kandeláberek szolgáltak. A kézi csomózású vastag szőnyeg futó ornamentikája a kétszárnyas ajtó felé terelte a szemet, melynek felnyitásával a látogató előtt a „kastély” legreprezentatívabb helyszíne, az ún. „**nagyszalon**” tárult ki.

E helyiség három irányból kapta természetes fényét. Egyrészt látni lehetett eleven növényeit, de pompás kilátás nyílt a külső park ősfenyőire s a mögöttük hömpölygő Bódvára, valamint harmadik irányként a belső park rengetegére s az előtérben őrt álló zömök toronyra. A nagyszalon berendezése csupa patinás, Mária Terézia korabeli barokk bútor, mindössze az ülőgarnitúra biedermeier itt is. A komódon két szép barokk ezüst szamovár, díszes zenélő óra a 19. század elejéről, mind-mind Szekrényessy hagyaték. A szőnyeg bársonyába oroszlánkormókkal kapaszzkodó asztalon gyönyörű rokokó díszes ezüst cukortartó pihent.

A falakon a Szekrényessy ősgaléria néhány jeles portréja, így Szekrényessy Árpád nagyszüleit (Szekrényessy János és Nagy Eötvös Erzsébet) ábrázoló kvalitásos olajkép. Atyjának, Józsefnek 1842-ben a neves Johan Babtist Clarot által készített kisméretű akvarellje, valamint anyjáról az 1830-as és 40-es években, nagyanyjáról pedig 1819-ben készült olajminiatűrök. De itt függtek a falon Árpád anyai nagyszüleit (Slachta Ferenc és br. Hauer Mária Terézia) ábrázoló életnagyságú mellképek, Peter Kraft ecsetje nyomán. E kettő már a 19. század végén is vagyont érőnek számított.

A nagyszalon gyönyörű barokk csillárja alatt állt Szekrényessy Árpád legkedvesebb berendezési tárgya, egy elsőrendű bécsi zongora. Nagyobb társasági vizitáció alkalmával a két szalon ajtószárnyait feltárta a cselédség, ezáltal növelve az eleganciát és belső teret.

A kisszalonból nyílt a kúria legsajátosabb helyszíne, a **télikert**, melyet a **szemtanú Bárczay Róza** csak „üvegház-szerű kerti szoba”-ként⁶ említi. Ennek a belső park irányába üvegfalal ellátott télikertnek csodálatos híre terjengett a faluban.

Szép, zömében egzotikus, s a kinti klímát el nem viselő növényekkel volt betelepítve, melyek több méter magasságba növe tropikus hangulatot keltenek. Különösen Szekrényessy Árpád húga, Berta gondozta e kis oázist „...ahol mindenféle virágot tartott.”⁷ A lián sűrűségű növények erdejében kellemes felüdülést kínált az a fonott ülőgarnitúra, melyről elragadó kilátás esett az ötholdas őspark fáira, a szökökúttal.

Innen, a télikert szögletéből kis bolthajtásos ajtón át léphetett a látogató a **torony** aljába, hol szép mives öntöttvas csigalépcsőn lehetett a télikert báboskorlátos tetejére, azaz a **teraszra** felkapaszzkodni. Szemet

⁶ Dr. Jalsovszky Zoltánné Bárczay Róza: Amit láttam és megéltem 6.p. (gépelt kézirat másolata, In: Szekrényessy család levéltára.

⁷ Dr. Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza: Amit láttam és megéltem 6.p. (gépelt kézirat másolata, In: Szekrényessy család levéltára.

gyönyörködtető panoráma fogadta a hozzávetőleg tíz méter magasságból körbetekintőt. Amit látott, az a borsodi Szekrényessy-udvarház Bódva által részint körülölelt ötholdas díszparkja és konyhakertje. **Megálmodója Szekrényessy Árpád huszárfőhadnagy volt**, ki nemcsak megtervezte Miskolc főkertészevel „az úri házukhoz tartozó” parkot, de „... igen szép rendben”⁸ is tartotta.

Volt kitől örökölnie ez irányú hajlamát. Anyai nagyatyja, zadjeli Slachta Ferenc „... igen nagy kertész volt és áldás követte ügyes keze, szakértő tudománya, éles elméje minden működését. Paradicsomot tudott maga körül varázsolni, sorsa bármerre vezette őt”.⁹ Lánya, Szekrényessy Józsefné, – ki szintúgy lelkes kertész hírében állt – ars poeticája így hangzott: „... kietlen pusztaságot kellemes, üdítő és gyönyörködtető lakhellyé átváltoztatni: az azután az igazi mesterség”.¹⁰

Árpád mindezekben követte övéit. Az elhanyagolt sár- és trágyaszagú falusi uradalomból, a „kastély” körül, **virágzó paradicsomot varázsol**. 1875-től több tucat ősfával, így fenyők, nyírek, kőrisek, – a Bódva két partjára pedig – topolyák (jegenyék) telepítésével vetette meg a park alapját.

A kastély háta mögött húzódó nagyobb díszpark, az ún. **belső park** legrepresentatívabb része három, párhuzamosan futó sétaút közepén elhelyezkedő, mintegy 25-30 méter átmérőjű körsétány volt. A szép virágokkal beültetett kör közepén állt az 5-8 méter átmérőjű kerek kő **szökőkút**, melynek medencéjében aranyhalak úszkáltak, vízsugarai pedig egészen magasba szöktek. E szökőkút a környék földbirtokos csemetéi számára mindig nagy élményt jelentett. Különösen szerették a „nagy attrakciót”,¹¹ mikor bemutatták Szekrényessyék a vízsugarakon táncoló színes labdákat. Bárczay Róza (1905-1999), ezekre az esztendőkre így emlékszik: Szekrényessy Berta néninek „volt mindenféle színes üvege, azokon keresztül nézegettük a kertet és a szökőkutat”.¹²

⁸ Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár, Ms 5669/114, Császár Ernő: Visszapillantás a múltba I-II. Bp. 1949-50, kézzel írott, magyar nyelvű.

⁹ Magyar Országos Levéltár, Kisebb családi fondok, Szilassy család levéltára. Szekrényessy Józsefné sz. Slachta Etelka levele Szilassy György Pest megyei szolgabírónak, 1865. március 15. Kézzel írott, magyar nyelvű.

¹⁰ Magyar Országos Levéltár, Kisebb családi fondok, Szilassy család levéltára. Szekrényessy Józsefné sz. Slachta Etelka levele Szilassy György Pest megyei szolgabírónak, 1865. március 15. Kézzel írott, magyar nyelvű.

¹¹ Dr. Jónásné sz. tolcsvai Bónis Ilona (1911) szóbeli visszaemlékezése nyomán, Bp. 1997. november 14.

¹² Dr. Jalsovszky Zoltánné Bárczay Róza: Amit láttam és megéltem 6.p. (gépelt kézirat másolata, In: Szekrényessy család levéltára).

A belső park egy központibb díszhelyén ismeretlen eredetű – minden bizonnyal mészkőből faragott – kerti **díszszobor** is állt. Az ősfák csoportját helyenként gyepes, virágos tisztások ill. nyírekkel és bokrokkal tarkított ligetes részek tették változatossá. Kedvelt visszatérő nemes virága volt a „kastély” hölgyeinek a rózsza, mely felbukkant a park pihe-nő kőpadjai tövében, de illatos virágaival körbeölelte a romantikus szép faoszlopokon nyugvó **születli** szellős épületét is.

A belső park mögött következett az udvarház **gyümölcsös- és konyhakertje**. Itt az egyik kertész irányítása mellett folyt a gazdálkodás. Ez idő tájt különlegesség számba menő nagy mennyiségű ringlószilva és sóvári alma értékesítése a miskolci piacon történt. A gyümölcsöst a mögké kanyarodó Bódva vize zárta le.

Az udvarház másik jelentős területe, az ún. **külső park**, mely a Bódva hídfője és a mosóház között terült el, egészen a „kastély” toronymagasságáig és le egészen a vízpartig. Esztétikai funkcióján túl feladata volt a Bódva hídján közlekedők szeme elől elrejtteni az épületet és a **strandot**. Az ősfák alatt három-négy, fehér murvával leszórt, egymásba fűződő körsétány vezetett a fürdőig. Itt fából készült öltözőház állt, az állandóan friss homokkal felszórt mesterségesen kialakított partszakaszon. A terep több csónak kikötésére is alkalmas volt. A folyó „kastély” felőli oldalán sűrű egymásutánban jegenyék álltak őrt, méltóságteljesen susogva a szélben.

A ház utcai homlokzata és a Borsodi út közötti zöld területen feküdt az **udvar**. Ide az útról szabad behajtása volt az érkező úri fogatoknak, a jobbra eső mosóház és a baloldali melléképületek között. A zömök mosóházzal szemben állt egykor az udvari kút, amely döntően ezt az épületet és a konyhát látta el friss vízzel. Kerek rendszerrel működött, fölötte csinos kútházzal.

Az udvar közepén feküdt a már említett, rózsákkal teli „nagy grupp”. Tőle jobbra, a kis- és nagyszalon ablakai alatt, elegáns fonott ülőgarnitúra állt. Feladata a fogatolásra várakozó háziak kényelmét szolgálni.

Az udvar egészét különleges növények, virágos bokrok tarkították, melyek látványa a Borsodi úton elhaladót ámulatba ejtette. Az ezer színben játszó virágszőnyeg vörös alkonyatkor oly hatást tett a Bódva hídján átkelőre, mintha tűz égne Szekrényesy Árpád udvarán. Az épület balszárnya előtt Ragályi Tamás idejéből való vén diófa borított árnyat forró nyári napok alkalmával.

Az udvar épületei gazdasági célúak, közülük kiemelkedik az önálló nagy **mosóház**, mely közvetlenül a falusi út mellett állt. Az épület két nagy egységre bontható. Az egyik, a kút felől nyíló bejárattal a mosóhelyiség, nagy üstökkel, tüzelési alkalmatosságokkal. Innen, e hatalmas térű helyiségből nem volt átjárás az épület többi részébe. A mosóház másik része egészen más funkcióval bírt. Ennek bejárata a nagyszalon ablakával szemben, az udvar felől nyílt. Az ajtón belépve előszoba következett, honnan szemközt a kevésbé előkelő vendégek számára két vendégszoba nyílt, egy-egy útra néző ablakkal.

Az előszobából balra nyílt a gyakori disznóvágások alkalmával használatos füstölő. Ezzel szemközt két külön helyiségben, az ételek nemei szerint, a meleg ill. hideg spájz. E két szoba egyben hatalmas élelmiszerraktárként is funkcionált, ahonnan rendszeresen pótolták a kúriában lévő spájz készletét.

Az udvar másik két jelentős melléképület csoportja az L alakban elhelyezkedő, egyszerű épületegyüttes. A falu hepehupas útjával párhuzamos, három helyiségből álló külön épület (összedőlt épületrészeit mára már lebontották) egy időben az uradalmi **kocsis lakás**ként szolgált.

Az Edelény felé eső helyiségben volt a kenyérsütő kemence, mely hetente átlagosan 20 kg kenyérral látta el a háziakat, ill. a vendég úri népet. A mellette álló két helyiség egyike a **tehénistálló**, ill. a távolabbi, az ún. **vendégistálló**, a vizitációba érkező nemesi közönség lótartási helye.

E három helyiséges épületre merőlegesen, de attól valamelyest távolabb, az L betű száraként, négy helyiség következett. Az úthoz legközelebb eső volt Szekrényessy Árpád szép **telivéreinek jól felszerelt istállója**. A nagyságos úr híres volt ló-szeretetéről, istállójában hat-nyolc háttas ill. fogatos ló állandóan topogott a friss szalmán. A mellette elhelyezkedő kocsiszín adott helyt Szekrényessy Árpád két kocsijának. Közülük az egyik egy fekete színű, ódivatú, kétüléses, hétköznapi használatos szerkezet volt. Sajátossága, mely miatt feltűnést keltett a vármegyében, kocsis és utas fordított helyzetéből adódott. Nevezetesen, a két utas ült elöl, a gyepő pedig kettejük között húzódott, a hátul elhelyezkedő hajtóig. A kocsit egyetlen ló ereje mozgatta. Jelesebb alkalmakkor négyfogatos, barna, nyitott hintón hajtattott a környező kastélyokba vagy Miskolcra.

A sorban következő helyiség a **ruhamángorló**, melynek alapincézettisége miatt, három lépcső magasán nyílt a bejárata. Egy öreg rézhen-

geres, kézzel hajtható mángorló gép zajongott itt, vasalásra előkészítendő a ruhát. Az alatta húzódó nagy **pince** öszönként magába fogadott egy vagon borsodi szenet. Az iménti épülettömegtől külön, de mintegy folytatásaként, állt a **pajta**. Az oldalain nyitott, szellős épületben tartották az állatok takarmányozására szolgáló szénát, szalmát, lucernát, kukoricát stb.

Ugyancsak különállva helyezkedett el az **ólak** kétszintes építménye. Alul a váltakozó számú disznók óla, felül pedig a baromfiól. Mindkettő igen rendezett, tiszta állapotban. Az imént említett – Borsodi útra merőleges – épületsor mögött külön csirkekellető működött, nagy mennyiségű szép fehér tojást termelve a miskolci piacra. A pajtát és az ólakat szép, magas, tömött díszsövény takarta az udvarház elegánsabb részleteitől.

Mindezek mellett Szekrényessy nagyságos úrnak a közeli hegyoldalban lévő birtokán, szőlőkultúrához kapcsolódva, tekintélyes **borsopincéje** is volt.

Részlet a szerzőnek a IV. Csereháti és Bódva menti Szathmáry Király Ádám Honismereti és Néprajzi Gyűjtőpályázatra benyújtott:

Egy borsodi udvarház története.

Szekrényessy Árpád élete c. pályamunkájából, mely ott I. helyezést nyert el.

* * *

A családi síremlék a borsodi nemesi elhanyagolt sírkertben

Meditálás tantestületünk néhány volt tagjának sorsán

(Készült 1969 tavaszán; első közlés)

Amikor két éve „A marxista etika alapjai” tanfolyamra jelentkeztem, ezt jószántamból, „beutaló” rábeszélés nélkül tettem. A tantestület, melynek létrejötté óta, immár hat éve tagja vagyok, egy újonnan alapított iskola erősen fluktuáló tantestülete: öt év alatt csaknem teljesen kicserélődött. Nehéz körülmények között indultunk. Több mint harminc, jórészt „isten háta mögötti” település gyerekei járnak hozzánk, kollégiumunk ma sincs. Az egyetemről alig kikerült, többnyire városi emberekből lett tanárnőket és tanárokat rendkívüli próbák kiállítására kényszerítették a körülmények: nemcsak szakmai téren (gyenge előképzettségű gyerekek, mindennemű tapasztalat és az idősebb kartársak hiánya; akiktől tanulni lehetett volna, gyenge felszereltség, fiatal és szintén tapasztalatlan iskolavezetők, a felsőbb szervek türelmetlensége), hanem magánéletükben, baráti kapcsolataik, családi, szerelmi életük kialakításában, a község életébe való beilleszkedés terén is. Természetes, hogy a felmerült, olykor megoldhatatlannak látszó problémák nagy része erkölcsi probléma volt. Nagyon nehéz tűzkeresztség, ha úgy tetszik, „hosszú menetelés” ez a néhány év mindannyiunk számára, akik végül is maradtunk: becsületből, kötelességtudatból, esetleg azért is, mert nem volt más választásunk. És talán azért is, mert – igaz, hogy több-kevesebb, olykor nehezen gyógyuló sebet osztogatva és kapva – beilleszkedtünk általunk is egyre inkább formált környezetünkbe.

Kapóra jött tehát számomra a tanfolyam, hisz eligazodást ígért nehezen értett erkölcsi problémáim dzsungelében. Mindig közösségi érdeklődésű ember voltam; problémáimon jórészt a kollégák, a tantestület problémái értendők. Különösen izgattak a következő kérdések: az erkölcsi szabadság megvalósulásának feltételei, az emberi cselekvés erkölcsi értékelése, a felelősség mértékének megállapítása, a szerelem, a házasság morális oldala; s főként a közélet és magánélet kettősségének okai. Utóbbival kapcsolatban kínzóan érdekelt, s érdekel ma is, hogy kinek, mikor, s mennyire joga, esetleg kötelessége, hogy a közösség céljai érdekében beavatkozhasson, ill. beavatkozzon az egyén magánéletébe?

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy most, a tanfolyam végeztével immár világosan látok; az azonban eredmény, hogy szélesebb látókörű, türelmesebb, elemzőbb elméjű, reálisabb ítéletű lettem, s megtanultam kérdezni erkölcsi ügyekben. „Záródolgozatom” konkrét esetekre, emberi sorsokra való sűrű rákérdezés, a tényekkel kapcsolatos meditáció kíván lenni, tudatában bizonyos dolgok ma már végleges helyrehozhatatlanságának. Korunk úgy-ahogy már tisztában van a külső világgal; de az egyén belső világa az eddigi összes genetikai, filozófiai, pszichológiai, etikai s esztétikai törvényszerűségek ismerete mellett is még felfedezendő Antarktisz. Négy volt tanártársam általam ismert életrajzának vázlatos, lehetőleg elfogulatlan vizsgálata következik, különös tekintettel az etikai kérdésekre. Haragban egyikükkel sem voltam, s ma sem vagyok. Jelöljük őket „A”, „B”, „C”, „D” betűvel.

„A” Édesapja paraszti származású, egy kis, provinciális városkában élő gimnáziumi tanár, akit felesége, a Horthy-rendszer-beli tisztai származású erőszakos és ravasz asszony soha nem vett komolyan. Szerény anyagi viszonyok között éltek, de a mama óhajának megfelelően szeretnek „urat” játszani. Gyermeküket arra nevelték, hogy a „felsőbbség” szavára mindig igent mondjanak, de „lefelé” őrizték meg arisztokratizmusukat, „úrságukat”, a „három lépés távolságot”. Aki „felettük” van, ahhoz érdekből mindig lojálisak legyenek, aki „alattuk”, ne tartsák sokra. „A” vonzó külsővel rendelkezett, de álszent nevelése következtében szexuális téren tájékozatlan, s mint később kiderült, frigid volt. Az egyetemet jó eredménnyel végezte, szaktárgyában jeles s kötelességtudó; viszont szaktárgyán kívül alig érdekelté valami. A politika, a társadalom, a közösség problémái iránt rendkívül közömbös volt. Férjhez ment, nem is annyira szerelemből, hanem anyja unszolására, mivel húga már hamarabb ezt tette. Férje munkás származású, széles érdeklődési körű, gazdag érzelmi életű ember volt, aki viszont plebejus volta vállalásának kimutatására sokszor „faragatlanul”, nyers modorban szólt s cselekedett. Többnyire igaza volt, csak – ahogy „A” szokta volt mondogatni – nem tudott viselkedni, s nem akart alkalmazkodni. „A” igyekezett saját családjába „bekebelezni”, asszimilálni férjét, akinek régi barátait s családját kirekeszteni törekedett jövőendő közös életükből. Betegesen féltékeny volt, pusztán büszkeségből, férje összes nőismerőseire, bár a férj erre okot nem szolgáltatott. „A” szülei vallásosak voltak, „A” alig; a férj ateista volt. Gyermeküket „A” édesanyja a férj tiltakozása ellenére meg-

kereszteltette „A” tudomásával, holott férje előzőleg „A” ígéretét vette, hogy felesége e kérdésben mellette áll. A férj úgy gondolta, hogy elég engedmény volt tőle, amikor annak idején beleegyezett a templomi esküvőbe.

A rendkívüli munkahelyi túlterhelés (a férj húsz heti kötelező órával szembeni 35–40 órája, s „A” 25 órája mellett gyermekgondozó és háztartási munkája; bölcsőde nem volt, s a szaktanárhiány miatt a feleség nem csupán végzett szakját tanította), s a természetük, neveltetésük alapvető eltérései egyre gyakoribb konfliktusokhoz vezettek. Három és fél évi házasság után közös megegyezéssel elváltak. A gyerek „A”-nál él, „A” a szüleinél, akiket egyre nehezebben visel el, mert néha már úgy érzi, hogy szülei is vádolhatók élete elrontásáért.

Kinek, mikor, s miben illett volna közbeavatkozni? Mennyire felelős „A” s a férje a meggondolatlan házasságkötésért, azért, hogy jól ismerve az udvarlás idején is száznyolcvan fokban eltérő természetüket, mégis megkockáztatták a közös életet?! Mennyire felelősek azért, hogy pillanatig sem felhőtlen kapcsolatukban gyereket hoztak világra, aki most elvált szülők gyermekeként nő fel? Gyermeket akartak csak azért, hogy az majd talán meghozza a harmóniát?! Hibáztathatók-e volt egyetemű évfolyamtársaik, akik – egyetlen kivétellel – szemet hunytak látható kінlódásaik felett, s nem merték vagy nem akarták megmondani nekik, hogy nem egymáshoz valók, reménytelen szélmalomharc lesz közös életük? Ha viszont megmondják ezt, hallgattak volna-e a jó szóra „A” és leendő férje? Felelős-e a munkahelyük iszonyatos túlterhelésükért: hiszen úgy tűnt, szívesen vállalják a rengeteg munkát; mert nagyon kellett a pénz!?! Üres státuszok mellett mennyire tehető felelősség ezért az iskolai igazgató? Ismerve „A” féltékeny természetét, miért adtak egyes kar-társnők hazug pletykákkal még lovat is a szerencsétlen asszony alá, közben jól szórakozva rajta?! Miért nem formálták-szelídítették az idősebb kollégák a férj modorát? Miért, hogy a testületben akkoriban „divatozó” klikkek ténye a közösségi beállítottságú férj igazságban, emberekben való ifjúi hitét alapján rendíthette meg? S miért „A” szülei-nek vaksága, akik csökönnyösen kényszerítették rájuk hallgató lányukat saját idejétmúlt, ásatag életelveik szerint élni: hogy teheték ezt „intelligens” ember létükre?

„B” apja dunai uszálykormányos, alig tartózkodott otthon, anyja jóra való sváb asszony. A fiút édesanyja és bigott katolikus nagyanyja

nevelte. Középiszkolás korában egyik jóindulatú, erényes, tudós, régi vá-
gású, valláserkölcsi alapokon álló idősebb tanára befolyása alá került. Ő
is nagyon vallásos, bár vallásossága nem a hivatalos egyház kívánalmait
tekinti követendőnek, hanem valami általa „minden egyházon túli s fe-
letti”-nek nevezett sosemvolt kereszténység princípiumait. Rendkívül
sokat olvas, régi teológiai, történelmi műveket, nagy emberek életrajzait,
de a marxizmus klasszikusait is. Vitaképes, jó eszű, bár különösebben
nem művelt, s viselkedése a fanatizmust súrolja. Ellenzéki, sőt időnként
anarchista politikai kijelentésekre ragadtatja magát. Nőkkel, lányokkal
szemben félszeg, pirulós, gátlásos. Híve a házasság előtti teljes szexuális
absztinenciának. Technikusi képesítéssel kerül az iskolához politechni-
kai tanárnak. A gyerekekkel szemben a kegyetlenségig következetes.
Szakmáját kétségkívül érti s szereti. Erős nyomás alatt áll, kartársai ki-
fogásolják a tanulmányi átlagokat rontó szigorát. Kénytelen-kelletlen el-
vállalja a tanácsadó tanárságot, s közben katolikus papokkal barátkozik,
templomba jár: ő a KISZ tanácsadó tanár, s mi több, a templomban ott
vannak egyes iskolai KISZ vezetőségi tagok is, mert „a falu az falu”.
Próbaideje letelte előtt elbocsátják. Foggal-körömmel harcol, míg egy
évre csakugyan visszaveszik. A falu „hírbe hozza” egy negyedikes gim-
nazista lánnyal, alaptalanul. Keserű lesz és bizalmatlan. Az iskolát el-
hagyva szakmájában helyezkedik el. Letölti katonaidejét. A katonaság-
nál megaláztatások érik, hatásukra idegbeteg lesz. Megnősül, sebei he-
gednek: jobban érzi magát. Jelenlegi munkaköre olyan, hogy kissé zava-
ros, egyénieskedő katolicizmusával, s rossz hangulatai közben előbújó
ellenzékiségével senkinek sem okoz kárt.

Kérdezzünk megint! Meddig érvényesül még bigott öregasszonyok
esetenként életre szóló hatású „gyermeknevelése”? Miért hat olykor
egyetlen tanár – nem csupán pozitív értelemben – tanítványára erőseb-
ben, mint az iskola egész kollektívája, s tanári karának többsége? Tény-
nyé lesz-e valaha is a tantestületek világnézeti egysége? Mi az oka an-
nak, hogy iskoláinkban gyakran nem a legrátermettebb emberek vállal-
ják az ifjúsági vezető szerepét, hanem válogatás nélkül rátukmálják arra,
aki a legfiatalabb, s úgymond „a legjobban ráér”?! Megengedhető-e,
hogy bizonyos fokig torzult lelkületű emberek oktatóként zöld utat kap-
janak ifjúságunk befolyásolására szakemberhiány okán? S ha már ott
vannak, ezért ők maguk a felelősek? A dolog másik oldala; ha már nem
kellenek, szükségszerű-e, hogy önérzetüket sértő módon, körültekintés
nélkül szabaduljanak meg tőlük?

„C” Félárva. Édesapja másodszer nősült. Szép, művelt, kedves, okos, szerény, érzékeny. Melegségre, szeretetre, társra, családra vágyik. És mivel otthona nem volt, a társ, a család az ő szemében, gondolkodásában a valóságnál szebbé, varázslatosabbá épül. Boldogsága reményében hiszékeny. Férfiakkal szemben is. De tiszta, még akkor is, ha néhány férfi már becsapta. Szerencsétlenségére, első vőlegény-jelöltje bal eset áldozata lett. Második, könnyelmű vőlegénye visszaélt ragaszkodásával, s elhagyta. Tudja magáról, hogy jobb sorsra érdemes. Ideges, szomorú, sokat dohányzik. Sötét albérletben lakik, a főbérlő családja esténként a falon túl vidáman zsibong. Szörnyű a magány, néha már iszik is. Nagyon szereti a gyerekeket. Ezért kartársnőihez, akiknek gyerekük van, gyakrabban eljár, ajándékokat visz a kicsiknek. A kolléganők „kiutálják”, mert féltik tőle férjüket. Talán nem alaptalanul – legalábbis ami a férjeket illeti. Osztályfőnök. Tanítványai imádják, ő is tanítványait. A szeretet teljes oldott légkörében „C” elnézőbb; érettségén jönnek a bukások. Pedig jó szakember. Elhelyezteti magát. Egy év múlva megint. Egyre kisebb helyekre. Lassanként vénkisasszonnyá lesz, vagy férjhez megy már akárkihez.

Ki a felelős? Az apja, aki második házasságában nem olyan nőt választott, akitől elvárhatná, hogy első gyermekét legalább tetteve szeresse, s híven gondolja!? Abszurd kérdés: a magas fal a felelős, ahonnan az első vőlegénye leszédült? Ő maga tán, hogy egyre hiszékenyebb lett? Kartársai, akik nem kérdezték, mi baja, amikor kellett volna; de alkalmatlankodva zavarták, amikor nem lett volna szabad? És ki olyan fejlett érzékenységgű, hogy biztosan tudná, mikor s mit kell mondani a szomorú magányban élőknek? Ki tehet róla, hogy sok pedagógusnőnek a családot pótolják a tanítványok, az osztály? S felelős-e a gyerek azért, hogy visszaél a naivabb pedagógus túlzott szeretetével? És végül, miért, hogy volt kartársai egyike sem tudja három év múltán a címét?!

„D” Sokgyermekes szegényparaszti családban született. Erős táj-szólással beszél. Szorgalmas diák, szakmája ígérete. De faragatlan, fél-szeg, s elhanyagolt külsejű. „Polgárlányt” szeret. A lány szülei neveltségessé teszik. Professzora megígéri neki, hogy bent marad az intézetben. Utóbb megfélemedezik ígéretéről. „D” inni kezd. Akad ivócimbora elég. Azonban a cimborák bírják az italt, ő pedig nem. Botrányosan viselkedik a városban, diákjai kinevetik. Elvonókúra. Másik állás másik hely-

ségben. Két hónapig nem iszik. Szüleitől jár be minden nap munkahelyére. Otthon szegénység, kistestvérek. Háromezret keres, de nem sokat segít rajtuk, mert fizetését elissza. Kartársai megnősiténék. De neki mindig az kellene, akinek ő nem kell. Szerelmes megint, de érzelmeit az illető hölgy nem viszonozza. Válogatás nélkül iszik mindent, mindenütt s mindenkivel. Kétes hírv alakok prédájává züllik. Zúzott arccal tanít, elalszik a saját óráján. Kiabál a gyerekekkel, óráira nem készül. Figyelmeztetés, fegyelmi. Jóindulatú segítség kartársai részéről. Hiába. Felüggesztik, csupán óraadóként működhet tovább. Majd elbocsátják. Fizikai munkásként dolgozik valahol. Nyolc évvel ezelőtt egyetemi tanár szeretett volna lenni.

Miért kallódik el még mindig olyan sok tehetséges munkás- és parasztfiatal? Mi az oka, hogy sok helyen pedagógus körökben a jó „baráttá” válhatásnak csak két kritériuma van: tudjon ultizni, s szeressen inni az illető?! Felelősek lehetünk-e valakiért, aki annyira gyenge alkatú, hogy embernek megmaradása legalapvetőbb érdekeivel sem törődik? Miért, hogy még mindig szülők dönthetnek a párválasztásnál leányuk helyett? Miért ígér az, aki később megfelelkezik ígéretéről, mit sem sejtve arról, hogy felelőtlenségével emberi életet küld lejtőre? Miért jön sokszor későn a jóakarát, a segítség? Valaha is megoldható lesz-e a nagy probléma: a reménytelen szerelem? Egy jó házasság helyrehozhatta volna-e „D” életét? Vagy hasztalan áldozattá lett volna esetleges társa előlegezett bizalma, szeretete? Miért, hogy már harmincévesen eljutnak sokan életük mélypontjára? Viszolygok a kérdéstől, de mégis: vannak, vannak „olyannak születnek”, vannak, akiken nem is lehet segíteni?!

„A”, „B”, „C” és „D” élete kisiklott: kettőjüké talán csak ideiglenesen, kettőjüké viszont, úgy tűnik, véglegesen. Nem volt-e arcátlan dolog részemről, hogy „vizsgálat tárgyává” tettem sorsukat? Segítettem ezzel valakin? Esetleg magamon? Hagyjuk a kérdéseket... Elegendő élettapasztalat híján nincs jogom sem elítélni, sem felmenteni őket. Magam is beosztott lévén, munkaadói felelősség sem terhel. De munkatársuk voltam, és sorsuk fáj, mert egyéni problémáimmal való elfoglaltságom közben a velük való törődésre kevesebb időt, energiát fordítottam, mint amennyit lehetett, s kellett volna. Persze, nemcsak én, a többiek is. Talán nekik is van lelkiismeret-furdalásuk néha. Nem beszélünk ilyesmikről. Kár...

Az élet ezerarcú, megnyilvánulási formái végtelenül gazdagok. Az egyes embernek azonban csak egy élete van. Ezt az egyet meg kell próbálni egymásért küzdve leélni, tudatosan, s a lehető legkisebb hibaszálékkal. Ebben talán segítségünkre lehet az etika tudománya is.

Utóirat, 30 év múltán

A hatvanas évek végén Miskolcon, a selyemréti általános iskola épületében zajlott megyei etika-tanfolyamon figyelemre méltó csoporttársam volt Pap Miklós tanár úr Tokajból, aki – hála Istennek – ma is él, városa és a hegyaljai szőlők-borok országos hírű, köztisztéletben álló művelődés- és gazdaságtörténészeként.

A sors ironiája, hogy az akkori tanfolyam „gazdája”, egy agglegény megyei szakfelügyelő, rosszul végezte: távoznia kellett a pályáról, ma úgy mondanák „szakszerűen”, hogy pedofília miatt.

Mi lett a sorsa négy kollégámnak?

„A” Válása után önszántából elhagyta a pályát. Nyelvtudását hasznosítva, különböző külkereskedelmi vállalatok alkalmazottjaként élte le életét. Másodszor is férjhez ment, ugyancsak elvált feletteséhez. Közös gyermekük nyelvszakos hallgató. Első házasságából származó tehetséges nagylánya egy multinacionális cégnél dolgozik, egyedül neveli kis-lányát.

„B” Türelmes, gondoskodó felesége gyermeket szült neki, akit „B” nagyon szeretett. A Szentendrei-sziget egyik községében éldegéltek csendesen. A férj zavarodott elméje azonban nem gyógyult meg; Duna-parti sétákon egy tisztességes kormányról ábrándozott, amelynek ő lenne a miniszterelnöke. Fiatalon halt meg.

„C” Férjhez ment egy idősebb, elvált kollégájához, nevelte annak nagyocská gyermekeit. Egy alföldi kisváros gimnáziumának nyugdíjasa. Erős politikai érzelmei elfogultan nemzetiek.

„D” Hosszú hanyattatás után visszatért a pályára; előbb általános iskolai, majd középiskolai tanárként. Megnősült, gyermekeik születtek. Hatvanas évekbeli sorsát, kéretlenül is, politikai üldöztetésként magyarázta. Nyugdíjazása előtt elhunyt.

Régi tantestületünk négy tagjáról szólt ez az írás; de bizvást megírhattam volna még négy másik kolléga hasonló történetét: sőt, a magamét is. Vagyis; az akkori edelényi gimnázium tanári kara nagyobbik felének élettörténete az „ideálisnak” elképzelthez képest bizony „deviáns” módon alakult. Volna tehát min tovább töprengeni...

Dr. M. T. L.

ÉVFORDULÓK

125 éve, 1875. júl. 23-án született Szendrőben

KOLTAI (KASZNER) ERNŐ

ügyvéd, történétíró

Kenessey Béla

Egy emlékirat elé*

Koltai (Kaszner) Ernő

„Anyai nagyapám, néhai dr. Koltai Ernő balassagyarmati ügyvéd családja eredetileg a Kaszner nevet viselte. A gyéren fennmaradt családi iratokból megállapíthattam, hogy az ősapa, Kaszner Mátyás, körmöcbányai képfestő mester volt. Céhes mesteri oklevele 1774-ben kelt. Fia és unokája – mindkettő a Sámuel keresztnévet viselte – a XVIII. és XIX. század fordulóján Balassagyarmaton folytatta mesterségét. Csak a harmadik Sámuel szakított az iparos pályával. Ő 1812-ben született Balassagyarmaton. Ötéves korában elárulva Losoncra került, majd évtizedeken keresztül béri evangélikus tanítóként munkálkodott, 1901-ben bekövetkezett haláláig. Legidősebb gyermeke, Kaszner Lajos dédapám, mérnök volt. Ő 1834-ben Legénden született. Általános mérnök lett, aki különböző építkezéseken vett részt s az 1870-es években az országos földkataszteri méréseken is dolgozott. 1874-ben kötött házasságot Nagy Petronellával, Nagy Mihály őrhalmi tanító és jegyző leányával. Idősebb fiuk, Ernő nagyapám 1875-ben a Borsod megyei Szendrőn született, fiatalabbik gyermekük, Gyula – Ba-

* Koltai Ernő fiának, dr. Koltai Jenő volt vezérkari őrnagynak Egy honvédtiszt visszaemlékezései című, Calgaryban (1984-ben) megjelent emlékiratai kapcsán az unokaöcs, Kenessey Béla ír a család történetéről. Ebből idézünk.

lassagyarmat későbbi főjegyzője – 1876-ban. Sajnos dédszüleim az 1880-as évek elején különváltak, s Nagy Petronella visszatért szülei örhalmi házába két fiával...

Nagyapám középiskolai tanulmányait a selmecbányai evangélikus gimnáziumban végezte, majd 1893-ban Budapesten lett egyetemi hallgató a jogi karon. 1901-ben nyitott ügyvédi irodát Balassagyarmaton, s 1948-ig folytatta e hivatást.

Nagyapám 1902-ben kötött házasságot Galgagyörkön Kiss Idával, Kiss Péter evangélikus lelkész gyermekével. A Kiss család a fennmaradt írások szerint 1735-ben költözött Trencsén megyéből Kiskőrösre, annak a hatalmas belső áttelepülésnek következtében, melynek során az egykori Felvidékről magyar és szlovák jobbágyok, nemesek vándoroltak az Alföld elnéptelenedett vidékeire. Kiss Péter dédapám 1870-ben lett Galgagyörkön lelkész és itt halt meg 1907-ben. A nagyon szerény körülmények között élő lelkész nyolcadik gyermeke volt nagyanyám, aki 1878-ban született. Tizenhárom éves korában elveszítette édesanyját, Spannagel Vilmát. Két éven át vezette özvegy édesapja háztartását, így korán elsajátította annak titkait.

Nagyszüleim házassága 51 éven át harmonikus és boldog volt. Nagyapám számára az ügyvédi pálya a hivatást jelentette. Az a meggyőződés vezette, hogy az igazság kiderítése, a hozzá forduló ügyfelek gondjainak megoldása a törvény eszközeivel lehetséges. Politikai felfogását a legnemesebb értelemben vett liberalizmus hatotta át. Eszményképe Kossuth Lajos volt, akinek temetésén, 1894 márciusában mint rendező vett részt. Következetesen a 48-as Függetlenségi Párt oldalán állt, s élesen bírálta az egykori szabadelvű párt politikáját. Mint egyetemista, sokat beszélgettem vele e kérdésről, s bár súlyos beteg volt utolsó éveiben, még mindig tűzbe jött, ha például Tisza Istvánról beszélgettünk. Szemére vetette, hogy akadályozta az általános, titkos választójog s a többi liberális szabadságjog bevezetését, s az 1868. évi nemzetiségi törvény végrehajtását. Tőle hallottam először Mocsáry Lajos nevét, aki a történelmi Magyarország nemzetiségeinek jogaiért a legkonzekvensebben küzdött. Elvi liberalizmusából következett, hogy nagyapám 1938-ban az állampolitika rangjára emelt antiszemitizmus ellen is fellépett, s igyekezett a segítségért hozzá folyamodókat támogatni. Nem rajta múlt, hogy a második világháború rohamosan drámaivá váló éveiben, s első-sorban hazánk német megszállása után jogi lépései e téren sikertelenek maradtak.

Nagyszüleim családi életét kiegyensúlyozottnak és az egymás iránti szeretettől áthatottnak ismertem meg. Nagypám rengeteget dolgozott, s három fiú és egy leánygyermekéről igyekezett messzemenően gondoskodni. Mint vagyontalanként induló ember, tisztos örökséget szándékozott számukra hagyni, s olyan pályákra indította őket, ami egyéni hajlamaiknak megfelelt. Nagyanyám gondoskodott a minden tekintetben rendezett családi életről. Gyermeküket az egymás iránti igaz szeretetre és segítségnyújtásra nevelték. A kötelességteljesítés, a becsület, az ember-társak előítélettől mentes segítése, a nemes értelemben vett hazafiság volt az az útravaló, mellyel őket az életbe kibocsátották.

A nemzet szeretete, a haza szolgálata – mint nemes eszmény – vezette nagypámát, s ezen a ponton vált számára súlyos élménnyé az első világháborút lezáró trianoni béke. E diktátum sem tette őt a szomszéd népek ellenségévé, de cáfolhatatlan tény, hogy annak revíziója központi kérdéssé vált számára. Ez a felfogás hatotta át közéleti tevékenységét, jöllehet a napi politikában soha nem vett részt. Nézeteiből következett, hogy 1928-ban saját maga hívta fel az akkor érettségizett Jenő nagybátyám figyelmét a hivatásos tiszt szolgálatra. Ennek a hazafias nevelésnek az eredménye lett a pályaválasztás előtt álló fiatalember döntése.

*Kenessey Béla: Egy emlékirat elé == Balassagyarmati Honismereti Híradó. -
1986. 1-2.sz. p.86-89.*

* * *

Béres János és Kisfalusi János köszöntése

Tisztelt Ünneplők !

„*Boldog az a nép, amely tud ünnepelni!*” (Zsoltárok 88. 15). Ezzel az igazsággal köszöntöm meghatottan az ünnepelni jöttöket itt, az edelényi Városi Könyvtárban.

Ünnepre jöttünk. „Édes kis-hazánk” – a Bódva mente két jeles, tiszteletre méltó tagjának köszöntésére, születésnapjuk alkalmából. Az Úr különös kegyelme folytán mindketten kerek évfordulót ülhettek, a 85., illetve 80. életévükbe lépve egészségileg és szellemileg teljesen frissen teszik dolgukat. Ma is adnak és adnak, mint tették ezt egész életük során.

Az itt jelenlévőknek nem kell őket bemutatni, ismerik őket, ki így, ki úgy. Jelen voltak az elmúlt fél évszázadban városunk s szülőföldünk közéletében. Ők ketten más-más helyen, más-más felekezethez tartozva tették dolgukat – a köz javára.

Béres János tanító úr, tanár úr !

Maradjunk csak a sokat idézett közhelynél, miszerint „a tanító a nemzet napszámosa”. Hajlamosak vagyunk mostanában csupán a kifejezés második felére figyelni, felpanaszolni az anyagi, erkölcsi megbecsülés hiányát, s eközben megfélemlenünk magáról a szolgálatról. Ténykedése, szakértelme, emberi tartása, viszonya a kultúrához és a közösséghez, mintául szolgált a falu népének, mert jelen volt a falu életében, törődött a közösség testi-lelki fejlődésével, épülésével. Béres tanár úr még a régi, az igaz néptanítók közül való. Így indították útjára Sáros-patakról, így szolgált Martonyi, Borsod és Edelény népét.

Szóljon a borsodi tanítóról dr. Bagdy Emőke, egyetemi tanár, a volt borsodi tanítvány, részlet az 1996-ban hozzá intézett leveléből:

„Vérbeli, áldott, elhivatott, igaz pedagógusnak és igaz embernek ismerhettem meg. Úgy tanított, mint aki a legkedvesebb időtöltésében foglalatoskodva nyer örömet a múlt időből. Jelenléte valódi volt mindig, odafigyelő szeretettel – mai műszóval „empátiával” – volt azonos hullámhosszon minden növendékével.

A Karácsony Sándor által tanított „hivatásfogalom”-nak az élő mintája a számomra. Ki tudta nyitni a félelemből – kevéssértékűségből bezárt, szorongó gyermeki világokat és megmutatta az értékeinket, hagyta, hogy rácsodálkozzunk, mi minden birtokában vagyunk, amire rá sem eszméltünk ez idáig.

Engem bizonyára elnyelt volna az iskolától és képességeim vélt gyengeségétől rámtörő rettenet, ha a segítségével nem találkozhattam volna. Kedves közvetlenséggel és elfogadó szeretettel mutatta meg a számomra önmagam képességeimet, sőt azt, hogy anélkül is elfogadható, szeretni való lény lehetek a földön, hogy nagyot teljesítenék.

Egyszóval: az első jelentős pszichológus is volt az életemben, aki önmagamra tanított, és pedagógusi identitásom mintájává vált.”

1975-ben nyugdíjba vonult, de azóta sem volt tétlen. Vezette a népdalkört 13 éven át, rendszeresen részt vett honismereti pályázatokon, országos és megyei első díjakat, oklevelek sokaságát nyerte velük. Olyan értékeket, kincseket bányász elő a feledés és a porosodó irattárak homályából, amelyek ismerete nemcsak üdvös, de hasznos is. Nemcsak azért, mert szerénységre, nagyobb önismeretre neveli az utódokat – mert nem igaz, hogy velünk kezdődik minden – hanem mert ezek az évszázadok

alatt felhalmozódott tapasztalatok megfelelő (szemléleti) módosítással ma is hasznosíthatók; aki a múltról beszél, a jövőhöz szól.

Ezt bizonyítja legutóbbi pályamunkája, a Második világháborús emlékeim Borsod községből című írás is. Az emberi helyzetismeret, helyállás, viselkedésmód nehéz körülmények között.

Szólni kell itt a népdalgyűjtő, kutató tevékenységéről. A KÖNYVRŐL, így, nagybetűkkel. A Kiöntött a Bódva vize messzire című könyvről, mely különleges lexikona, tápláló forrása annak a kodályi célkitűzésnek, amely a tüzet nem engedi kialudni, s nemcsak hogy nem engedi, de mind nagyobbra szándékozik élesíteni. Amelyről a jeles mester egykoron így beszélt: „...nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak, aztán mind többen...”

Hála az égnek, a tanítványok, Ujj Márta Szögligeten, Dobi Zoltáné, Kalocsai István Edelényben tovább viszik az általa elkezdett munkát.

A szívéhez oly közelálló Edelényi Hagyományörző Népdalkör énekét ma este is hallhatja majd.

Kedves ünneplők! Az öröm őszinte érzetén túl, ma este engedtessek meg nekem, hogy a tanár úrrai átélt közös élményekről is szólhassak. Megszéppent falusi gyerekként léptem át 1967 őszén az Edelényi Gimnázium kapuját és megkésve érkeztem az osztályterembe, ahol Béres tanár úr már elkezdte első osztályfőnöki óráját. Közvetlensége, egyszerűsége, szeretete oldotta fel fokról fokra bennem a görcsöket és éreztem egyre jobban magam a gimnáziumban és találtam magamra. Életem vargabetűi után 1984-ben tértem vissza Edelénybe, s kapcsolatunk a régi tanár-diák kapcsolatból egyre mélyülő munkatársi, kutatási majd baráti kapcsolattá érett. Sokat jelentenek nekem a vele való beszélgetések, tanácsai. Számomra örök példa a tanár, aki folyton tanul s tanítva tanított. Tudása mögött mindig az ember állt helyt. Isten áldását kérem további életére a magam, munkatársaim és a volt tanítványok nevében.

János Atya! János pap! Esperes Úr!

Őt sem kell itt senkinek bemutatni. A viszlói születésű edelényi ügyvédbojtár, majd a nagytiszteletű rakacai parókus derűs, mindig segítőkész alakja életünk természetes része. Hosszú-hosszú éveken át a vidék legárvább, legelhagyatottabb, ám egyik legkedvesebb, legbájosabb vidékének, településének, Rakacának görög katolikus papja. Ott találkoztam vele 1972 őszén először, a Borbála könyvtár rendezése közben, átadásra készülve. Talán nem is emlékszik már rá. Slezsák Imre könyv-

tárigazgató úrral tértünk be hozzá, és én, a kis segéd kezdő könyvtáros is kaphattam híres füves pálinkájából egy gyűszűnyit. Máig elevenen él emlékezetemben az a nap. Felelős, elhivatott munkájukba akkor nyerhettem először bepillantást.

Akkor ment nyugdíjba, amikor én visszatértem Edelénybe, a vidékre. Ő szülőfalujába, Viszlóra vonult nyugállományba, ahol éppoly serény azóta is, mint pap korában.

Finta Éva

Alkonyati fohász

(János pap örömére)

A végtelen vizek fölött
lengetsz, Uram, zászlód lehettem.
Most elmondhatom: im, a cél
előtted, révbe érkeztem.

Párás szemekkel néz a múlt,
szivárványára hajlik létem.
Ami munkát bízol reám,
ha megsegítesz, én bevégzem.

Csak adj erőt, csak adj derűt
szívemnek friss sugallatokra...
Előtted állok, mint a gyermek,
tisztultan, hitben sokasodva.

Látod, idáig gyűjtögettem.
Szerettem, aki nem hamis.
Szavaidat szívemre vettem,
s szívedbe vettél magad is.

Ím a pohár, egész és telve.
Benne áttetsző életem.
Idd ki, ha szomjad nem oltja
se szó, se könny, se értelem.

Átjár a fény, felőled hajló,
és szétárad földön, vizen.
Tiéd az ég, enyém a por,
földdel kevert kísérletem.

Nincs elmúlása életemnek,
csak folytonos megújulás.
Ha majd leszállok a Titokhoz:
átölel a feltámadás.

Igéid, igazaid bére
már sorsomban foglaltatik.
Ki becsvágyanak sosem adóztam:
lehajolok a lábaidig.

Nincs rajta por, csak csillagfények
apró sziporkái s habok.
Az ég habjai, hófehérek.
Köztük imám hava ragyog.

A papi szolgálatot írói tevékenység, néprajzi, történelmi kutatás váltotta fel, melynek eredményeként egyre-másra jelentek, jelennek meg értékes publikációi. S emellett a megyei honismereti, néprajzi pályázatokon is rendszeresen pályamunkákkal vett részt. Munkái, pályaművei az előtérben kis kiállításunkon is megtekinthetők. Ma már a legértékesebb helytörténeti kutatók között tartjuk nyilván Rakaca-Viszló tudós papját.

Nyomtatásban megjelent 13 munkája és kutatása közül számomra legkedvesebb, ezért szeretném kiemelni és felhívni rá a figyelmet, az Ünnepi népszokások a Keleti Egyházban című, mely 1995-ben jelent meg és foglalta össze kutatásait. Talán Bálint Sándor munkáihoz hasonlítható értékű. Bálint a római katolikus, János atya a keleti egyházban egykor létező, illetve itt-ott még ma is élő ünnepi népszokásokat gyűjtötte össze és adta közre az utolsó órában. Mint nyáron aratáskor a tarlón kalászt gyűjtő gyermek, kalászonként gyűjtötte kévébe, majd keresztetekbe az életet. Szorgalommal, nagy-nagy kitartással s persze nem kevés szakértelemmel. Tette azzal az eltökélt szándékkal és hittel: értékeket ment, értékeket teremt!

Biztos vagyok benne, sokan vagyunk ismerősök és ismeretlenek, akiknek írásai sokat mondanak, hitet és erőt adnak.

Legyen még számos hagyományörző és emlékeztető könyve!

Végül mindkettőjüket szeretném köszönteni a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület nevében is. Büszkék vagyunk két Istvánffy Gyula-díjas helytörténészünkre. Kívánunk még számos szép esztendőket megérni, erőben egészségben.

Befejezésül Kalász László: Élek című versével köszöntöm őket, amely híven fejezi ki mindkettőjük életszemléletét, melyből valamennyien merítettünk.

Élek

míg el nem égek
s keresek menedéket
szalmaszálnyi szavakban

varázsló szavakkal
leszek majd igen bátor
nem félni a haláltól

ez lesz? az lesz? – ki tudja!
a fa már rügyét gyűjtja
s rögtön zöld lánggal lángol

ég minden él itt minden
éljünk s égjünk el minden
de csodatevő lánggal

Laki-Lukács László

*Elhangzott az edelényi Városi Könyvtárban
2000. március 24-én rendezett ünnepi esten*

* * *

Tóth László

Vallomás

Kedves jó edelényi hívek, kedves vendégeink, kedves barátaim!

Az ilyen magamfajta öreg ember sokszor már arra sem emlékszik, hogy mi volt a tegnapi estét vacsora. De most néhány régi eseményt szeretnék felidézni, nevezetesen olyanokat, amelyek kapcsolatba hozhatók az én kántorral való válásommal.

Az 1940-es évek vége felé én piarista diák voltam Vácott. Hogy hogyan kerültem ide, mint szegény falusi gyerek, az külön történet, arról most ne beszéljünk. Tény, hogy 1949 nyarán egy kerékpár-túrát rendeztünk a Balaton körül. Keszthelyen pihenésképpen betértünk a karmeliták templomába és itt történt velem valami különös dolog. A kórusról olyan csodálatos énekeket hallottam, mint még soha. Más volt ez az ének ritmusában is, dallamában is, mint az eddig hallott énekek. Szinte megszűnt körülöttem a világ. Ilyen szépséget elképzelni sem tudtam eddig. Nemcsak akkor, hanem heteken keresztül ez foglalkoztatott. Amint később kiderült, a karmeliták a szombat délutáni ünnepélyes vesperást végezték gregorián dallamon, latin nyelven. Százszor elmondtam magamban a költővel: „Ó ha én is, én is köztetek lehetnék...”

Pár hét múlva Vácra megjelentek a plakátok, hogy P. Marcell, a karmeliták országos főnöke, a kiváló szónok a székesegyházban lelki-gyakorlatot tart. Ez még inkább felkavarta a lelkivilágomat. Valaminek itt történnie kell! Sutba dobtam minden bátortalanságomat, minden félszegségemet és az egyik előadás után bekopogtam hozzá szálláshelyén a szemináriumban. Elmondtam neki a nagy élményemet, dédelgetett álmaimat. Meghallgatott és ezt mondta:

„FIAM, nagyon jókor jöttél. A múlt héten kaptunk egy levelet a győri karmeliták harmad-rendjétől, amelyben felajánlják, hogy egy arra rászoruló és arra érdemes diák tanítási költségeit magukra vállalják. Szedd össze a holmicskádat, utazz el Keszthelyre, ott téged szeretettel fogadnak majd.” Azonnal útiköltséget is adott. Nem kérdezte, hogy igazából ki is vagy te fiam, kik a szüleid, egyáltalán vannak-e szüleid, milyen tanuló vagy, milyen magaviseletű vagy. Fogd az útiköltséget, és utazz Keszthelyre! A holmicskámat – azt az egy inget – nem volt nehéz összeszedni s elindultam a számomra ismeretlen világba. Ott valóban a legnagyobb szeretettel fogadtak, és 50 év távlatából elmondhatom, hogy életem egyik legboldogabb évét töltöttem el közöttük!

Aztán 1950 tavaszán nagyon rossz hírek járták be az országot. A szerzeteseket teherautóra rakják, a gyűjtőbe viszik, majd internálják, a legjobb esetben szélnek eresztik őket, a szerzetes házakat pedig birtokba veszi az ÁVO. Így történt ez Keszthelyen is 1950 májusában. Minket, a tanuló ifjúságot egy pár nappal előtte hazaküldtek, nehogy bántódásunk essék. Igen ám, de nekem nem volt hová hazamennem, mert a szüleim már nem éltek. Így az egyik bátyámnál húztam meg magam. Kegyelemkenyéren nem szívesen él az ember, elhatároztam hát, hogy munkát ke-

resek. Pár nap múlva hallom, hogy Edelényben kántort keresnek. Megjegyzem, hogy már Vácott is, de főleg Keszthelyen, mint kollégista rendszeresen kántorizáltam, hiszen a zene tanulására mindkét helyen jó lehetőségeim voltak. Még aznap eljöttem Edelénybe és bejelentkeztem Ast Ferenc esperes úrhoz. Elmondtam neki, hogy honnan jöttem. Az ő válasza ez volt: „Fiam, július elsejével te leszel az edelényi kántor!” Ő sem kérdezte; lássuk csak, milyen a hangod, hogyan tudsz orgonálni, milyen ember vagy egyáltalán. Csak azt mondta, te leszel a kántor. Határozatát a képviselőtestülettel is elfogadtatta, annak rendje-módja szerint. Igaz, hazafelé menet – ahogyan ezt nékem később elmondták – az egyik képviselő megjegyezte: „Ami azt illeti, pénzünkért kaphattunk volna ettől külön kántort is!” Mondta ezt anélkül, hogy egyszer is hallott volna énekelni vagy orgonálni. Úgy látszik, nem voltam számára elég tekintélyes, és ahogyan ez lenni szokott, ő volt később a legfőbb tárogatóm.

Már a legelső időkben énekkart szerveztem. A fonóházba járó lányok szívesen jöttek énekelni. Próbatermünk a kis albérleti szobám volt. Ki az ágy szélén, ki a kisszéken, ki a kölcsönkért lócán talált magának helyet, de jókedvvel, vidáman énekelgettünk. Később aztán csatlakoztak hozzánk fiúk is, így a női karból vegyeskar lett.

Ennek a szépen induló munkának sajnos, hamarosan véget vetett az 1952 februárjában kapott katonai behívó. Végül is az történt, hogy a katonaság ürügyén sorstársaimmal együtt két és fél évi kényszermunkára ítélték, mint megbízhatatlan elemet! Itt nem a munka volt a legrosszabb, hanem a mérhetetlen megaláztatás. Mi voltunk a társadalom söpredéke, a „szocialista haza” szégyene, akikkel bármit lehetett csinálni. De ahogyan mondani szokták, minden rosszban van valami jó is. Ebben a pokolban egy egészséges életfilozófia alakult ki bennem.

Hideg téli éjszakákon felsebzett ujjakkal téglát pakoltunk az egyik építkezésen. Éjjélkor betereltek bennünket egy barakkba, húsz perc pihenőre. Mindenki kapott egy bögre meleg vizet, amit ők teának becéztek, de jó volt, mert meleg volt. Akkor arra gondoltam, hogy ha én reggelig itt maradhatnék ebben az alig fűtött rozoga helyiségben, én lennék a világ legboldogabb embere! Később, ha kisebb-nagyobb gondjaim adódtak, eszembe jutott ez az állapot, és így gondolkodtam: „Azért most már nékem elég régen nem kell hideg téli éjszakákon téglát pakolnom. Meleg szobában, puha ágyon fekhettek, és annyi teát ihatok, amennyi belém fér. Hát akkor mi bajom lehet nékem?” És ezzel a dolog el is lett intézve.

Egyszer ez is véget ért. Várt az orgona, várt a kórusmunka. Szép nagy énekkarrá fejlődtünk. Jártuk a vidéket, szinte az egész országot. Öregbítve ezzel Edelény és az edelényi egyházközség hírnevét. Tevékenységünk azonban nagy gondot okozott a község előljáróinak. Hol a tanácselnök, hol a párttitkár idézett be felelősségre vonás végett. Néha fenyegetőztek, néha ígértek fűt-fát, ha otthagynom az egyházat. Az Isten azonban mindig a számba adta a védekezés megfelelő szavait, így minden maradt a régiiben.

Életem ez utáni része mindenki előtt ismert. Hétköznapi dolgokról nincs mit beszélni. Életem alakulása mindig gondviselészerű volt. Úgy érzem, hogy a jó Isten engem mindig a tenyerén hordott. Bár néha-néha megpróbált, mint a jelenleg is tartó súlyos betegségemben, de talán csak a hűségemről akar ezzel bizonyosságot szerezni. A zsolttáros szavaival elmondom hát: „Mert minket Isten, próbára vetettél, mint az ezüstöt, tűzben kiégettél. Hálóba fogtad népedet, raktál hátunkra terheket. Fejünkön emberek tiporták! Tűzbe dobtál, vízbe vetettél, de végül mégis felemeltél!”

Hálát adok a jó Istennek, hogy ilyen hosszú időn át dicsérhettem őt énekemmel és orgonajátékkal. Hálásan köszönöm a jó edelényi híveknek, hogy ennyi éven át elviseltek engem. Köszönöm Czako István helynök úrnak, hogy régi barátságunk okán eljött és elvégezte ezt a nagyon szép jubileumi misét. Köszönöm Kovács Antal esperes úrnak, hogy lehetővé tette és ilyen szépen megrendezte ezt az ünnepséget. Tessenek megengedni, hogy külön ne soroljam fel mindazokat, akik köszöntöttek és érdemtelenül ajándékokkal halmoztak el, mivel előre nem tudhattam, hogy kiket vegyek be ebbe a felsorolásba. De mindannyiuknak nagyon hálásan köszönöm.

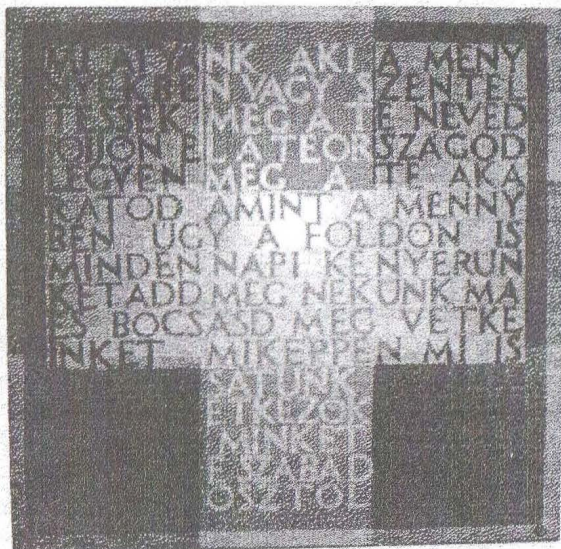
Az énekkar szereplése és köszöntése nagyon megható volt számomra. Nékik azt üzenem: Hogyha az én kezemből ki is esett a karmesteri pálca, továbbra is maradjatok együtt, daloljatok az Úrnak és a magatok örömére, hiszen az emberi lélek legszebb megnyilvánulása az Istent dicsőítő ének. Végezetül Isten különös áldását kérem minden jelenlévőre. Kérem, most énekeljék el az egyház háladalát: TE DEUM laudamus, vagyis: Téged Isten dicsérünk!

Elhangzott: Tóth László edelényi kántorsága 50. évfordulója tiszteletére az edelényi római katolikus templomban, 2000. július 15-én rendezett ünnepi misén, Kovács Antal esperes plébános felolvasásában.

* * *

GRÓF LAJOS

AZ ÍGÉRET GYERMEKEI

PAPI ÉLETUTAK AZ EZREDVÉGRŐL

A kötetben szerepel dr. Henkey-Höng Károly Edelény-császtai kötődésű kanadai egyetemi tanár, akinek életrajzát, interjúját a következő számunkban közöljük. Szerepel a kötetben Kovács Antal esperes plébános úr is, aki 2001. április 22-én ünnepli papi szolgálatára 50. évfordulóját, s tartja aranymiséjét.

Adatok Hangács község és református egyháza történetéhez

Mélyen Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

A kettőezredik esztendőben a világ a keresztény hit és időszámítás kettőezredik évét, a magyar nemzet pedig a keresztény magyar állam ezredik évi fennállását ünnepli.

A magyar állam és a magyar nemzet Szent István látnoki személyisége, isteni gondviselésben bízó küldetésstudata és vasakarata révén vált alkalmassá arra a történelmi szerepre, amelyet ezer éven keresztül betöltött. A keresztény hit felvétele és a keresztény állam kiépítése tette lehetővé, hogy a magyarság visszaverje a léteire törő támadásokat, hogy ne csak a győzelmeiben, de a hódoltságok, megszállások, feldarabolások és diktátumok idején is megőrizze erkölcsi tartását és túléljen öröknek hitt, hódító birodalmakat.

A nemzedék, amelynek megadatott, hogy a történelmet tagoló évezredek egyikéből átléphessen a másikba, egyaránt pillant a múltba, hogy számvetést készítsen a nemzet elmúlt ezer esztendejéről, és a jövőbe, hogy felkészüljön a következő évezredre. Számvetést készítenek és terveznek a falvak, a történelmi egyházak, egyesületek, intézmények. Számot vetünk és ünneplünk.

Ez esztendőben ünnepel az ország, ünnepel központilag és ünnepelnek helyben a falvak. S ez a szép.

Szép példája az ünneplésnek a Hangácsi Református Szent Eklézsia ezen istentisztelete, melyre az elmúlt mintegy 70 esztendő konfirmandusait hívta egybe helyből, és az elszármazottakat az ország különböző részeiből.

„Kedves falu a vágyam menedéke,
Hol őseimnek a pora pihen...

Itt ismerősöm minden ház... fa ... utca...
Be jó, be jó, hogy visszajöttem én,
Mint drága ékszer, olyan vagy nekem
Falum, hol álmodom, életem pihen;
A kedves múlt itt elbeszélget velem,
És ismét nagyon boldog lesz szívem.”

Sokan, akik ma idejöttek; idejöttünk, ugyanazt érezhették, érezhetik, mint a költő Radványi Sándor, hazatérve az ő szülőfalujába.

Hangács. Hangács, a szülőfaló. Hangács, a kedves faló.

Már az ókorban így ír Ovidius, a híres költő:

„Nem tudom én: minemű édesség vonja az embert,
Hogy Szülőföldjét el ne felejtse soha.”

Fontos, hogy legyen létezésstudatunk, létezésörömünk. Tudnunk kell, hogy mióta vagyunk itt, mi történt az itt élőkkel a történelem során.

Hangács a Hangács-patak völgyfőjében elhelyezkedő zsákutcás település, a Cserehát nyugati vidékén. Neve a hanga növénynevből keletkezhetett és 1300-ban tűnik fel Hangach névalakban.

Hangács dombos és halmos vidékét nagy erdők borították, s az itt élők foglalkozása a vadászat és állattenyésztés volt. Pásztorkodással, szarvasmarha-, juh- és sertésenyésztéssel, méhészettel és faedények faragásával foglalkoztak.

Birtokos családja a birtokról Hangácsinak nevezte magát, tagjai közül többen jelentős tisztséget töltöttek be. Albert egri prépost és királyi alkancellár, aki 1457-ben csanádi püspök lett. Valamint Mihály, aki II. Ulászló király alatt az ország alkancellárja volt. Birtokos még a Bertóky és Becs család.

A XVI. században vétel útján a hangácsai vagyon egy része Réghy Kelemen és Tornai András Lőrinc kezére jut. Mikor Tornai András török fogságba esett, birtokainak igazgatására a gyámapja, Réghy Kelemen tartott igényt, de ugyanilyen igényt jelentett be Rákóczi Mihály, a nagybátyja is. Mivel egyik fél sem engedett, a per királyi törvényszék elé került és családi háború lett a vége. Rákóczi felégeti Hangácsot, mert a király Réghy Kelemennek ítéli a falut, akinek 1550 körül kastélya van itt.

Hangács abban az időben Nyomárral együtt közös bírát tart és hódoltsági terület. A török adó 90 forint, de a füleki ostrom után nem fizették. A szikszói csatában Becs Miklós hangácsai földesurat a török elfogja és csak sokára engedi szabadon, nagy váltságdíj lefizetése után.

Török fogságot szenvedett 1591-ben Kércsi Gergely Dorottya nevű lánya is, aki csak úgy tudta megszerezni a váltságdíjat, hogy a nyomári-kércsi birtokrészét elzalogosítja. A mezőkeresztesi csatában 1596-ban pedig földesura, ifjú Réghy Kelemen is elesett. Eger elestével ismét meghódolnak.

A falu nyugalmasabb élete 1642-ben kezdődik, mikor Monoky Ferenc, az országgyűlésre felküldött alispán nejevel, Báthory Katával lett a földesura a falunak, akit később veje, Lenkey György váltott fel.

A mezőgazdasági élet a faluban 1714 után vette kezdetét, amikor a községben is királyi adományt nyert váradi Fekete László és Szathmáry Király János sógorok, mint a régi család leányági leszármazottai, a hangácsi birtokokon okszerűen kezdtek gazdálkodni.

Hangács ekkor a Szathmáry Király birtokok központja, az uradalom magva és itt van a várkastélyuk is. Későbbi birtokosai főként a leszármazottak: Ragályi, Máriássy, Zsarnai, Csepcsényi és Óvári családok.

A reformáció csak a XVII. század elején kezdett terjedni Hangácson, önálló egyháza 1621-ben lett. Nagy lendületet vett a hitélet, templomát is megújította a község, és erre a megye 12 forint segélyt is adott. A Szathmáry Király család, idekerülvén, építik fel az egyház új templomát, melynek egyik harangját a hagyomány szerint Rákóczi ágyújából öntötték. 1746-ban mintegy 250 református mellett 52 katolikus személy élt. Katolikus templom nem volt, a hívek a borsodsziráki plébániába tartoztak.

A hangácsi református nemes családoknak számos kapcsolata volt a Sárospataki Református Kollégiummal, amely évszázadokon keresztül „szellemi édesanyja” volt a felvidéki családnak. Az itteni családok, a Szathmáry Király és a Fekete, két évszázadon át patrónusai, megbízható támaszai voltak a pataki iskolának, apáról-fiúra hagyományozva a nemes családi kötelességet.

E családok nemcsak a vagyon, a birtok gyarapításában, a gazdálkodás és gazdaság szervezésében, hanem a vidék Magyarországon, a közigazgatási és politikai élet formálásában; mi több, a racionálisan bőkezű oktatási és kulturális mecenaturában; a református anyaszentegyház támogatásában és a kálvini hit puritán megvallásában; a haza és nemzet szeretetében máig hatóan adnak példát.

A Szathmáry Király familia politikus család is. Gömör és Borsod vármegyében számos alispánt, országgyűlési követet, illetve képviselőt adott a család: évtizedeken keresztül bírták a megyék lakosságának bizalmát. A család jól gazdálkodó, az örökölt, szerzett javakkal jól sáfárkodó közösség volt. Számos birtokuk volt udvarházzal Gömör, Borsod, Szabolcs vármegyében.

Ezek mellett az irodalmat, történelmet és a művészeteket szerető, pártoló férfiakat nevelt a hazának.

Ádám (1692–1752), a Nagy Fejedelem bujdosásáról (1711–1717) készített máig nélkülözhetetlen irodalmi és történelmi forrásértékű naplót.

György (1702–1775), a sárospataki kollégium főgondnoka elsőként, 1769–70-ben írta meg kétkötetes kollégiumtörténetét ékes latinsággal. 1758-ban lefordította és kiadta Gedde János „Az angliai méheskert” című munkáját, három kiadásban, méltán lett híres.

Pál (1726–1807), Ádám fia nem kevésbé tehetséges a festészet és a mérnöki tudományok területén. Nála kezdi pályáját Szentpéteri József (1781–1862), a XIX. század legnagyobb ötvösművésze, aki rajzolni és festeni tanul Hangácson.

A református egyházhoz való töretlen ragaszkodásuk egyik szép példája Szathmáry Király Ádámné szül. Máriássy Krisztina 1726-ban készített úrihímezéses úrasztali terítője, amit a hangácsi gyülekezetnek ajándékozott és most a pataki református múzeum őriz.

György a Tizsáninenni Református Egyházkerület főgondnoka is, tekintélyével roppant energiát áldozott az iskolák és a gyülekezetek megerősítésében, a kollégium megújításában: pl. új tantervek, építkezések melyeket Hangácsról személyesen irányított. Nagyformátumú politikus, egyházáért aggódó és áldozatokat hozó férfi volt. Hangácson halt meg, de Boldván alussza örök álmát.

A Fekete család tagjai főként helyben voltak az egyház főkurátorai, rájuk a múlt nyáron a felújított sírboltjuk avatásakor méltán emlékezett Hangács népe és leszármazottaik.

A Szathmáry Király család emlékét leghívebben az 1885-ben református templommá lett kastély falán az itt látható emléktábla őrzi.

Engedtessék meg, hogy Fényes Elek 1851-ben megjelent, Magyarország Geographiai Szótára Hangácsot leíró részéből hadd idézzek néhány érdekességet: ... „Tornába vezető országúttól kétfelé vonuló völgy végén, két part oldalában, – nyárban a mennyiben erdő környezi, ezen helység kellemes, az év több részeiben azonban utczáit járhatatlan sár vagy hó fedi, s megesik, hogy a farkasok éjjeli tanyául az élelemhez jutás tekintetéből ezen helység utczáit választják; – lakosai tisztán magyarok.” ... „A völgyekben patakok csergedeznek; nagyobb folyóvíz itt nincs, hanem benn a helységben Farkas Antal úr birtokában van egy kút, a mellyben levő keserű víz valóságos orvosi víz, és szorulás esetében nagyon használható; birtokosa mellé kisszerű fürdőt építtetett, s már több köszvényesek hasznosnak találták.” ...

„Hangács Mátyás király idejében a cseh rablók fészke volt, ezeknek itt volt hajdan castellumok, melyet egy törvénczikkelyben az országgyűlés lerontatni parancsolt. Hol lehetett ezen városka, bizonyosan kimutatni nem lehet, hanem a mennyire a föld alatt talált kövekből gyanítani lehet, azon helyen állt, hol most Farkas Antal úr kertje terül el. Több adatok mutatják, hogy a híres Komoróczi bajtársai tanyáztak itt, összeköttetésben a nem messze levő galgóczi és vadnai várakkal. Van még itt egy nagyobb nevezetességű pincze Szathmári Király József úr birtokában, melly homokba vésve csaknem olly régi mint Magyarország, benne több felírások találhatók.” ... „Ezen pincze több oldallyukat foglal magában; nagy része azonban már leszakadozott, s a mint a szakadások után következtetni lehet, ez egyszersmind földalatti átjárásul szolgált más vidékre, ez azonban tisztán fel nem fedezhető. – Nevezetes épület ezen helységben a jelenleg Máriássy László birtokában levő Szathmáriféle ősi kastély toronyra építve; most tulajdonosa újítani akarván régi formáját elvétette, s most csak mint nagy kőhalmaz néz ki. Temploma ezen helységnek rossz paticsból való, holott pedig földesurai nagy reformatusok s tekintélyes emberek...”

Az 1855-ben felújított Szathmári Király kastélyt a család hangácsai ága adja-eladja a református egyháznak, melyet átalakítva Kun Bertalan ref. püspök szentelt fel 1885-ben és azóta szolgálja a hangácsai reformátusokat, akik jól sáfárkodtak a kapott örökséggel: jóvoltából.

Befejezésül hadd idézzem Egri Józsefet tiszteletem jeléül:

„Egy nemzetnek nemcsak az a fontos, vannak-e értékei, hanem az is, hogy vannak-e értékeinek megbecsülői”.

Köszönettel tartozunk ezen ünnepen, a millennium évében déd-szüleinknek, nagyszüleinknek, szüleinknek s minden ősünknek, hogy megőrizték és átmentették ezen települést és református egyházát, a hitüket nekünk és a jövőnek.

L.-L. L.

Elhangzott a hangácsai református templomban 2000. augusztus 6-án, az egyházközösségnél az elmúlt évtizedekben konfirmáltak országos találkozóján.

* * *

Fejezetek Borsod vára, Borsod község és a borsodi iskola történetéből

**Tisztelt Ünneplők!
Hölgyeim és Uraim!
Kedves borsodi diákok!**

Ünnepre jöttünk, a borsodi iskola ünnepére. Hivatalossá tesszük azt, ami természeténél fogva mindig az volt. A történelmi Borsod község iskoláját e naptól Borsodi Általános Iskolának nevezzük. Az iskola Edelény város második iskolája. Száma is így jelezte eddig, de mégis több. E városrészen élőknek, az ide járó diákoknak mégis több volt és lesz mindenkor. Miért? S miért érzem én magam is fontosnak a névadást, ezen névadást?

Edelény város a borsodi tájék egyik legszerencsésebb pontján helyezkedik el. Ennek a vonzó vidéknek olyan pontján, ahol különböző értékű, változatos szépségű érdekes tájak találkoznak. A város története nagyon változatos és színes utat futott meg. Ez az út nemcsak színes, hanem küzdelmes is volt, többször az élet is megbénult rajta. Végigsöpörte a tatárjárás, a török rabigáját nyögte; lakói az embertelen sanyargatás miatt elhagyták családi fészkeiket; tűzvész és járvány pusztította lakóit. Az élet azonban újra és újra kivirágzott. A város életereje és jelentősége több ízben megmutatkozott.

Földrajzilag nagyon sajátos az edelényi táj képe. Szép is, gyönyörködtet is, mondja Peja Győző egykori földrajztudós, gimnáziumi igazgató. A város egy félkör alakú öblözetben helyezkedik el, mint egy óriási római amfiteátrum. A körülfutó hegyoldalakon elhelyezkedő teraszok mintha a nézőtér egymás fölé emelkedő teraszai, ülősorai volnának, szépen körülölelve a középen található küzdőteret, az arénát. És ebben az edelényi „arénában” éppen maga a település játssza sok évszázados szerepét.

A Bódva szurdokvölgyének déli nyílásában egy szirt emelkedik fel szinte a Bódva medréből, kb. 15-20 m magasra. Úgy tűnik, mintha egy hosszú sátor emelkedne fel a völgy fenekéről. A tájban való elhelyezkedése és alakja várépítésre kitűnően alkalmas volt. A Bódva vize csaknem minden oldalról körülfolyhatta, így természetes védelmet kapott. Együt-

tal biztos árvízmentes terület. Tájéképileg is festőien szép környezet övezi a dombot. A völgy alján természetes ligeterdőkkel díszített réten „vidoran” kanyarog a Bódva. A völgy magasabb teraszairól füves cserjések, a hegytetőkről sűrű erdők tekintenek erre a természetes parktájra, amelynek kellős közepén állott a borsodi vár.

Milyen lehetett az élet a Bódva mentén ezer évvel ezelőtt?

Wolf Mária a borsodi földvárban 1987-1999 között folytatott ásatásai jelentős támpontot adnak a X–XI. századi magyar társadalom szerkezetének megismeréséhez, és felvillantják a mindennapi élet egyedi jelenségeit is az évszázadok homálya alól.

A kutatások arról tanúskodnak, hogy a 10. századtól egyre inkább túlsúlyba kerülnek a földműves közösségek térségünkben. Ezek természetesen nem mondanak le az állattartásról sem, de annak aránya mind kisebb lesz körükben. A falvakban megtelepednek a kézművesek, kialakul a vasművesség.

Az irtással, égetéssel előkészített szántókat faekékkel művelték meg. Ezek talpára vas ekepapucokat húztak, amelyek segítségével még a kötött talajt is fel tudták törni. Főként búzát, árpat, kölest és zabot termesztettek.

A korabeli településhálózat a mainál sűrűbb volt. Ehhez hozzájárult az is, hogy amikor a szálláshely közelében lévő földek kimerültek, a falvak újabb szántókat fogtak eke alá, s azok mellett építették fel házaikat. Már első királyaink törvényei szigorúan tiltják, hogy a falu elköltözzön a templom mellől, ami arra utal, hogy ez gyakori eset lehetett. E falvak csak néhány házból álltak, ahol 3–4 család lakott, máskor pedig terjedelmesebbek. A leggyakrabban félig földbe mélyített hajlékok kerültek elő, amelyek egyetlen helyiségből állottak, falaiat fával vagy vesszőfonattal bélelték. Egy-egy udvar nemcsak egyetlen ilyen házból állott. Itt kaptak helyet a gabonatarló, vermek, ólak, valamint a sütő-, aszaló-, füstölő és szárítókemencék is. Az udvarokon lehettek szabad tűzhelyek, amelyeken a szolgálóra akasztott cserépbográcsokban főztek. A borsodi földvárban a félig földbe ásott s a felszínen sejtethető épületek mellett előkerült egy kőalapozású, legalább első szintjéig kőből, majd emeleti részén fából emelt épület falazata is, amely előkelő úrnak adhatott otthont.

A borsodi vár ezer évvel ezelőtti hétköznapjait idézzük tovább:

Azt a hatalmas, nagy szervezettséget igénylő munkát, amellyel a várfal szerkezetét készítették el a honfoglalást követő évtizedekben. A X. század végén, a XI. század elején épült, gömbfákkal megerősített

sánc, a vesszőfonatból készült, sárral bevart palánk a maga idejében bevehetetlenné tette a borsodi várat is.

A vár szerkezete és építésmódja olyan mértékben egységes, hogy az aligha tulajdonítható a véletlen művének. Létrehozása a Szent István király által megalkotott erős központi hatalomnak köszönhető, amely itt összpontosította a térség világi, majd egyházi uralmi centrumait.

A vár volt ugyanis a királyi vármegye központja. A királyi vármegye fontos szerepet játszott a Szent István által megteremtett államiság szervezeti rendszerében. A királyi birtokokon szerveződő vármegye központjába folytak be az adók, a király vagy kísérete ide érkezett, hogy hasznosítsa azokat. Itt folyt a bíraskodás. A királyi várak védelmében alakultak ki az első jelentősebb települések. Az egykori várak, falvak melletti sírok a régész számára a legfontosabb leletek forrásait rejtik, amelyek a feltárásuk után a várnépek mindennapi életéről vallanak.

Ha figyelembe vesszük, hogy a borsodi földvárban, illetve közvetlenül mellette két Árpád-kori templom nyomait is feltárták, arról a szerepről is képet alkothatunk, amelyet a kereszténység felvétele, az egyház játszott István államának megszilárdításában ezer évvel ezelőtt.

A borsodi földvárban feltárt templom lehetett az esperesi templom, amely az egyházmegye központja volt, a várfalon kívüli pedig – a mai szóhasználatnál élve – az a plébániatemplom, amely a mindennapi hitélet szervezésével kapcsolatos feladatokat látta el.

A Borsodi földvárat az 1200-as évek elején élt tudós szerzetes, Anonymus említi először „A magyarok cselekedetei” című művében. Elbeszélése szerint a várat Bors vezér építette, akit a honfoglalás során Árpád fejedelem küldött a környék kikémlelésére és birtokba vételére. Úgy véli, a vár Bors vezérről nyerte nevét, Anonymus regényes elbeszélése a modern tudományos kutatások tükrében azonban egyre kevésbé fogadható el hiteles történeti forrásként. Csak részben igazolható Borsoddal kapcsolatos elbeszélése is. Igaz, hogy a X. században település állt itt, ez azonban nem vár volt. És igaz, hogy egy vár épült ezen a területen, ez azonban nem a X., hanem a XI. században történt.

Bors személyét illetően semmiféle hiteles történeti adattal nem rendelkezünk. Éppúgy lehetett Anonymus honfoglaló vezére, mint a vár első ispánja. Neve a török eredetű *bars=tigris* szóból származik. Kétségtelen, hogy előbb a vár, majd a megye is róla nyerte elnevezését. A Bors személynévhez járuló -d képző azonban a régi magyar nyelvben kétféle jelentéssel bírt. Egyrészt kicsinyítő képző volt, így a Borsod név azt je-

lentené: „kicsi Bors”. Ezt a jelentést említi Anonymus is. Szerinte azért hívták Bors várát Borsodnak, mert kicsi volt. Valóban, az 1,7 hektár területű vár jóval kisebb, mint a többi hasonló korú, 3-4 hektár területű várak. Másrészt azonban a -d képző a birtoklás kifejezésére is alkalmas volt, így a Borsod név azt is jelentheti: „Borsé”

Hiteles oklevél 1219-ben emlékezik meg a várról. Ekkor az itt szolgálatot teljesítő börtönőrök mellett a vár birtokában lévő környező településekről (Múcsony, Berente) is szó esik. A XIII. századból több írásos adatunk is van a várról, hogy azonban eredeti szerepét, jelentőségét mikor veszítette el, nem tudjuk pontosan. Egy, XIV. század elején kelt oklevélből azonban az tűnik ki, hogy a várban az élet megszűnt, Borsod község pedig egy lett a korszak egyszerű falusi települései közül.

A régi Borsod kapuőre volt a Bódva szurdokának, a régi Edelény a bódvai hidak őre volt.

Fontos szólnunk a borsodi népiskola történetéről is ezen az ünnepen.

A borsodi iskola keletkezése a reformáció utáni időkre, a XVI. század végére tehető, amikor Borsod akkori ura, Mágócsy Gáspár itt református egyházat alapít. Az első konkrét adat egy 1598-as protokollumban (javadalmi jegyzőkönyvben) olvasható.

Az 1759. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv említi először név szerint is a rektort, aki Ónody György volt. A XVIII. században, sőt a XIX. század első felében a borsodi iskolában latin nyelvet is tanítottak, amikor sem Edelényben sem a környék más iskoláiban nem. 1775. július 1-jén Borsod község lakosainak száma 291 fő, ugyanakkor Edelényé 266 fő. Borsod lakosainak a „fele nemesekből állt”. Az egyháztanács tagjai csaknem valamennyien nemes emberek voltak, a község vezetői legtöbbször azonosak az egyházi tisztségviselőkkel. Ez a kettősség, illetve egyesség pozitív hatással lehetett az iskolára is. Nívós iskolát tartottak fenn! Jó patrónusai voltak az egyháznak, az iskolának: a Ragályi, Bárczay, Szekrényessy és a Jalsoviczky családok.

A község új iskolaháza 1810-ben épült. Benne volt a rektor lakása és a tanterem, ezt bontják le 1939 nyarán. Az új iskola avatása 1939. október 8-án volt.

Az iskola az 1946/47-es és 1947/48-as tanévben a miskolci Tóth Pál Általános Iskola fiókiskolája volt. Jó hírnévnek örvendett. Jelentős fejlődést jelentett e hovatartozás.

Borsod közoktatásának fejlődésében újabb fokozatot jelentett a római katolikus iskola munkája. 1946. szeptember 1-jén két tanerős iskola

nyílt a volt ispáni ház épületében. 1947-ben a római katolikus egyház megvásárolta a Bárczay-kastélyt iskola és tanítói lakás céljára.

1948. július 1-jén államosítják az iskolákat, így a két borsodi iskolából 5 tanerős állami általános iskola lesz két helyen. 1950. október 26-án egyesítették Borsodot Edelénnyel, így ettől az időtől a borsodi iskola, mint edelényi 2. sz. Általános Iskola szerepelt mostanáig.

1952 szeptembere ismét fordulópontra az iskola életében. Elsőként lett körzeti iskola az edelényi járásban. Balajt és Ládbesenyő felső-tagozatos tanulói járnak ide. A tanulók létszáma körzetesítés előtt 101, a körzetesítés után 215 volt.

A 2000. év újabb fordulópontra az iskola életében. A millenniumi évben visszakapja jogos, ősi nevét. E név kötelezi majd az itt dolgozókat, a 19 fős tantestületet és valamennyi tanulóját. A városrész értékes történelmi öröksége révén történelmi ismereteik nagyban bővülnek, erősödik nemzeti és magyarságtudatuk, haza- és szülőföld szeretetük.

Segíti és figyelmezteti őket az ezen a napon az iskola volt tanulójának, Soltész József művésztanárnak az aula falán felavatott történelmi al secco [alszekko = a falat burkoló száraz vakolatra enyves vagy más kötőanyagú festékekkel történő falfestészet] műve, melyhez és elkészítéséhez csak gratulálhatunk. Kérem Szilágyi Adolf polgármester urat és Belme Csaba iskolaigazgató urat a falikép leleplezésére.

L.-L. L.

Elhangzott a Borsodi Általános Iskola névadó ünnepségén, 2000. szept. 26-án.

VALLOMÁSOK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Szeretem Edelényt

„Ötven országba jutottam el: sokat láttam, sokat tapasztaltam. Megtanultam a látászöveget tudatosan szűkíteni és tágítani. Eltekintve a konkrét tudományos és szakmai élményektől, külföldi útjaim két fontos tapasztalatát emelném ki és mondanám el Önöknek. 1. *Nekem úgy tűnt, hogy az emberek minden országban jobban szeretik a saját hazájukat, mint mi magyarok a miénket.* 2. *Az egészség a legtöbb országban nagyobb értéknek számít, mint Magyarországon.*

Nagy fájdalmat okozott azt tapasztalni, hogy *minden nép büszkébb a saját hagyományaira, történelmére, nemzeti hőseire, kiemelkedő tudósaira, művészeire, olimpiai bajnokaira stb. mint az én honfitársam többsége. Erősebb az együvé tartozásuk érzése, nemzeti büszkeségük és identitás-tudatuk.* Büszkék a nemzeti színeikre a különböző ünnepeken, sportrendezvényeken szívet melengetően harsogják a saját himnuszukat. A nemzeti zászlók hétköznapokon is belengik a városokat. Őket a saját hazájukban nem szokás lenacionalistázni. Ők egyszerűen jó hazafiak. Nem hiszem, hogy eltűrnék, hogy valaki ezért gúnyolni próbálná őket. Irigykedve tapasztaltam mindezt a látottak, hallottak, a beszélgetések közben átéltek alapján.

Kaptam egy-két csábító ajánlatot is. Vonzó távoli országba, társ-professzori állásra, lakással, ígéretes fizetéssel. Mindig hazavágytam, mindig hazatértem. A repülőn hazafelé sokszor átgondoltam: mi is az, ami visszahúz Magyarországra? Mi is az egyes emberek saját kis hazaszeretetének tartalma: a család?, a barátok?, a munkatársak?, a rám váró betegek?, édesapám sírja?, a sárospataki és debreceni diákevek emlékei?, az általam már sokszor megkönnyezett magyar Himnusz, a Szózat hívó szava? – valószínűleg mind együttesen, de az is biztos, hogy-e felhők felett kavargó gondolatokban mindig megjelentek gyermekéveim kedves edelényi emlékképei is.

Nekem a tavaszról a kastélykerti ünnepek lacipecsenye illata, a nyárról a Bódva, fürdésék a Gátnál és a sátoros lagzik, az őszi szüret a

Császtán és a vidám szüreti bálók, a télről pedig korcsolya a Bódva jegén és szánkózások a Kisakácokban jutnak eszembe. És persze osztálytársaim, tanáraink, szomszédaim, hajdanvolt bányász munkatársaim. De egy ember mindenki előtt: egy egyszerű parasztember, Galkó Lajos bácsi. Aki országgyűlési képviselőségig vitte, de megőrizte emberségét és tisztességét. Az ő személyes segítségének köszönhetően vettem fel engem – a katonatiszt gyermekét, az „x-es származásút” – az orvosgyógyászatra; végeredményben az ő segítségével válhattam így orvosra. Szeretem Edelényt. Felerészben miskolcikiént is edelényinek érzem magam. És szeretem ezt az országot, bár olykor-olykor szeretném kissé másmilyennek látni.

Külföldi útjaim másik fontos tapasztalata, hogy az *egészség más országokban sokkal nagyobb értéknek számít, mint a mi országunkban*. Az egyén és a társadalom számára is. Az értékrendben előbbre helyezik a nálunk preferált egyéb értékeknél. A magyar emberek többsége az egészséget már csak akkor kezdi többre becsülni a pénznél, a kariernél, a megvásárolható örömforrásoknál, amikor az már hiányzik, amikor már aggódni kell saját, vagy hozzátartozónk életéért. Más országokban többet tesznek az egészség megőrzéséért, az egészséget fenyegető veszélyforrások kiküszöböléséért, elhárításáért, az egészségkultúra fejlesztéséért. De többet költ a társadalom a már kialakult betegségek gyógyítására is.”

*Részlet Dr. Berkő Péter: Egészségünk feltételei az ezredfordulón.
A nevelés szerepe az egészségmegőrzésben című előadásából,
melyet a VRHK-ban 1999. július 1-jén tartott.*

* * *

Mégsem az otthonom

„Jó nekem itt, csak mégsem az otthonom; hiányzik minden kedves ismerős, itt mindenki idegen és Edelény sokkal kisebb város, de sokkal rendezettebb, mint Érd, s nem azért, hogy ott születtem, de az a vidék, az a táj sokkal szebb fekvésben, annak a könyvnek nagyon örülök, ami a Bódva völgyéről szól, sokszor belelapozok.”

*Laczkó Mária a város szeretett varrónője, a könyvtár híj és rendszeres olvasója.
1999 késő őszén Érdre, testvére családjához költözött.
Az idézet részlet a Laki-Lukács László tájházvezetőhöz intézett leveléből.
Köszönjük a vallomást, a tájháznak adományozott sok-sok tárgyat is.*

NEKROLÓG

2000. január 1-jén
78 éves korában
Budapesten elhunyt

DR. KOVÁSSY ZOLTÁN

nyugdíjas ügyvéd, családtörténeti kutató

Hamvasztás utáni búcsúztatása, temetése
2000. január 31-én, 11.00 órakor a Szent Gellért templomban
(XII. ker. Bartók Béla út 149.)
a református egyház szertartása szerint volt.

Dr. Kovássy Zoltán egy értékes kéziratos naplót őrzött, mely Borsod és Miskolc történetének vázlatos keresztmetszetét adta a 19. sz. első feléből.

A naplóíró szendrői birtokos Szeghi Kiss László 1785. május 26-án született. Nagybátyja volt az 1848/49-es zászlóaljparancsnok honvéd százados, Kovássy Albert (1822–1878) feleségének, Berzéki Paulikovics Ottiliának. Ottília dédanyja nővérének férje Réтай József, akinek fia Sándor postafőigazgató, s az ő lánya Réтай Vilma (†1973) őrizte meg a naplót és adta Kovássy Zoltánnak 1969-ben. Szeghi Kiss László szendrői birtokos, miskolci hivatalnok 1809–1863-ig vezette a naplót, melyben kb. csak egyharmad rész a családtörténet, a többi történelmi, hadtörténeti, színház- és kultúrtörténeti, politikai vagy természeti események gazdag tárháza. A napló 37x23 cm nagyságú 3 cm vastag, kemény kartonlapokkal és bőrszegéllyel védett kötet.

Dr. Kovássy Zoltán a naplóból folytatásokat közölt a Herman Ottó Múzeum Közleményeiben: 15/1976, – 17/1978-79. – 22/1984, – 23/1985.

Az 1848/49-es, igen részletes anyag csak rövidebb írásokban jelent meg. A miskolci Napjaink 1979./3. számában jelent csak meg hosszabb írása a „Borsodi honvédek az 1848–49. szabadságharcban, amelyben pontos névsort is közölt a honvédtisztekről.

Dr. Kovássy Zoltán kapcsolatot tartott a Bódva mentével. Korábban többször volt vendége a szendrői könyvtárnak. Levelezésben és személyesen is kapcsolata volt az edelényi városi könyvtárral.

Egyik utolsó írása „Egy kortárs naplója 1849-50-ből” címmel a Borsodi Tájháza Közleményei 3. évf. 1. számában 1999 tavaszán jelent meg, p. 15–20.

Az utolsó az „Emlékezzünk a rohamkezdő honvédekre” címmel a Honismeret 27. évf. 2. sz. (1999) 6-9. oldalán jelent meg. A lapnak korábban is többször tudósítója, szerzője volt.

Emlékezzünk mi is e nemzeti érzésű, családjára méltán büszke honfiúra, tartsuk meg őt jó emlékezetünkben.

Az ősz emléke és az ő emléke is akkor lenne a legméltóbban megőrizve, ha a nevezett napló – melynek a családban sajnos nyoma veszett – és a Szeghi Kiss László ábrázoló festmény is közgyűjteménybe kerülne, a legrövidebb úton belül.

Edelény, 2000. június

L.-L. L.

* * *

Életének 85. évében,
2000. február 2-án megtért Urához

Dr. Benczúr Józsefné
GÖMÖRY GABRIELLA

Temetése február 14-én délután háromnegyed 3 órakor
volt, a római katolikus egyház szertartása szerint,
az Óbudai Temető halottasházából

*„Svájci nevelőintézetből gyapotföldre. Ó azok a teadélutánok!
Énekel franciául, németül. A búbos kemence melletti pianinó.
Az edelény-finkei kúria kisasszonyai. Faszor, Miniatur, Napsugár,
Mimóza, Beke... A Benczúr-portré. Visszautasított ajánlatok.”*

Régi nótát hoz Budáról át a szél / L. Réti Anna (1992)
Valcerrel kezd a hölgy / Kőbányai János (1988–94)
Békebeli melódiák / Münz Tamás (1995)
Békebeli asszonysors / Juhász Mária (1995)

Kedves újságcikkek címei, és filmek Szabó István Hanussen; Kepes András: Szabó István, mozija című riportfilmje (1989) annak kapcsán, hogy Szabó István Hanussen című filmjében egy bécsi cukrászdában saját zongorakíséretében egy dalt énekelt, majd az MTV Női szakasz műsorában 1995 júniusában híven vall magáról. Ezek jutnak az eszembe elsősorban Benczúr Nellikéről, és a személyes találkozások sora. Később, az edelényi múzeumszervezés során, dr. Steinprincz Elemérné Horthy Eleonóra, kedves barátnője ajánlólevelével jutottam be hozzá, először, majd még számtalanszor, amikor mindig elbűvölt. Nóra nénivel nagy izgalmak közepette néztük meg, még a régi edelényi moziban a Hanussen című filmet is. Sokat, nagyon sokat kaptam tőlük.

Számos családi relikviát kölcsönzött 1989-ben a Régi Edelény című helytörténeti kiállításhoz. 1995 augusztusában a könyvtár HAZATÉRŐK című rendezvénysorozatának családi találkozója egészségügyi okok miatt már nem tudott eljönni. Fia, József képviselte őt.

Éveken keresztül, ha szerényen is, anyagilag is támogatta családjuk Edelényben élő oldalági rokonát, Wágner Klára asszonyt. 1987 őszén,

Klára asszony halálakor háztartása ingóságainak számos ritka darabját ajándékozza ő és fiai az Borsodi Tájháznak. Hálás köszönet érte.

A gyászjelentésére írott bibliai idézet híven fejezi ki önmagát és mi is vele leszünk hívek: „*Ez az én parancsom: Szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket*”. (János 15:12)

Egyre fogyó régi edelényi, finkei ismerőseivel is híven tartotta a kapcsolatokat. Egy verses búcsúlevél Izraelből érkezett a családhoz, Deutsch Lajos, Benczur család és Edelény nagy barátja tollából:

*Bánatos a „versem”, nem tudom illik-e?
Elment most már tőlünk a drága Ellike.
Nemrég találkoztunk, szeptember havában
Csodásan muzsikált, élveztük mindnyájan.
Zenei tanítást kapott már korábban,
Úri nevelést a finkei szép házban.
Reá jól emlékszem, mint szép szöke tündérre,*

*Gömöry családnak az egyik szépsége.
Őt, mint menyasszonyt a hintóban csodáltuk,
Mikor Edelénybe bevonulni láttuk.
Örömteli nap volt, amint drága férje
Rengeteg nép közt az oltárhoz kísérte.
Isten akarata éltét megáldotta,*

*Gyönyörű fiúkkal megajándékozta.
Aranyos menyei, és legifjabb sarja
Búsuló lélekkel elmúltát siratja.
Rokonszenves lényét sohasem felejtjük,
Ivadékainknak gyakran emlegetjük.
ELLIKÉT, a drágát már nem látjuk soha,
Lévén a sors hozzánk gyakran oly mostoha.
Lala és családja imádkozva kéri,
Adjon a Teremtő nyugodalmat Néki.*

Bnei-Brak, 2000. február 23. Alfréd napja.

Férje és saját családja ezer szállal kötődött városunkhoz és segítette a múzeum gyűjtőmunkáját.

Edelény, 2000. június

L.-L. L.

K Ö N Y V E S P O L C

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE KIS MÚZEUMAI
MKKM (Edelényi Füzetek 20), Edelény, 2000, 48 oldal.

A „kis múzeumok” szerepe a helyi „közművelődés”-ben¹

„Nem hatásvadász, hanem inkább sok bizonytalanságot rejt magában az az előadascím, amelyben két szó, a *két kulcsszó* is idézőjelek között szerepel. Esetünkben a „kis múzeumok” és a (múzeumi) „közművelődés” szavak. Mindkettő az idézett helyen (loco citato) magyarázatra, majdhogynem definícióra szorul.

Talán kezdjük a dolog könnyebbik végénél, a „kis múzeumok” értelmezésével. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület és az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum ez év júniusában első alkalommal rendezték meg a „Megyei kis múzeumok találkozóját”². Ugyanitt, Edelényben a kis múzeumok közül az alacsikai, az edelényi, a rudabányai, a putnoki, a szendrői, a tiszaujvárosi, a kazincbarcikai és a szerencsi még kiállítással is demonstrálta tevékenységét. Az összejövetel rendezői a gyűjtemények nagyságától, az azzal konkrétan foglalkozó szakmuzeológusok számától, az intézmények tulajdonviszonyaitól, azok minősítési besorolásaitól, a leltározottságuk helyzetétől stb. függetlenül – nemes egyszerűséggel – a „kis múzeumok”-hoz sorolták a megye valamennyi élő helytörténeti, egyházi és feltérképezett magángyűjteményeit, működő emlék-, tájházát és szakmúzeumát.

Így a „kis múzeumok” száma – számításaik és a tanácskozás idejére *megjelentetett füzet* előszavának tanúsága szerint, a teljesség igénye nélkül – a megyén belül közel félszázra (pontosan 48-ra) rúg, és 28 tele-

¹ Jelen írás előadásként hangzott el a „Megyei kis múzeumok első találkozóján” Edelényben, 2000. június 1-jén. Részlet az előadásból.

² A tanácskozáson Dr. Veres László, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Múzeumok Igazgatóságának igazgatója elnökölt. Előadást tartott Dr. Viga Gyula, a miskolci Herman Ottó Múzeum igazgatóhelyettese „A kis múzeumok és a honismereti mozgalom kapcsolata”, Dr. Páll István, a nyíregyházi Sóstói Falumúzeum igazgatója „Rendhagyó órák a múzeumban” és PhD. Rémiás Tibor, a miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Osztályának vezetője „A kis múzeumok szerepe a helyi közművelődésben” címmel.

pülés ad nekik otthont. Annak ellenére, hogy a sorból pl. a forrói Abaúji Múzeum, vagy több kisebb helytörténeti és jelentősebb magángyűjtemény is kimaradt, a listát túlzónak tartjuk. Hiszen a „kis múzeumok” közé több országos gyűjtőkörű intézmény is bekerült (pl. a Magyar Orthodox Egyházi Múzeum vagy a Központi Kohászati Múzeum), valamint a gyűjteményeivel nemcsak megyei szinten kiemelkedő Diósgyőri Vármúzeum vagy a Miskolci Galéria, sőt a képeslapgyűjteményével közép-európai tekintetben is az első öt között helyet foglaló szerencsi Zempléni Múzeum.

A fentiek figyelembevétele mellett is nehéz határvonalat húzni, és a „kis múzeumok” pontos koordinátáit megadni.”

Dr. Rémiás Tibor

* * *

MILLENNIUMI BÓDVA-VÖLGYI KÉPESKÖNYV

Gazdaságfejlesztő Alapítvány, Edelény, 2000, 148 oldal.

SZÉKELY-MAGYAR rovásírás

MAGYAR ADOSJÁN ÁSTAL

1000 100 50 10 5 4 3 2 1

ARANYSZARVAS-CSODASZÁRVAS, MINT NEMZETSEGI-TÖRZSI
JELKÉP, PA. ISZÓSZÉ. A HAGYOMÁNYOK SZERINT VISELŐJE
AZ ÁLLAT LEGJOBB TULAJDONSAIGAIVAL RENDELKEZETT,
ESZERINT ÉLT, MARCOLT, A CSODASZÁRVAS - A MAGYAR
MONDAYILÁGBAN MINT ŐSANYA - GILGAMES (NIBIRVÓ)
KÉT GYERMEKÉT, HVMORT ÉS MAGYART EGY VÍ MABAZA VEZETI.

A millenniumi megyei – de talán még az országos kiadványok sorában is – minden bizonnyal méltán figyelmet kelthet az új Bódva-völgyi képeskönyv. Lírai vallomás egy megejtően szép tájról, mely az itt élőknek a szűkebb hazát jelenti. Vallomás egy tájról, ahol mégis egyre több az elhagyott ház s egyre kevesebb a dolgozni tudó (néha akaró?) kéz. Pedig e vidék 48 helysége nem is olyan régen jóval nagyobb népességet képes volt eltartani.

Így a könyv most kiállítás a világ felé csodálatos képek által: falusi turizmust kedvelők, hív és vár benneteket a Bódva-völgy!

A legnagyobb dicsérettel szólhatunk a szerkesztő Laki-Lukács Lászlóról és munkatársaikról, akik a képválogatásban törekedtek a régen és ma láthatók egységére s arra, hogy nemcsak a tárgyi objektumok, de a tájformáló ember is jelen legyen a lapokon.

A 419 fotó alkotói minden elismerést megérdemelnek. Sajnos, területi korlátok miatt – hiszen tizenkilencen vannak – nem nevezhetjük meg mindegyiküket. Ha valakit mégis meg kell említenünk, akkor az Asztalos T. Zoltán és Kulcsár Géza.

A képszerkesztő(k) nem elégedtek meg a Borsodi Tájház fotógyűjteményével, más gyűjteményekből is válogattak. (Így például a sziráki menyecske színes grafikáját a Debreceni Déri Múzeumtól kérték.)

Képeskönyvhöz illően a szöveg szűkre szabott, s ez így természetes. Vitatkozni ugyan lehet azon, hogy 2-4 sorban meg lehet-e „fogni” egy-egy kisebb település leglényegesebb „ismérveit”. A lényeg mégis az, hogy „beszélő képek tudósítanak”; másrészt ezt a szűkszávúságot jól oldja Koleszár Krisztián természeti és Hadobás Pál történeti értékeket bemutató írása.

Ha lehet hiányérzetünk, akkor az, hogy a táj néprajzi vonatkozásairól szövegben alig-alig olvashatunk. De ezt a hiányt a szépséges fotók pótolják.

Az új Bódva-völgyi képeskönyv hiánypótló! Az 1956-ban megjelent párja ma már hozzáférhetetlen. Arról nem is szólva, hogy a mostani tartalmilag és esztétikailag is figyelemreméltóbb. A táj szellemi és gazdasági erőinek szerencsés összefogásával, sok törődéssel és szorgalommal „született meg”. Évtizedekig időtálló és hasznosan forgatható lesz. A könyv szépsége a miskolci Press Team Nyomdaipari Kft. munkáját minősíti. Boldog lehet az, aki majd a könyvespolcán tudhatja.

Dr. Varga Gábor
ny. ref. főiskolai tanár

* * *

ORMOSBÁNYA – EPIZÓDOK EGY BÁNYATELEP MÚLTJÁBÓL

MKKM (Edelényi Füzetek 21), Edelény, 2000, 48 oldal.

Az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum által megjelentetett Edelényi Füzetek 21. darabja a Hadobás Pál által írt és szerkesztett 80 oldalas, fényképekkel illusztrált kis könyv.

Az egykori Edelényi járáshoz tartozó bányásztelepülés az 1920-as évektől színvonalas kulturális életével vívott ki magának elismerést nemcsak járási és megyei, hanem országos szinten is.

A szerző az első okleveles említéstől kezdve vezeti végig a település történetét egészen a bánya 1987-es bezárásáig. 1993-ig a bányatelep a szomszédos Izsófalvához tartozott. Az önálló önkormányzat igyekszik újra felpozícionálni a kulturális életet és növeli a község eltartóképességét.

Ormosbányán (1953-ig Ormospuszta) a szénbányászat 1909-ben kezdődött, amikor a diósgyőri M. kir. Államvasgyár energiaszükségletének biztosítására megvásárolta az állam a szénterületet. Ekkor kezdődött a bányatelep kiépítése. A bánya bezárásáig a kulturális életen túl színvonalas sportélet is folyt Ormoson az üzem támogatásával.

A második világháborút követő erőltetett iparfejlesztés jelentősen hozzájárult Ormosbánya fejlődéséhez. Volt időszak, amikor több mint 3000 dolgozója volt az üzemnek és egymillió tonna szenet termelt évente. Négy Kossuth-díjasa és egy Állami-díjasa volt az üzemnek.

A könyv, amely a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagi támogatásával jelent meg, jól illusztrálja az egykori bányatelep gazdag kulturális, sport- és gazdasági életét.

X. Y.

* * *

„Termő” könyv a Galyaságról

Újabb szülőföld-közeli kötettel gyarapodott a határon inneni és túli kistérségekről szóló kiadványok sora. A **Galyaság a harmadik évezred küszöbén** címmel jelentette meg a művét dr. Tózsza István, a földrajztudományok kandidátusa, tanszékvezető főiskolai tanár, másfél száz oldalon mutatva be a Bódva folyócskától nyugatra fekvő, aprófalvas vidék gazda(g)ságát és jövőbeni lehetőségeit.

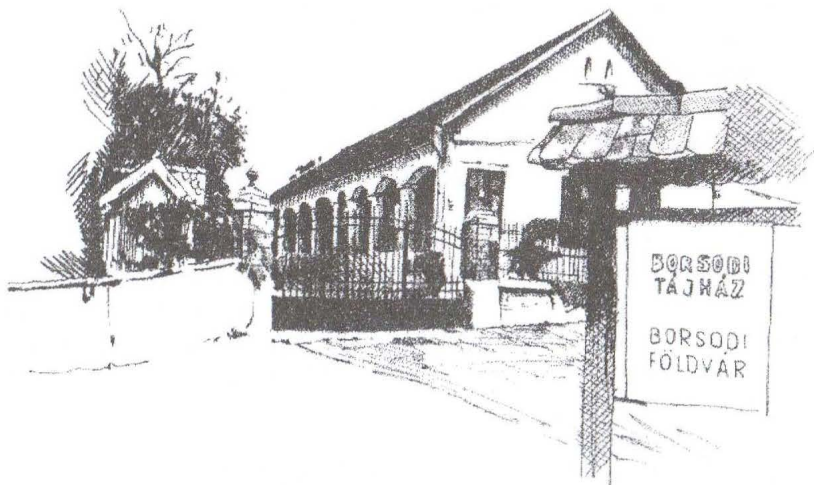
Ismerteti a Galyaság településeit; Aggtelek, Alsótelekes, Bódvaszilas, Égerszög, Felsőtelekes, Imola, Jósvalfő, Kánó, Perkupa, Ragály, Szin, Szinpetri, Szögliget, Szőlősardó, Teresztenye, Tornakápolna, Trizs, Varbóc, valamint Ardovo (Pelsőcardó), Dlhá Ves (Gömörhosszúszó illetve Hosszúszó), Kecovo (Kecső), Plesivec (Pelsőc), Silica (Szilice) és Silická Brezová (Szádvarborsa illetve Borzova) legfontosabb adatain túl rámutat az elsoványosodás okaira is. A szerző a tényekre támaszkodva közzétehető tudományossággal világít rá arra, hogy a harmadik évezred küszöbén például az idegenforgalom, a környezeti értékekre épülő terület-

fejlesztés, a korszerű értékteremtő munka virágoztathatná fel újra a Galyaságot. A védett növény- és állatfajok, gyógynövények, erdei gyümölcsök és gombák, a gazdag vad- és halállomány Galyaság igazi lehetőségeinek forrása, melyekkel ha okosan sáfárkodik a falvak vendégszerető, szorgalmas népe, akkor a harmadik évezredben megszülető generációk is otthon érezhetik magukat benne.

Az író-szerkesztő-kiadó dr. Tózsza István könyvét Gadócziné dr. Fekete Éva, az MTA Regionális Kutatások Központja észak-magyarországi osztályának főmunkatársa lektorálta.

Hidvégdó, 2000. május 9.

B. Gy.

VETÉLKEDŐK, EREDMÉNYEK

„Felkelt a Napunk” – területi döntő

A megyéből három csapat is bejutott az országos középiskolai történelmi versenyre

Miskolcon Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 6, Hajdú-Bihar megyéből is 6, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből 11 csapat és a határon túli beregszászi térség egy csapata mérte össze tudását a területi döntőben. A regionális versenyre már előzetesen is készülniük kellett a középiskolás diákoknak: alapító okiratot kellett szerkeszteniük egy Szent István-kori építményről, és tervezniük kellett a fiataloknak egy Szent István korabeli pénzérmét is.

A regionális versenyen pedig lovakat szereltek fel, képet raktak össze, az Intelmek részletét ismerték fel. De interjút is készítettek Sarolttal, Gézával. Ezekből a feladatokból is kitűnik, hogy a cél – mint azt Laki-Lukács László, a rendezvényt lebonyolító Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület elnöke mondta – az volt: kulturális-művelődéstörténeti ismereteket adjanak át minél szélesebb körben a diákoknak.

A területi döntőből 5 csapat, az edelényi Izsó Miklós Gimnázium és Szakközépiskola, a miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium, a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium, a nyíregyházi Bessenyei György Gimnázium és Szakközépiskola és egy kárpátaljai magyar tannyelvű középiskola csapata jutott tovább a szeptember elején Esztergomban tartandó országos versenyre.

Az országos döntő 2000. szeptember 15–16-án zajlott Esztergomban, ahol az országhatáron innen és túlról 38 csapat vett részt. A játék nagyon színes és változatos volt. (A szervezés és rendezés, a csapatok elhelyezése nagyon sok kívánnivalót hagyott maga után.)

Az edelényi csapat tagjai voltak: Horkay Szabina, Simkó Eszter, Burinda István és Ganyi Edina póttag.

A csapat felkészítő tanára Simkóné Czipa Ágnes volt. Gimnáziumunk csapata az összesített eredmények után a 14. helyen végzett.

GRATULÁLUNK!

A Cseréháti Település-Szövetség, a Hidvégdárdói Önkormányzat, az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum 2000 februárjában a határon inneni és túli felsőtagozatos általános iskolások részére

**A BÓDVA VÖLGYE AZ ÁRPÁD-KORBAN címmel
történelmi vetélkedőt hirdetett.**

Az egyfordulós írásbeli helyesen kitöltött feladatlapok megfejtése után, 2000. június 9-én Hidvégdárdóban került sor a vetélkedő döntőjére, melyen a következő eredmények születtek:

Csapat sz.	I. ford.	II. ford.	III. ford.	IV. ford.	Összesen	Helyezés	Iskola
5	7	2+1	9	3	22	I.	Szabó Lőrinc Ált. Isk. Edelény
4	5	2+1	5	4	17	II.	Szalonna
2	4	2+1	6	3	16	III.	Hidvégdárdó

* * *

**O k l e v é l
KOLESZÁR KRISZTIÁN**

*a Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség
„Örökségünk számbavétele” címmel 1999–2000. évre kiírt
helytörténeti pályázatán felnőtt kategóriában*

VÁZLATOK BÓDVASZILAS TÖRTÉNETÉBŐL (1945–1965)
című munkájával országos III. helyezést ért el.

Budapest, 2000. július 3.

Halász Péter
elnök
Honismereti Szövetség

Dr. Kovács Tibor
főigazgató
Magyar Nemzeti Múzeum

Az oklevél átadására a XXVIII. Országos Honismereti Akadémia nyitó ünnepségén, Székesfehérvárott 2000. júl. 3-án került sor

**„FÖLEMELNI E TÁJAT”
címmel
KALÁSZ LÁSZLÓ EMLÉKÉRE,
a KÖLTÉSZET NAPJA TISZTELETÉRE
a Bódva-völgyi általános iskolák
felső tagozatos tanulói számára rendezett
szavalóverseny eredményei**

5–6. osztályosok közül:

1. Korpa Tamás	Szendrő,
2. Kondás Bettina	Hidvégardó,
3. Berczely Gergely	Szögliget

7–8. osztályosok közül:

1. Pásztor Barbara	Edelény,	2. sz. Általános Iskola,
2. Szabó Péter	Edelény,	2. sz. Általános Iskola,
3. Nagy Marianna	Szendrő	

A Magyar Versmondásért Alapítvány különdíját kapták:

Horváth Noémi, *Boldva*, Szathmáry-Király Ádám Általános Iskola;
Lőrincz Nikoletta, *Lak*, Körzeti Általános Iskola; Szegő Péter, *Aggtelek*,
Általános Iskola; Lakatos Dénes, Edelény, Alapítványi Munkaiskola.

A szavalóversenyen 15 iskola 33 tanulója vett részt. Minden résztvevő Fecske Csaba: Holdfényben című könyvét, a helyezettek oklevelet és jutalomkönyvet kaptak.

* * *

**IV. Bódva menti és Csereháti
SZATHMÁRY-KIRÁLY ÁDÁM
honismereti és néprajzi gyűjtőpályázat
eredményei**

IFJÚSÁGI KATEGÓRIA

- I. **Koós Gábor:** *A Bódva-völgyi Szalonna és temploma az Árpád-korban.* Szalonna. Földes Ferenc Gimnázium, Miskolc, 3. osztályos tanuló. 35 oldal.
- II. **Gondos Judit:** *Borsodszirák múltja és jelene.* Borsodszirák, 8. osztályos tanuló. 21 oldal : illusztrált.

FELNŐTT KATEGÓRIA

- I. **Szekrényessy Attila:** *Egy borsodi udvarház története. Szekrényessy Árpád élete.* Budapest, tanár. 39 oldal.
- II. **Molnár Istvánné:** *Óvodatörténet félévszázada a Bódva völgyében (a volt Edelényi-járásban).* Edelény, nyug. vezető óvónő. 170 oldal : illusztrált.
- III. **Béres János:** *Háborús események Borsod községben.* Visszaemlékezés. Edelény, nyug. gim. tanár. 33 oldal : illusztrált.
Kisfalusi János: *A cigánylakosság – hiedelemviláguk és növényismeretük.* Viszló, nyug. paróchus. 24 oldal.
Kisfalusi János: *Temetőkultúra régen és ma.* Viszló. 21 oldal.

KÜLÖNDÍJ

Szablyár Péter: *Jósvafői Helytörténeti Füzetek.* 1-11. füzet (1994–1999). Budapest, mérnök. 356 oldal : illusztrált.

Díjátadás: Városi Könyvtár, Edelény, 2000. márc. 24.

A MILLENNIUMI ZÁSZLÓT ÁTVEVŐ TELEPÜLÉSEK B.A.Z. megyében

átadás dátuma	település	zászlóátadó
2000.03.02.	BORSODBÓTA	Borbély János helyettes államtitkár
2000.03.14.	BODROGKERESZTÚR**	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.03.14.	BODROGKISFALUD*	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.03.14.	SZEGI*	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.03.14.	SZEGILONG*	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.03.14.	TARCAL*	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.03.14.	SAJÓLÁD	Orosz Gábor MKH vezető
2000.03.15.	INÁNCS	Fónagy János politikai államtitkár
2000.03.15.	SAJÓPETRI	Fónagy János politikai államtitkár
2000.03.15.	SERÉNYFALVA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.04.12.	FANCSAL	Rockenbauer Zoltán miniszter
2000.04.12.	FORRÓ	Rockenbauer Zoltán miniszter
2000.04.18.	BÁNHORVÁTI	Korösi Orsolya helyettes államtitkár
2000.04.20.	SZERENCS	Mikes Éva politikai államtitkár
2000.04.26.	ENCS	Konráth Károly politikai államtitkár
2000.04.28.	PUTNOK	Valenta László kabinetfőnök
2000.04.29.	KESZNYÉTEN	Manninger Jenő politikai államtitkár
2000.04.29.	ÓNOD	Manninger Jenő politikai államtitkár
2000.05.01.	ABAÚJLAK	Naszvadi György közigazgatási államtitkár
2000.05.11.	MISKOLC	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.05.18.	HERNÁDKAK**	Pálincás József politikai államtitkár
2000.05.18.	GESZTELY*	Pálincás József politikai államtitkár
2000.05.18.	HERNÁDNÉMETI*	Pálincás József politikai államtitkár
2000.05.20.	CSOBAJ	Fónagy János politikai államtitkár
2000.05.21.	SÁTORALJAÚJHELY	Stumpf István miniszter
2000.05.27.	VÁMOSÚJFALU	Katona Kálmán miniszter
2000.05.28.	SZENTISTVÁNBAKSA	Rockenbauer Zoltán miniszter
2000.05.30.	SAJÓLÁSZLÓFALVA	Környei László helyettes államtitkár
2000.06.01.	KAZINCBARCIKA	Fónagy János politikai államtitkár
2000.06.03.	KÖRÖM	Lakner Zoltán helyettes államtitkár
2000.06.04.	B-A-Z MEGYE*	Orbán Viktor miniszterelnök

2000.06.04.	EDELÉNY**	Orbán Viktor miniszterelnök
2000.06.04.	HEJÓKERESZTÚR	Óberfrank Ferenc közigazgatási államtitkár
2000.06.04.	SAJÓVELEZD	Fónagy János politikai államtitkár
2000.06.09.	ÓZD	Fónagy János politikai államtitkár
2000.06.09.	TISZAPALKONYA	Mikes Éva politikai államtitkár
2000.06.10.	HIDASNÉMETH	Orosz Gábor MKH vezető
2000.06.11.	GIRINCS	Szakács Imre politikai államtitkár
2000.06.11.	KÁZSMÁRK	Szabó László helyettes államtitkár
2000.06.12.	SZUHAKÁLLÓ	Orosz Gábor MKH vezető
2000.06.17.	KORLÁT	Orosz Gábor MKH vezető
2000.06.18.	BERZÉK	Semjén Zsolt államtitkár
2000.06.18.	BODROGHALOM	Orosz Gábor MKH vezető
2000.06.24.	ALSÓDOBSZA	Homoki János politikai államtitkár
2000.06.24.	BOLDOGKŐVÁRALJA**	Glattfelder Béla politikai államtitkár
2000.06.24.	ARKA*	Glattfelder Béla politikai államtitkár
2000.06.24.	SAJÓKAZA	Torgyán József miniszter
2000.07.01.	MEZŐKÖVESD	Áder János, az Országgyűlés elnöke
2000.07.01.	MOGYORÓSKA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.07.02.	CSOKVAOMÁNY	Bodor András közigazgatási államtitkár
2000.07.02.	LEGYESBÉNYE	Sipos Irén helyettes államtitkár
2000.07.02.	SAJÓGALGÓC	Mikes Éva politikai államtitkár
2000.07.02.	SAJÓSZENTPÉTER	Tombor Sándor közigazgatási államtitkár
2000.07.08.	ABAÚJVÁR	Orosz Gábor MKH vezető
2000.07.08.	ORMOSBÁNYA	Glattfelder Béla politikai államtitkár
2000.07.08.	PÁCIN	Szaló Péter helyettes államtitkár
2000.07.08.	SZŐLŐSARDÓ	Őry Csaba politikai államtitkár
2000.07.09.	ASZALÓ	Tamás Károly közigazgatási államtitkár
2000.07.09.	KAROS	Orosz Gábor MKH vezető
2000.07.15.	ÉGERSZÖG	Orosz Gábor MKH vezető
2000.07.15.	TISZABÁBOLNA**	Környei László helyettes államtitkár
2000.07.15.	BORSODIVÁNKA*	Környei László helyettes államtitkár
2000.07.15.	EGERLÖVŐ*	Környei László helyettes államtitkár
2000.07.15.	HERNÁDSZURDOK	Harrach Péter miniszter
2000.07.15.	TORNOSNÉMETH	Harrach Péter miniszter
2000.07.16.	HOMROGD**	Fónagy János politikai államtitkár
2000.07.16.	ABAÚJSZOLNOK*	Fónagy János politikai államtitkár
2000.07.16.	MONAJ*	Fónagy János politikai államtitkár

2000.07.16.	NYÉSTA*	Fónagy János politikai államtitkár
2000.07.16.	SELYEB*	Fónagy János politikai államtitkár
2000.07.21.	NEKÉZSENY	Orosz Gábor MKH vezető
2000.07.22.	NEMESBIKK	Harrach Péter miniszter
2000.07.22.	VIZSOLY	Gógl Árpád miniszter
2000.07.23.	AGGTELEK**	Matolcsy György gazdasági miniszter
2000.07.23.	JÓSVAFŐ*	Matolcsy György gazdasági miniszter
2000.07.23.	ALSÓSZUHA	Gógl Árpád miniszter
2000.07.25.	FELSŐZSOLCA**	Várhegyi Attila politikai államtitkár
2000.07.25.	ALSÓZSOLCA *	Várhegyi Attila politikai államtitkár
2000.07.29.	ALSÓBERECKI	Stumpf István miniszter
2000.07.29.	FÜZÉR**	Stumpf István miniszter
2000.07.29.	PUSZTAFALU *	Stumpf István miniszter
2000.07.29.	GÖNCRUSZKA	Bába Iván helyettes államtitkár
2000.07.29.	KOMLÓSKA	Stumpf István miniszter
2000.07.30.	CSERÉPVÁRALJA	Óry Csaba politikai államtitkár
2000.08.05.	FÜZÉRRADVÁNY	Boros Imre miniszter
2000.08.05.	REGÉC	Visy Zsolt helyettes államtitkár
2000.08.06.	LÉNÁRDDARÓC	Semjén Zsolt helyettes államtitkár
2000.08.06.	MÚCSONY	Visy Zsolt helyettes államtitkár
2000.08.06.	SAJÓHÍDVÉG	Szabó Gábor helyettes államtitkár
2000.08.12.	BEKECS	Csépe Béla, a miniszterelnök főtanácsadója
2000.08.12.	FONY	Szili Katalin, az Országgyűlés alelnöke
2000.08.12.	FÜZÉRKOMLÓS	Lakner Zoltán helyettes államtitkár
2000.08.12.	MEGYASZÓ	Kontrát Károly politikai államtitkár
2000.08.12.	MEZŐCSÁT	Ligetvári Ferenc miniszter
2000.08.12.	OSZLÁR	Horváth Zsolt politikai államtitkár
2000.08.12.	TAKTASZADA	Kontrát Károly politikai államtitkár
2000.08.13.	ALSÓREGMEC **	Pálinkás József politikai államtitkár
2000.08.13.	FELSŐREGMEC*	Pálinkás József politikai államtitkár
2000.08.13.	VILYVITÁNY *	Pálinkás József politikai államtitkár
2000.08.13.	CSERÉPFALU	Áder János, az Országgyűlés elnöke
2000.08.13.	CSERNELY	Szemkeő Judit politikai államtitkár
2000.08.18.	FELSŐNYÁRÁD	Óry Csaba politikai államtitkár
2000.08.18.	TRIZS	Óry Csaba politikai államtitkár
2000.08.19.	BÁNREVE	Bába Iván helyettes államtitkár
2000.08.19.	BORSODNÁDASD	Wekler Ferenc, az Országgyűlés alelnöke

2000.08.19.	HÉT	Bába Iván helyettes államtitkár
2000.08.19.	KELEMÉR**	Bába Iván helyettes államtitkár
2000.08.19.	GŐMÖRSZÖLŐS*	Bába Iván helyettes államtitkár
2000.08.19.	MIKÓHÁZA	Szemkeő Judit politikai államtitkár
2000.08.19.	NYÍRI	Harrach Péter miniszter
2000.08.19.	PARASZNYA	Gyarmati László helyettes államtitkár
2000.08.19.	RUDABÁNYA	Turny Zoltán hivatalvezető
2000.08.19.	TAKTAHARKÁNY	Simicskó István politikai államtitkár
2000.08.19.	TISZADOROGMA	Rockenbauer Zoltán miniszter
2000.08.19.	TISZAVALK	Rockenbauer Zoltán miniszter
2000.08.19.	TOLCSVA	Szabó János miniszter
2000.08.20.	BODROGOLASZI	Tombor Sándor közigazgatási államtitkár
2000.08.20.	BOGÁCS	Matolcsy György gazdasági miniszter
2000.08.20.	BÜKKZSÉRC	Kékesi László helyettes államtitkár
2000.08.20.	CIGÁND	Szaló Péter helyettes államtitkár
2000.08.20.	KÁCS	Tamás Károly államtitkár
2000.08.20.	RICSE	Sipos Irén helyettes államtitkár
2000.08.20.	RUDOLFTELEP	Valenta László, a Belügyminisztérium kabinetfőnöke
2000.08.20.	SZUHOGY	Kara Pál helyettes államtitkár
2000.08.20.	TISZAÚJVÁROS	Dávid Ibolya miniszter
2000.08.25.	KARCSA	Stumpf István miniszter
2000.08.25.	RÁTKA	Stumpf István miniszter
2000.08.25.	SÁROSPATAK	Stumpf István miniszter
2000.08.26.	ABAÚJKÉR**	Fónagy János államtitkár
2000.08.26.	ABAÚJALPÁR *	Fónagy János államtitkár
2000.08.26.	HERNÁDBÜD*	Fónagy János államtitkár
2000.08.26.	PERE*	Fónagy János államtitkár
2000.08.26.	BÓZSVA	Visy Zsolt államtitkár
2000.08.26.	HERNÁDCÉCE	Orosz Gábor MKH vezető
2000.08.26.	RADOSTYÁN	Skultéty Sándor közigazgatási államtitkár
2000.08.26.	RÁSONYSÁPBERENC	Kovács Zoltán helyettes államtitkár
2000.08.26.	SÁLY	Szakács Imre politikai államtitkár
2000.08.26.	VATTA	Szakács Imre politikai államtitkár
2000.09.02.	KISHUTA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.02.	KOVÁCSVÁGÁS	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.02.	MAKKOSHOTYKA	Németh Zsolt politikai államtitkár

2000.09.02.	NAGYHUTA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.02.	VÁGÁSHUTA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.03.	HERCEGKÚT	Stumpf István miniszter
2000.09.03.	SAJÓPÜSPÖKI	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.08.	MEZŐZOMBOR	Járai Zsigmond pénzügyminiszter
2000.09.09.	ABOD**	Kávássy Sándor politikai államtitkár
2000.09.09.	BALAJT*	Kávássy Sándor politikai államtitkár
2000.09.09.	LÁDBESENYŐ *	Kávássy Sándor politikai államtitkár
2000.09.09.	BOLDOGKŐÚJFALU	Skultéty Sándor közigazgatási államtitkár
2000.09.09.	FILKEHÁZA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.09.	FÜZÉRKAJATA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.09.	HOLLÓHÁZA	Eiselt György helyettes államtitkár
2000.09.09.	IZSÓFALVA	Ács Tamás helyettes államtitkár
2000.09.09.	KISSIKÁTOR	Fónagy János politikai államtitkár
2000.09.09.	MEZŐNAGYMIHÁLY	Bodor András közigazgatási államtitkár
2000.09.09.	SÓSTÓFALVA	Pokorni Zoltán miniszter
2000.09.10.	BÜKKMOGYORÓSD	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.10.	SAJÓKÁPOLNA	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.10.	SÁRAZSADÁNY	Nagy Andor politikai államtitkár
2000.09.16.	BÜKKSZENTKERESZT	Orosz Gábor MKH vezető
2000.09.16.	FELSŐTELEKES	Misley Károly kabinetfőnök
2000.09.16.	SAKÁLD	Csépe Béla a miniszterelnök főtanácsadója
2000.09.17.	HANGÁCS	Eiselt György helyettes államtitkár
2000.09.17.	NYOMÁR	Eiselt György helyettes államtitkár
2000.09.17.	ZILIZ	Fónagy János politikai államtitkár
2000.09.17.	SAJÓMERCSE	Eiselt György helyettes államtitkár
2000.09.22.	TÁLLYA	Glattfelder Béla államtitkár
2000.09.22.	TISZALÚC	Torgyán József miniszter
2000.09.22.	ÚJCSANÁLOS	Tamás Károly államtitkár
2000.09.23.	ARNÓT	Manninger Jenő államtitkár
2000.09.23.	ERDŐBÉNYE**	Szabó János miniszter
2000.09.23.	BASKÓ*	Szabó János miniszter
2000.09.23.	SIMA*	Szabó János miniszter
2000.09.23.	HERNÁDKÉRC	Manninger Jenő államtitkár
2000.09.23.	RÉPÁSHUTA	Szakács Imre politikai államtitkár
2000.09.24.	CSOBÁD	Tamás Károly államtitkár

* ** A csillag arra utal, hogy ezek a települések közös ünnepségen vették át a zászlót, a helyszín az a település volt, ahol a két csillag szerepel.

Múzeumi adományozók

1999. július 1. - 2000. október 1.

- Bazsó Dezsőné
sz. Kosztra Ilona, Lak
- Béres János
- Berzi Tibor
- Bogsán Gyula, Miskolc
- Borsodi Általános Iskola
özv. Fáklya Dénesné
- Földesi István, Damak
- Dr. Fülöp Jánosné
- Gáspár Andrásné
- Gáspár Judit és
családja, Komárom
- Gyöngyössi Jánosné
- Hadobás Pál
- Hajdú Sándorné
sz. Szűcs Olga,
Miskolc-Diósgyőr
- Kachelmann Róbert, Bp.
- Kopcsó Csaba
- Korbély Istvánné
- Kostrá Károlyné
sz. Németh Eszter, Lak
- Kovács János, Kenderföld
- Kovács János, Borsod
- Kristóf József
- Laczkó Mária, Edelény-Érd
- Lipták Katalin
- Máté Mihályné
- Mátrai Zoltán
- Mezei Andor
- Molnár Dezsőné
- Molnár István
- Molnár Károly, Edelény-Finke
- Motko Bálintné
- Ökrösne
sz. Kerékgyártó Emerencia,
Kazincbarcika
- Pásztor Gábor, Ládbesenyő
- Református
Egyházközség, Edelény
- Slezsák Imréné
sz. Laczkó Erzsébet
- Szabó József
- Szabó Lajos
- Szőke Tibor, Szendrőlád
- Szűcs István
- Tóbiás Pálné
- Vadászy Dezső
- Vadászy Gyuláné
- Vallus József
- Vaskó Sándor
- Zilahy Antalné
sz. Bazsó Zsófia, Lak
- Zsigrai János

K ö s z ö n j ü k !

TARTALOM

1000 / 2000

Edelény 700 éves	3
„Felkelt a napunk”	5
„A’ magyar nép zivataros századaiból”	6
A Millenniumi megyegyűlés beszédei.....	11

MÚLTIDÉZŐ

A szalonnai és szendrei források ismeretessége a XVIII. században.....	23
Az esztramosi mészkőbányászat és barlangkutatás kezdetei.....	30
Bódva-parti paradicsom	47
Meditálás tantestületünk néhány volt tagjának sorsán.....	56

ÉVFORDULÓK

Egy emlékirat elé	63
Béres János és Kisfalusi János köszöntése	65
Vallomás.....	70
Adatok Hangács község és református egyháza történetéhez.....	75
Fejezetek Borsod vára, Borsod község és a borsodi iskola történetéből.....	80

VALLOMÁSOK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Szeretem Edelényt.....	85
Mégsem az otthonom	86

NEKROLÓG.....

KÖNYVESPOLC.....

Borsod-Abaúj-Zemplén megye kis múzeumai	91
Millenniumi bódva-völgyi képeskönyv	92
Ormosbánya – epizódok egy bányatelep múltjából	93
„Termő” könyv a Galyaságról	94

VETÉLKEDŐK, EREDMÉNYEK.....

A millenniumi zászlót átvevő települések B.A.Z. megyében.....	100
Múzeumi adományozók.....	105

